

HELLEVOETSLUIS

“Ende daer de wederdoepers verstoert...”

Geschiedenis van de doopsgezinden in Leermens, Loppersum, Zeerijp en 't Zandt

Willem Stuve

31-12-2009

Dit boekje bevat in het kort een overzicht van de geschiedenis van de doopsgezinden (Menisten) in de Groningse dorpen Leermens, Loppersum, Zeerijp en 't Zandt. Vooral dit laatste dorp is vanwege het beruchte oproer in de zestiende eeuw bekend geworden in de doopsgezinde geschiedenis.

De geschiedenis van de doopsgezinden in Leermens, Loppersum en 't Zandt

De vroegste geschiedenis

Alereerst wil ik een paar algemene opmerkingen maken. Een algemene beschrijving van de doopsgezinde beweging heb ik achterwege gelaten, omdat de geïnteresseerde lezer daarvoor ruimschoots terecht kan bij een aantal inleidingen over de doopsgezinde geschiedenis¹. Als tweede dient gezegd te worden dat er slechts flarden aangaande de vroegste geschiedenis van de doopsgezinden te Leermens en Loppersum zijn overgeleverd. Vroege kerkenboeken, doopboeken, lidmatenlijsten ontbreken in het geheel. Dit geldt niet alleen voor de zeventiende maar ook voor het grootste gedeelte van de achttiende eeuw. De aanwezige lijsten dateren van het eind van de achttiende eeuw. Ook langs een omweg – bijvoorbeeld via de rechterlijke archieven – valt er weinig te vinden.

Dankzij het werk van Mellink vernemen we uit de allervroegste geschiedenis een aantal snippertjes informatie. Halverwege mei 1534 toog de redger Henrick Vijsel er met drie mannen op uit om 'lutterianen' – toen een aanduiding voor dopers – te vangen. Vijsel was redger voor de vrouwe van Ewsum in verschillende jurisdicties. Vijsel liet het mandaat door de stadhouder van de hertog Karel van Gelre op 8 mei 1534 tegen de wederdopers uitschrijven, en deze in de kerken van Middelstum, 't Zandt en Leermens afkondigen. Met de wedman maakte hij bekend dat iedere doper beboet zou worden met vijf mark. Hij maakte een rondtocht van vier dagen, en beboete elf personen². Eind augustus 1534 ging Vijsel opnieuw met negen mannen op pad. Twee schippers uit Groningen brachten hen opnieuw te Leermens en op 't Zandt. Tussen Appingedam en 't Zandt legden ze een hinderlaag voor de dopers, waarbij één persoon uit 't Zandt werd gevat. Te Middelstum werden negen en op 't Zandt werden zes personen beboet.

In januari 1535 verzamelden zich een duizendtal personen op de boerderij van Eppe Peters in de buurt van de Korendijk. Pater Mijlemans duidde de ligging van de boerderij in zijn boek *Ommelands Eer* (1664) aan als: 'niet verre van de borg Ompteda, noordwaerts vier oft vijf vennen af, genaemt noch "De Arcke"'. De bijeenkomst ontaardde daar door het gedrag van Harm schoemaker, van 't Zandt. Liggend in een bedstee, en met een bat bier naast zich, gaf deze zijn bevelen zoals 'de Geest' die hem ingaf. Eerst liet hij zich 'Slaet doot' noemen. Later gaf hij zich uit voor God de Vader. De aanwezigen hoorden een verslag van Antonie Kistemaker, van Appingedam en Jacob Kremer, van Winsum over hun ervaringen in het 'nieuwe Jeruzalem' te Münster. Beide waren daarheen afgevaardigd geweest. Driehonderd aanwezigen lieten zich dopen, onder indruk en omdat ze het heil niet wilden mislopen. Ondertussen brulde Harmen Schoemaker: 'Doodt uw vlees, doodt iedere monnik, iedere paap ende overheid!' De aanwezigen werden opgeroepen hun wapens, hun sieraden en bovenkleren af te leggen, als teken van overgave. Een boodschap, die ondanks de kou, door velen werd nagekomen.

Een aanwezige op de bijeenkomst was Cornelis in 't Karshof³. Hij gaf zich uit voor God de Zoon, en riep zelfs zijn moeder op om van hem te getuigen dat hij was wie hij beweerde te zijn. Zij durfde uit angst niet tegen te spreken. Een persoon die aan Cornelis twijfelde werd door hem in de koegroep gegooid. Dit gebeuren deed andere aanwezigen wakker schudden. Zij voelden zich bedrogen. Ze schreeuwden: 'Wij sijn hiermede altesamen also vuylyck bescheten!' Cornelis zette het op een vluchten over het ijs, maar werd door hen achterna gezeten. Uiteindelijk werd Cornelis gevat door de knechten van de vrouwe van Ewsum, en gevangen gezet. Nadat hij beterschap had beloofd, en twee dorpelingen (onder wie de wedman) beloofden voor hem in te staan, werd Cornelis weer vrijgelaten.

Maar terug naar Harmen Schoemaker. Hij wilde door middel van een wonder laten zien dat hij was wie hij voorgaf te zijn. Hij beval daarom de kreupele Eppe Peters recht op zijn voeten te gaan staan: 'Wandel en loop als een gewoon mens'. Toen het wonder uitbleef, vielen de schellen van de ogen van de aanwezigen. Zij grepen Harmen, maar deze verzette zich met een gaffel. Hij sloeg de aanwezigen van

¹ S. Zijlstra, *Om de ware gemeente en de oude gronden. Geschiedenis van de dopers in de Nederlanden 1531-1675* (Hilversum, 2000).

² A.F. Mellink, *Friesland en Groningen 1530-1550* (Leiden, 1975), 100-102.

³ De Karshof was een boerderij bij het dorp Garsthuizen.

zich af. Later werd hij gevangen genomen door de knechten van jonker Johan ten Holte van Zeerijp, en naar de stad Groningen gevoerd. En daarmee werd Harmen het enige slachtoffer, want hij stierf korte tijd later krankzinnig in gevangenschap.

De gebeurtenissen op 't Zandt zouden later beschreven worden door de priester-humanist Lambertus Hortensius (1500-1574), sinds 1544 rector van de Latijnse school te Naarden, in zijn *Tumultuum anabaptistarum liber unus* (Basel, 1548). Met deze vermelding zou het Groningse dorp een vaste plaats in de doperse geschiedenis verwerven.

In februari 1535 werd te Groningen een gerucht bekend 'dat de wederdopers to Lermisse een nye arcke makeden ende een vergaderinge'⁴. Dat 'nieuwe' verwijst naar de massale bijeenkomst van dopers op de 'huusmansplaetse, nu noch "De Arcke Noë"' aan de Korendijk op 't Zandt in januari 1535⁵. Het uit elkaar vallen van de bijeenkomst aldaar leidde dus tot nieuwe activiteiten te Leermens. Vijsel vertrok op 9 februari 1535 met zes personen per schip uit Groningen:

[...] voerde upt Sant ende voert to Lermissen, ende daer de wederdoepers verstoert, vervolget ende hebbe daer de weddemans bij den anderen laten komen uuth de Rijp, van Lermisse ende van dat Sant, om clærlick thoeren ende to vernemen alle gestalt ende gelegenheyt daerup dattet gebreck in ons niet byvonden woerde [...]⁶.

Tot zover de mededelingen van Vijsel aangaande zijn werkzaamheden tegen de dopers. Of deze activiteiten de reden zijn geweest of dat het om een andere kwestie ging, maar in 1541 gaven de stadhouder en hoofdmannen bevel aan de ingezetenen van het kerspel Leermens om de broers Hidde en Johan van Ewsum niet te hinderen in het aanstellen van een redger. Verder werd hen gevraagd de inmiddels benoemde Hendrik Vijsel te erkennen als redger⁷.

In oktober 1535 bepaalden de Ommelanden, dat dopers die niret volgens de regels van de kerk leefden, driemaal beboet zouden worden, met vijf, tien en vijftien mark. Wie daarna nog volhardde zou verbannen worden uit de jurisdictie. In mei 1536 werd aan het eerder bepaalde toegevoegd, dat de balling die terugkeerde, onthoofd zou worden. Kort hierna erkenden Stad en Ommelanden Karel V als landsheer, maar de keizerlijke plakaten tegen de dopers werden in het gebied niet toegepast.

De oproerige Jan van Batenburg – een doper met het zwaard – legde in februari 1538 een schriftelijk bekentenis af. Hij leverde onder andere een lijst van herdoopten in. In deze lijst treffen we aan:

Eyn huys, is genoempt Keynghorne, die moeder met drie soenen ende twee dochters⁸.

Hier wordt bedoeld op een gezin dat de boerderij 'Kinkhoorn' bewoonde. Deze bevond zich ten westen van Leermens gelegen.

Tenslotte lezen we nog over Albert Rens, die op 20 december 1538 te Munster zijn bekentenis aflegde. Daarbij gaf hij het volgende aan:

Item he secht, he hebbe de wedderdope verswaren [d.i. afgezworen] vor eynem rychter gnant Wylm Clant, wont tot Leermenss bij dat Zant, sij rechter dar tor tijt gewest⁹.

Albert was geboren op 't Zandt als zoon van Jacob Renzess en Gerdrut. Hij was aldaar gedoopt, vermoedelijk tijdens de bovengenoemde massale bijeenkomst.

Ook de oudste Lenaert Bouwens was actief in deze omgeving. In de periode 1551-1554 doopte Bouwens twee personen van Enzelens, een wierde bij Wirdum. Hij doopte in de periode 1557-1561 ook zeven (of

⁴ Mellink, *Friesland en Groningen*, 108. De dopers zagen hun gemeente als de ark van Noach. Net als bij de Noach uit de bijbel konden mensen er gered worden – door middel van de doop – van Gods oordeel over de boze wereld. De eindtijdverwachting – en daarmee het zoeken naar een uitweg – was in deze tijd erg sterk. Later werden doopsgezinde vermaanhuisen soms als Ark of Ark van Noach aangeduid.

⁵ Voor de plaats: I. Hamming, 'De Wederdopers in "De Arke"' in: *Groningen* 3/4 (1971), 114-115.

⁶ Mellink, *Friesland en Groningen*, 108.

⁷ Groninger Archieven [verder: GA], inventaris van het archief van de familie van Ewsum, inv. nr. 209.

⁸ Mellink, *Friesland en Groningen*, 151.

⁹ Mellink, *Friesland en Groningen*, 154-55.

vier) personen in Loppersum. Tenslotte doopte Bouwens ook in 't Zandt, en wel zeventien in de periode 1563-1565, en in de periode 1568-1582 nog eens twee personen¹⁰.

Aangaande Loppersum vernemen we in de vroegste tijden iets meer. In de periode mei-juni 1569 reisden Charles Quarre, raad en zijn secretaris Jan van den Broecke in opdracht van de Raad van Beroerten door het Groninger platteland. Zij moesten informatie inwinnen aangaande de beeldenstorm, die aldaar had plaatsgevonden. Te Loppersum werden redger Imele Lotringe, pastoor Tymannus Petri, koster Herman Hermanszen 'geheeten Trommel', wandscheerder Hayo Hiblens en de gevangengenomen Frans Schreur ondervraagd¹¹. De redger somde de volgende 'mennenyten' op:

Thya Hiblens
Meeus Egbaerts op de [Storck]
Bate Hendrix
Hendrick Willems
Egbaert pottebackere
Johan Hermans te Enselsens
Crijn Lutkens¹²

De redger had genoemde personen beboet 'volgens dordinantie van den ordelboek'. Kort nadat commissaris Quarre voor de eerste maal te Loppersum verscheen waren ze voortvluchtig geworden. Uit de sententiën van Alva vernemen we nog iets mee over hen. Van Thya - broer van de wandscheerder? - wordt gezegd:

[...] te weesen alle van de Mennonitische Secte, en dat 't slimste is, dat de gesegde Thia Hiblens onder andere sijne valsche leeringen gepredikt ende verhandelt heeft¹³.

De dopers werden alle op 10 januari 1570 door Alva gebannen en hun goederen verbeurd verklaard. Ze waren in goed gezelschap, want met hen werden nog genoemd de edelman Christoffel van Ewsum, die 'de Geusen en Sectarissen seer gunstig [was] geweest', diens rentmeester Hendrik van Weerst en vrouw en tenslotte Markien Fredriks, van Garsthuizen. Over het optreden van de redger valt ook nog te lezen in de *Kroniek* van Abel Eppens:

Overst alsoe ock to Loppersum die redger Imele van Lottering tastet daer ock an die wederdoperen um hoer het gudt te beroven [...]¹⁴.

Terug naar de verhoren. Frans Schreur van Loppersum was eerder al door de Damster burgemeester Apko Fockens genoemd als mogelijk mennoniet. Het gevolg was dat hij door de redger Lotringe gearresteerd, vastgezet te Appingedam, en op 11 juni 1569 overgebracht naar Groningen. Op 15 juni werden de pastoor, zijn koster en op 16 juni de reeds genoemde wandscheerder over zijn activiteiten ondervraagd. Frans werd ook zelf verhoord. Uit de getuigenissen bleek dat Frans de pastoor voor de beeldenstorm niet verdacht voor was gekomen. Van horen zeggen had hij dat Frans een predikant in zijn huis te logeren had gehad, en dat deze in de Loppersumer kerk had gepreekt. De pastoor wist het alleen van horen zeggen omdat hij in die tijd gevlucht was, vanwege de opmars van graaf Lodewijk van Nassau. De koster en de wandscheerder hadden alleen gezien en gehoord dat Frans vernielde beelden had verstoep en hem deze zien herstellen. In zijn eigen verhoor erkende Frans het herbergen van de predikant - die hij niet kende, en volgens hem door graaf Lodewijk zou zijn gestuurd - maar hij ontkende het beeldenstormen. Volgens hem waren de beelden vernield door ene Diericke Stevens. Het uiteindelijke gevolg voor Frans was dat hij met name vanwege het herbergen van de predikant

¹⁰ K. Vos, Doopsbedieningen door Leenaert Bouwens in de provincie Groningen', in: *Groninger Volksalmanak* (1915), 113-118.

¹¹ Mellink, *Friesland en Groningen*, 212-218.

¹² Mellink, *Friesland en Groningen*, 212-213.

¹³ J. Marcus, *Sententiën en indagingen van den hertog van Alba uitgesproken en geslagen in zynen Bloedtraedt* (Amsterdam, 1735), 223-224. De Franse tekst luidt: 'que pis est le dit Thia Hablens oultre ce presche et dogmatise la faulse doctrine'.

¹⁴ Mellink, *Friesland en Groningen*, 218, vergelijk Abel Eppens, *Kroniek*, I, 182.

veroordeeld werd tot verbanning¹⁵. Het is zeer de vraag of we Frans onder de doopsgezinden moeten rekenen.

Strijd in de gemeenten

De gemeenten in Groningerland kozen tijdens het Vlaams-Friese conflict rond 1566 vrijwel allemaal de kant van de Vlamingen. De Humsterlandse vrede uit 1574 – een poging om het eerder genoemde conflict op te lossen – werd door vrijwel alle Vlaamse gemeenten in de provincie Groningen afgewezen. Toen binnen de Vlaamse richting in 1587 opnieuw een breuk ontstond hielden de gemeenten in Groningen, onder leiding van de oudsten Brixthus Gerrits en Cornelis Pieters, zich afzijdig van het conflict. De beide partijen in het conflict zouden later bekend worden onder de namen (Jonge) Vlamingen of Contra-huiskopers en Oude Vlamingen of Huiskopers¹⁶. De Groningse gemeenten hadden op beide partijen wat aan te merken, en wilden dat de zaak voor een breed beraad van gemeenten werd besproken. De Haarlemse gemeente wilde dat zij haar kant zoude kiezen en noemde het uitvoerig bespreken 'een menschelick goetduncken, plantinge van menschen, holtstapelen dat vyre verbranden sal'. De breuk werd nog niet definitief; gedurende een jaar of vijf sloten de gemeenten in het Groningerland zich noch bij de ene noch bij de andere zijde aan. Het beeld veranderde in 1592 toen zij per brief gesommeerd werden in Emden te verschijnen voor vertegenwoordigers van de Haarlemse gemeente en die van Emden. Toen een reactie uitbleef volgde op 8 september 1592 het oordeel: ze werden collectief gebannen:

[...] sulk dat wellicht 't meerendeel van alle broederen en[de] susteren in Groeningen en[de] Groningerlant en[de] Oldamth, (bestaende doe[n] ter tijt wel in tien ofte elf Gemeenten) van hare brieven en[de] noodinghe niet geweten en hebbe[n], behalven dat ooc de kraemvrouwen, oude en[de] krancke personen, ooc die ander ongelegentheyte hebbe ghehad, niet hebben kunnen kome[n]¹⁷.

Tot de bovengenoemde tien of elf gemeenten moeten we waarschijnlijk ook Loppersum rekenen. Een en ander hield in dat de gemeenten in de provincie Groningen voortaan geen banden meer onderhield met de Oud-Vlaamse gemeenten of Huiskopers.

Op de vergadering van de Provinciale synode op 10 mei 1615 bracht de classis Loppersum het volgende punt in:

Gravamina classis Loppersumana

11. Angaende 1 werdt van synodo nit doenlick befunden die Mennisten van den ghebruyck der kerckenlanden af tho krigen, mer vor guet erachtet unde tho dem ende allen predigers in den Omblanden befahlen, dat se allen vliet anwenden scholden, dat die Mennisten, noch kein gebruyck der kerckenlanden hebbende, vortaen umb daertho tho gelangen oeck soveel mogelick afgeholden worden.

Twee dagen later (12 mei) kwamen nog een aantal punten van de classis Loppersum ter sprake op de synodale vergadering. De classis vroeg bij punt 8.1:

Dat doch ordening gestellet unnde underhouden werde over het versoecken des h. ministerii, ne tam impudenter currant candidati antequam vocentur, ut ita scandala maxima vitentur et Anabaptistarum in s. ministerium calumniae praecidantur.

¹⁵ Mellink, *Friesland en Groningen*, 213-218.

¹⁶ Uitvoerige beschrijving bij W. Stuve, 'Herrie om een huis. De Huiskopertwist kritisch bekeken', in: *Doopsgezinde Bijdragen* 31 [verder: DB] (2005), 33-74.

¹⁷ Stuve, 'Herrie om een huis', 71.

Ook de onwil van vele ouders om hun kinderen te laten dopen, alsmede het trouwen van de Mennonisten kwam ter sprake:

3. Dewile in den Omblanden vele syn, diewelcke gene Mennonisten en syn, danner haere kinderenn ongedoept liggen laten, unnde ettelickemael vermaent synde datselve moetwillich verschloffen, daer daer einige voerseninge in geschienn muchte.

4a. Hoe men sick holden sal mit sodanighe luden, die Mennisten synde sonder eenige wettelicke proclamatie sick van die Mennonisten vermaeneren laten copulieren, b. item die van unss vor die copulatie quasi uth dwanck gedoept synde, daerna den Mennonisten weder bivallen ende onse ordeninge lasteren.

Een nieuw hoofdstuk brak aan met de werkzaamheid van de oudste Jan Luies uit Kloosterburen, en diens opvolger Ucke Walles uit Nordbroek. Luies, 'bisschop der mennisten uijt de Marna'. En met hen duik ik een stukje doopsgezinde geschiedenis in, die beschreven moet worden om het vervolg te kunnen begrijpen. Jan Luies moet reeds oudste geweest zijn omstreeks 1610. Hij behoorde tot de Vlaamse partij, en als zodanig verdedigde hij deze richting tegenover de Friezen en tegenover wat hij zag als aantastingen van zijn richting. We geven hieronder een kort chronologisch overzicht van zijn activiteiten als oudste. Het overzicht zal wellicht de indruk wekken dat Jan Luies alleen maar bij conflicten betrokken was. Men moet echter bedenken dat voor deze selectie vooral geput is uit strijdgeschriften van de tegenstanders van Jan Luies. Zelf heeft Jan Luies geen geschriften nagelaten, zodat we daar niet op kunnen terugvallen.

In 1615, 1616 of 1617 gingen Jan Luies en zijn medestanders over tot het bannen van oudste Jaques Outerman. Outerman was oudste van de omvangrijke Vlaamse gemeente De Block te Haarlem¹⁸. Outerman werd waarschijnlijk gebannen omdat hij met het verenigen van Vlamingen en Friezen instemde. De Haarlemse gemeente bleef Outerman ondanks het banvonnissen erkennen als haar oudste¹⁹. Een verwijzing naar deze gebeurtenis, alsmede naar het heruitgeven door de volgelingen van Jan Luies van een geschrift van Outerman over het Vlaams-Friese conflict, vinden we in het volgende:

Bemide leser, wy sijn verwondert, dat nu V[incent] D[e] H[ont] gesinde een Boecxken hebbe[n] laten drucken, sonder haren naem; ende daer by dient aengemerckt, dat zy nu Jan Luyens ghesinde Boecxken tot haer behulp nemen om P[ieter] V[er]K[indert] saecke te verduysteren. Daer is noch aen te mercken, eerst, dat hy die den Brief geschreven heeft, te weten JAQUES OUTERMAN, by haer is ghekent voor een Afvallighe; ende die 't eerst heeft laten drucken is by haer geen Broeder bekent; Soo nemen zy tot behulp om haer Twist staende te houden, 'tverklaren van een Afvallighe by haer; ende den eersten die 't liet drukken soude by haer een wereldts persoon genoemt worden; So dat den leser wel kan oordeelen, hoe fundamentelijken zy haer Twisten staende houden, want in de Ghemeynte en souden zy niet geloofd worden, ende 't wordt nu ghebruyckt, om den eenvoudighen by haer te stillen. Den Christelijcke[n] Leser mach 't in de vreesse Gods overlegghen. Amen²⁰.

In 1610 hadden de Vlamingen en de Friezen te Harlingen zich verenigd. Deze vereniging werd door sommigen toegejuicht, bij anderen riep zij verzet op. Het laatste gold vooral voor de Groningse gemeenten. Uiteindelijk resulteerde dit in het verbannen van de Harlingse gemeente door de Groningse gemeenten onder leiding van Jan Luies. De ban werd in ieder geval voor 3 juli 1616 uitgesproken.

¹⁸ Outerman werd – naar zijn herkomst – ook wel Jacques van Reyningen genoemd.

¹⁹ Stadsarchief Amsterdam [verder: SAA], PA 565.C, inv. nr. 66.

De verklaring werd afgelegd door Pieter Cock, 72 jaar oud, lid van de Vlaamse gemeente te Haarlem op 9 mei 1663 voor not. Jacob van der Camer te Haarlem.

²⁰ *Copye Eens briefs, soo Jaques Outerman eertijds geschreven heeft, aen eener, ghenamt Lambert Annens, tot onderrichtinge van de droevighe Sake, so eertijds tusschen diemen nu Vr[iesen] en[de] Vla[mingen] noemt, ghevallen is. Met een korte Voorreden, seer dienstich om te lesen, ende deselve met aendachtiger herten te overdencken* (Haarlem: Thomas Fonteyn Boeckdrucker ende Boeckverkooper inde Bartel-Joris-straeet inde Boeck-druckery, 1634), Nota voorin. De genoemde brief werd op 28 november 1596 aan Annes gestuurd.

[...] dat se onse misdaet daerwt enyge in Groningerlant een oordeel over ons besloten, uitgesproken ende als verbannen luyden ons het afscheyt gegeven hebben, dat wy, so sy schryven, het Stichtse oordeel hebben verworpen door het vrede maecken met de Vrie[sen]²¹.

De verhoudingen waren, zoals we boven gezien hebben, al niet goed tussen de Groningers en de Haarlemse Vlaamse oudste Jacques Outerman. Op een vergadering van Vlaamse leiders te Lange Zwaag in 1620 verklaarde de Haarlemse oudste Jacques Outerman over Jan Luies:

[...] dat hy noyt schrickelijcker ofte gruwelicker ketter gehoord en hadde als Jan Lulifsz. was. Merckt, dit en zijn geen reden om te houden vrede, maer wel om vrede te breken. Merckt, noch seyde een van Jacus van Reyningen syne Voor-standers in den selven handel, dat die Groeninger-landers gehwelt-ghebruyckers waren, ende gruwelen aen rechten, ende gheleecks oock by verdestrueerders ende twist-maeckers [...] ²².

Het Vlaams-Friese conflict bleef de gemoederen bezighouden. Van 13 tot 17 april 1622 vond te Hoorn een geloofsgesprek plaats tussen Jan Luies, oudste; de vermaners Gerrit Harms en Jan Gerrits uit Amsterdam; Laurens Pieters en Lulef Tonnis uit Humsterland; Jan Jans Mabé uit Groningen 'ende enige meer, uyt verscheyden plaetsen' aan Vlaamse zijde. Van Oud-Friese zijde waren de drie oudsten Pieter Jansz. Twisck, Derrick Gerrets en Cornelis Japickx aanwezig. Het gesprek te Hoorn was voortgekomen uit een briefwisseling tussen Pieter Jans Twisck en Gerrit Harms. Deze waren vervolgens te Sardam een gesprek begonnen, maar hadden dat niet voleindigd. Hierop vond bovenstaand dispuut plaats. Het ontstaan van de scheuring tussen Vlamingen en Friezen werd uitvoerig behandeld, maar men kwam niet nader tot elkaar.

Vanwege zijn ijveren voor de Vlaamse partij is het dan ook niet vreemd dat Jan Luies zich in 1623 te Amsterdam bevond, waar een gedeelte van de Vlaamse gemeente zich met de Friezen wilde verenigen. Luies keerde zich tegen deze vereniging en hij bande een aantal Vlaamse leden, waaronder de oudste Abraham Dircksz. Bierens.

In hetzelfde jaar liet Jan Luies in een brief van 12 oktober aan de Vlaamse gemeente te Amsterdam weten, dat de Gemeente Gods te Groningen Claes Claesz., oudste van de Vlaamse gemeente te Blokzijl had gebannen. Hieronder volgt een fragment uit deze brief:

Noch is Claes Claesz. over eenighe jaeren in de mijdinghe vervallen, waermede hij twist ende erghernisse heeft aengerecht. Ja scherpelijck bedisputeert, dat men de lieden niet en behoefte te mijden als zij van de gemeente bestraft waeren, maer eer zij gestraft en de misdaet ghedaen hadden, most mense mijden. Ende als Claes op verscheyden tijden hier over is aenghewesen en bij sijn quade gront is gebleven, so is hij ten eijnde van de Gemeente Gods in Groeningerlandt gestraft, als ooc mede, omdat hij in de buyten-trou was vervallen²³.

Aan zijn achterban moest Jan Luies uitleggen waarom hij de Blokzijler oudste had gebannen. Op 25 januari 1627 was hij met gezelschap bij de broeders te Deventer. Hij sprak met hen over Claes Claesz. en diens boekje 'tot last ende nadeel van mij ende vele gemeenten'. De aanwezige broeders vertelde Jan dat hij bij Claes Claesz. was geweest, en dat die beloofd had op hem te reageren. Voor de vergadering te Blokzijl, waar ook veel broeders uit Giethoorn en Blokzijl aanwezig waren, had Claes Claesz. zijn boek voorgelezen. Volgens Jan echter had Claes geen bewijs gegeven van diens beweringen. Jan Lues had naar aanleiding van Joh. 10 aangetoond dat Claes Claesz. een 'dief en moordenaar' was²⁴.

²¹ Zijlstra, *Om de ware gemeente*, 383 voetnoot 7. De gemeenten in Overijssel hadden zich buiten het Vlaams-Friese conflict gehouden. In 1569 oordeelden zij tijdens de zogenaamde Stichtse Presentatie dat de Vlamingen het minst te verwijten viel, en vervolgens hun zijde gekozen.

²² Jan Gerritsz., *Een Spieghel des Gheloofs, Daer leyder nu vele of Syn ghewecken, door haer sonden ende gebreecken / ende sijn daer door verduystert gheworden in 't verstandt, ende veroreemt van 't leven dat uyt Godt is* (s.l., 1641), 62-64.

²³ F. Smit, *Geschiedenis der doopsgezinden in Blokzijl* (Steenwijk, 1992), 187.

²⁴ Op 29 juni 1627 werd deze verklaring aan Claes Claesz. overhandigd door de boden Daniel Berens Cremer en Meyndert Meylyens.

Als reactie verscheen in 1627 de schriftelijke verdediging van Claes Claesz. tegen de ban door de Groningse gemeenten: *ONSchULT, ende Bestraffinge*²⁵. Van de over hem uitgesproken ban schreef hij:

Ende also Jan Luyes te kennen geeft, dat ick om dese saken (waervan hij oock self een getuyge geweest te zijn beleden heeft) van de Gemeenten in Groeningerland ghestraft ben, so wil ick hem midts desen inde vreeze Godts te bedencken geven, hoe dat hy met dusdanige getuyghenisse voor den Almachtighen Rechtvaerdigen Rechter sal mogen bestae[n]. De wijle die voor eerst valsche getuygenissen tegen zynen naesten te geven, expresselijc, ende hoogelijcken verbiet. Die oock de valsche getuyghen haet ende selve niet ongestraft en sal laten blijven²⁶.

Ook op andere fronten was Jan Luies strijdvaardig. De Amsterdamse Vlaamse gemeente had geoordeeld over een ontuchtige vrouw. Naast alle andere gemeenten was Amsterdam in 1628 naar Noordbroek ontboden. Aldaar werden Barent Rieuwerts en Gerrit Harmens, de Amsterdamse boden door Jan Luies vanwege het straffen van de vrouw voor 'leugenaars, Susannaboeven en tovenaars' uitgemaakt. Dit ondanks het feit dat de boden in vrede genodigd en gekomen waren. Zij werden gedwongen om om vergeving te vragen. De daad van de Amsterdamse gemeente werd zonder aanwijs of bewijs van hun schuld verworpen²⁷.

Jan Gerrits, de vermaner van de Amsterdamse gemeente²⁸, bracht de gebeurtenissen als volgt naar voren:

[...] ende noch meer onwaerheydt, die daer uyt is ontsaen, als men in den beschreven handel van dien sien kan. als oock in een ghedruckt Boeckjen, ghenamt schult-bekeninghe, het welcke Jacus van Reyningen aen Vincent de Hondt een oudste vande Huyskoopers heeft gheschreven, in Anno 1628. Maer Jacus heeft sijn ghewoonelijcke name niet in 't Boeckjen laten stellen, maer ick hebt door een goet Vriende aen hem laten onderstaen, ofte hy het voornoemde Boeckjen niet en heeft laten uytgaen, so heeft hy bekent, ja.

In welcke Boeckjen voorbenoemt men oock sien kan, dat Jacus van Reyninghen een Man is, die nu oock twedracht ende arghernis heeft aengherecht, Rom. 16. v. 16. Te weten, daer deur, dat hy den Doop der afvallighen in die Ghemeente Godts heeft willen invoeren, ja ten laetsten het soo hart met gheweldt aenghedreven, segghende, tot die ghene die hem daer in waren teghen, ick sal mijn beste doen, om u soo veel volcks af te trecken alst my moghelijck is, so dat ghy weynigh ofte gheen Volck behouden sult, ende scheyde daer mede soo van onse vergaderinghe af, waer door hy vele Ghemeenten heeft ghestelt in tweedracht, waer op den Apostel seydt datmen moet hebben acht, Rom. 16. v. 16²⁹.

Merckt noch aen, alsoo heeft Jan Lulifsz. nu leyder oock ghedaen, ende is dese voorbenoemde Vriesen ende Huys-kooopers, als oock Jacus van Reyningen, namelijk in 't versmaden haers naesten, oock na ghegaen, ende heeft my ondergeschreven uytghesproocken, daer ick noch sijn Broeder was, ende dat in 't aenhooren van vele vrienden Ten eersten, dat ick slimmer was als Judas die bracht het weer, maer ghy niet, seydt hy. Ten tweeden, seyde hy: dat ick een flattergheest was. Ten derden, dat ick mijn moedtwille ghepleeght hadde aen die vrouwe, verstaet in 't oordeel. Ten vierden, seyde hy, dat ick een moetwillighe leughenaer was. Ten vijfden, seyde hy: dat ick een kleyne kap hadde, ende Jacus van Reyningen [= Outerman] hadde een groote kap, maer de Duyvel hadde vele kappen. Ten sesten: dat ick thienmael slimmer was als die vrouwe ofte Cornelisken. Merckt, die vrouwe wort betuyght datse leughenachtigh ende hoerachtigh was. Merckt ae[n], ende ick soude na sijn vermeten spreeken noch thienmael slimmer wesen, omdat ick my na syn sin niet en liet gesegghen. Ten sevenden, dat steenighen

²⁵ Claes Claesz., *ONSchULT, ende Bestraffinge, des on-Schrift-matighen oordeels, 't welck by JAN LUYES ende sijne medestanders gegeven ende uyt-ghesproocken is over CLAES CLAESZ. TOT BLOCKZYL* (Amsterdam: Jacob Aertsz. Calom, Boeckvercooper woonende op 't Water in de Vyrighe Calom, 1627).

²⁶ Smit, *Geschiedenis der doopsgezinden in Blokzijl*, 189.

²⁷ Jurjen Thomas, *Een Vermaninghe ofte indachtigh makinge. En een nootwendige verantwoordinge op Wcke Walles onwaerachtige beschuldige ende lasteringhe, ende meer andere dingen* (S.l., 1643), 39.

²⁸ Dezelfde Jan Gerrits, die in 1622 aan de zijde van Jan Luies had deelgenomen aan het dispuut te Hoorn.

²⁹ Jan Gerritsz., *Een Spieghel des Gheloofs. Daer leyder nu vele af syn ghewecken, door haer sonden ende gebreecken, ende sijn daer door verduystert gheworden in 't verstandt, ende vervreemt van 't leven dat uyt Godt is* (S.l., 1640), 42-43.

recht ware, men behoorde my met steenen doot te smijten: ja ick was al doot men behoefden maer plaetse te soecken om my te begrave[n]. Ten achtsten heeft hy noch verscheyden laster-rede[n] ghebruyckt, over Barent Riewertsz. ende Gerrit Harmansz. doen sy noch sijn broeders waren, ende dat die Gemeente van Noordt-broeck, dat kunnen die ghetuyghen die 't ghehoort hebben³⁰.

Overtuigd van de dubbele maat waarmee door Jan Luies werd gemeten, bracht Jan Gerritsz. een incident uit 1628 naar voren:

Daer na is het gebeurt, dat niet langhe geleden is, dat die vanden Briel een Man gestraft hebben, Wcke W[allen] seght datse hem onrecht ghestraft hebben, ende Wcke met sijn hulpers hebben het oordeel los ghemaect, ende heeft het niet verstaen dat het een banweerdighe misdaet was, ende die vanden Briel sijn Dienaers ende Broeders ghebleven³¹.

Het sluiten van de vrede te Harlingen, het verschijnen van het geschrift *Olijftacxken* in 1626: het werd door Jan gezien als een steeds verdergaande toenadering tot de Friezen. Ook in eigen kring waren er voorstanders van deze vereniging. Uiteindelijk werd van 17 augustus – 22 september 1628 te Middelstum over de Harlingse vrede een groot dispuut gehouden. Voor de gemeente te Middelstum verschenen de Vlaamse oudste Claes Claesz., van Blokzijl; Pieter Jansen Moyert, van Amsterdam en Joost Henderickx, van Harlingen. Aan de zijde van Jan Luies waren aanwezig Siert Lippes³², Sywert Teuwes en Gerrit Jans, van Huizinge; Ebele Ebels, van Loppersum; Dirck Jacobs, van Stitswerd; Jan Balles en Jan Hendrickx, van Humsterland; Jan Jans Mabé, van Groningen; Ucke Walles, van Noordbroek en de vooralsnog onbekende Laurens Pyters.

De bijeenkomst was tot stand gekomen op verzoek van ene Lambert Michiels. Deze had als voorstander van de vrede met de Harlingers brieven aan de gemeente te Middelstum geschreven. Als medestanders had hij Joost Rickes en Jan Cuper. Afgesproken werd dat het geschrift van Lambert Michiels eerst zou worden voorgelezen en er over gesproken. Daarna zou de presentatie van de Hollandse leraren worden aangehoord. Zij moesten bewijzen dat de vrede van Harlingen goed was. Vervolgens zou Jan Luies tegen deze vrede spreken.

Op 19 september 1628 werden de brieven van Lambert voorgelezen, waarna hem gevraagd werd of hij van zijn mening 'wilde afstaen', maar Lambert bleef bij zijn standpunt. Later verlieten Lambert Michiels en 'meest haar gesinden' waren inmiddels uit de vergadering gegaan. De Hollandse oudsten wilden de behandeling van deze zaak niet aanhoren. Volgens hen was het een 'particulyre sake' (hoewel zij wel verbleven ten huize van Lambert).

Als beschuldigingen van de zijde van Jan Luies en aanhang golden:

- 1) De woorden van de Vlaamse oudsten waren zonder kracht.
- 2) Zij kenden God maar loochenden Hem met hun werken.
- 3) Het vredemaken te Harlingen was een twistmaken voor God en een 'mensen-plantinge'.
- 4) Indien ze konden aantonen dat de vrede te Harlingen werk van God was dan werden ze verzocht te verschijnen ten huize van Gerrit Jans.

Nadat onderling de denkbeelden waren uitgewisseld, kwam het gesprek niet echt van de grond. De denkbeelden stonden immers als vooraf vast, en iedere kant hield daar aan vast. Na een maand doorgesleept te hebben werd de bijeenkomst te Middelstum geëindigd.

Nog niet iedereen was gewonnen voor het maken van vrede. Sommige gemeenten wilden horen hoe Jan Luies en aanhang dachten over de vrede – alsof dat nog niet bekend was! Op 9 december 1629 besloten de dienaren van de Vlaamse gemeente te Amsterdam om te bewilligen in het verzoek van Almelo en 'Renenseveen' (= Veenendaal) om een bijeenkomst te houden met Jan Luies en diens aanhangers over het sluiten van vrede. Dit naar aanleiding van de uitgave van het *Olijftacxken* in 1626.

³⁰ Gerritsz., *Een Spiegel des Gheloofs*, 64.

³¹ Thomas, *Een Vermaninghe*, 40-41.

³² J. Huizinga, *Stamboek of geslachtsregister van de nakomelingen van Derk Pieters en Katrina Tomas of geslachtsregister der nakomelingen van Derk Pieters en Katrine Tomas, gewoonnd hebbende te Huizinge op de landhoeve Melkema, opgemaakt van het jaar 1555 tot en met 1883* (Groningen, 1883), II, 1.

Hoewel Amsterdam vond dat het in haar recht stond om de Groningers naar Amsterdam te laten komen, stond ze toe om de bijeenkomst in Veenendaal plaats te laten hebben.

In januari-februari 1632 deed de boven reeds genoemde Amsterdamse leraar Jan Gerritsz. nogmaals een poging om uit het conflict met Jan Luies te komen, tevergeefs zoals we zullen lezen.

Merckt, also heeft Jan Lulifsz. ende Ucke Wallen oock aen gherecht twist ende groote dwalinghe, ja de wereldt, diese behoorden te wesen een licht, sijn sy lieden gheworden een groote duysternis nu ick hout daer voor, dat haer dwalinghen daer uyt sijn ontstaen, om dat sy met die van Noordt-broeck, eenighe van hare Broederen tot Amsterdam hebben ghebannen, om onwetende sonde, soo daer sonde in is gheleghen, dat kent de Heere, ende dat sonder kennisse van die Ghemeente van Amsterdam, die haer Mannen in vreden tot haer hadde ghesonden, die Ghemeente van Amsterdam verworpen haer oordeel. Ghelastert ofte verworpe[n] (Merckt aen) ende dat sonder onderwijs ofte aenwijs te voren aen haer ghedaen. Merckt, ofte dat niet en is ghewelt ghebruyckt in 't oordeel als Spr. 20. v. 4. seydt, ende hebben die rechtschuldighe Vrouwe Cornelis Mindels ontbonden, de welcke dat ghestraft was om welwetende moetwillighe sware grove sonden, eerse boete daer van heeft ghedaen. Merckt, het is leyder ghegaen als de Prophete Daniel die Rechters in Israel wees aen Susanna vers. 54. segghende ghy oordeelt onrechtveerdighe oordeelen, den ontschuldighen verdruckt ghy ende de recht-schulighe laet ghy los.

Merckt, dit hebben wy die van Noordt-broeck met Daniel oock soo ghewesen aen, ende haer vermaent dat sy soudent loslaten dat sy met onrecht verbonden hadden, naer Esai. 58. syn vermaen. Desgelijcken hebbe ick oock aen Jan Lulifsz. Geschreven, als men in den grooten Brief ofte geschrifte sien kan, dat ick Anno 1632. In Januario ofte Februario aen hem ghesonden hebbe, waer in ick hem seshien vraghen doe, naer wat Woordt des Heeren datmen alsoo handelen mach, als eensdeels verhaelt is: maer hy heeft niet een punct van die seshien punten beantwoordt, noch mondelijck noch schriftelijck, nochtans heeft hy die voorschreeven Brief wel omtrent drie Jaren al voor sijn doot ghehadt Ja behalven dit hebben wy noch wel vijfthien ofte seshienmael versocht dat onse verschil, eens weer soude moghen in een Ghemeente worden naghiesien ende geproeft met Godts woort, maer wij hebbent noyt sonder verbintnisse daer toe konnen krijghen, alsoo dat ons ghewelt ende gheen recht is gheschiedt, dat kent de Heere, die Herten ende Nieren doorsiet, Jer. 17. want sy hebben in de plaetse van los te laten ons noch eens gebonden, ende in plaetse van ons weer uyt druck te helpen, naer Esai. 1. v. 17. soo hebben sy ons noch eens onder ghedrukt, ende hebben alsoo tot twee mael toe met ons gedaen, als men in Spr. 20. v. 4. geschreven vindt staen, daer hy seydt: die ghewelt ghebruyckt in 't oordeel, die ghelijck als een Hof-meester die een Maghet schent die hem te bewaren is ghedaen, &c. Den Leser ofte Hoorder van desen dencke dit na, daermen soo handelt, als ten deele is voorschreven, ofte de macht des Heeren oock door des niet en is gheschent, ofte onteert. Ick versta ja, soo nu de liefhebbers der waerheydt, dese voorschreven mishandelinghen der Vriesen ende Huyskoopers, als oock Jacus van Reyninghen met den sijnen, als oock Jan Lulifsz. ende Ucke Wallen met den haren, haer mishandelinghen te samen willen ondersoecken ende na sien, men kan haer daer af noch ghenoegh bewijs schriftelijck betoonen. Als sy dan maer dese met onpertijdigher herten na sien ende lesen, soo vertrouwe ick sullen die ghene, die God recht weesen, wel door Godts woordt kennen verstaen, dat sulcke volcken voorschreven niet konnen voor Ghemeenten Gods bestaen, om dat sy hebben ghedaen dat voor den Heere een grouwel is, als eensdeels is verhaelt, want wie den Godtloosen gherecht seydt te wesen ende de gherechtighe verdoemt, die sijn alle beyde den Heere eenen grouwel, Prov. 17. v. 15. alsoo oock sijn die daer twist tusschen de Broederen aenricht Pro. 16. v. 16. en v. 20³³.

En tenslotte vond op 24 februari 1634 te Godlinze een dispuut plaats tussen ds. Lengelius en Jan Luies 'bisschop der mennisten uijt de Marna'. Op 19 februari 1635 deed ds. Lengelius verslag van het dispuut aan de classis Loppersum³⁴.

³³ Gerritsz., *Een Spiegel des Gheloofs*, 43-45.

³⁴ GA, archief van de classis Loppersum. Dit deel heb ik in de zomer 2005 niet in kunnen zien, omdat het vanwege de slechte staat waarin het verkeerde, niet raadpleegbaar was.

Naar Jan Luies werd zijn aanhang het 'Jan-Lucasvolk' genoemd, een verfraaiing van het patroniem³⁵. Of we Jan Luies ook daadwerkelijk als de stichter van een eigen richting, in dit geval de Groninger Oude Vlamingen, moeten beschouwen is niet geheel zeker. Feit is dat hij vierkant tegen de bereikte vrede met de Friezen was, en vrijwel alle voornaamste Vlaamse oudsten had gebannen. Anderzijds werd nog steeds het gesprek – ook al was dit vruchteloos – met de Vlamingen gevoerd. Nadat de Groningse gemeenten ook niet mee waren gegaan met de in 1632 te Dordrecht bereikte vrede tussen Jonge- en Oude Vlamingen, kwamen ze steeds meer alleen te staan. Daarbij kwamen nog de hieronder te behandelen denkbeelden. Mijns inziens heeft Ucke Walles de ontwikkeling afgemaakt die reeds ingezet was door Jan Luies.

Zijn opvolger Ucke Walles heeft met zijn denkbeelden over Judas, de verzoening en Christus een veel grotere naamsbekendheid gekregen. Naar hem werden zijn volgelingen immers 'Uckewallisten' genoemd. Een scheldnaam waarmee de gereformeerde predikanten nog decenia vooruitkonden om hem en zijn aanhangers te treffen. Toch is het Jan Luies geweest die al eerder deze denkbeelden verspreide. Luies beschouwde ze blijkbaar als een bijzondere openbaring van God. Ucke is er na zijn overlijden verder mee gegaan.

Ende Wcke W[alles] bout op dat Fondament, ende dewijle de wortel en[de] begin van den twist onschriftmatic, of tegen de waerheyt is, soo ist onwaerheydt wat daer op ghebout, ofte uyt voortcomt³⁶.

Maer hadde Wcke W[alles] en Albert Feyes, ende onse dienaers ghedaen alsse behoorden te doen, ende Jan L[uijes] vermaent dat hy wilde op houden soo te leeren, soo haddense recht Blus-hoorens geweest, maer sy hebben int vonckken geblasen, ende het soecken door te drijven, doen is het vyer daer uyt ontstaen, alsoo dat ghy de rechte twistmakers zijt, die om onnoodighe dingen tot der salicheyt, tweedracht en argernisse hebt aengherecht [...]³⁷.

Gelet op de oppositie die Ucke kreeg is het eigenlijk opmerkelijk dat Jan Luies niet door de hervormde predikanten is opgemerkt. De Groningse vermaner Jurjen Thomas keerde zich tegen het einde van het leven van Jan Luies tegen diens ideeën. Jurjen probeerde hem te overtuigen van het verkeerde van zijn denkbeelden, maar bereikte slechts dat Jan Luies hem als vermaner stil deed staan.

'Ucke Wallisten' of Groninger Oude Vlamingen

Jan Luies overleed op 21 januari 1637. Hij werd als sterke man opgevolgd door Ucke Walles uit Noordbroek. Eén van de eerste activiteiten die Ucke ondernam was het verzet van zijn tegenstander Jurjen Thomas neerslaan. Tijdens een vergadering te Groningen, waarop afgevaardigden van negenentwintig gemeenten verschenen, werd Jurjen voor de Groningse gemeente gedaagd. Het uiteindelijke resultaat was dat hij op 4 maart 1637 werd gebannen. Onder de vertegenwoordigers waren ook twee van Loppersum aanwezig, namelijk Claes Jans en Cornelis Jans. Voor Leermens waren Jacob Garbrants en Balser Egges aanwezig. De gemeente van 't Zandt werd vertegenwoordigd door Pieter Harmens en Gerrit Dercx. Van de zes was vermoedelijk alleen Jacob Garbrants een leraar, want hij ondertekende mede het protocol van de vergadering.

Met deze steun aan Walles gingen Loppersum, Leermens en 't Zandt behoren tot een groep gemeenten, die door de tegenstanders meestal werden aangeduid als 'Ucke Wallisten'. Later zouden ze bekend staan als Groninger Oude Vlamingen. Al heel vroeg vormden de gemeenten het Groningerland een onderling verband en werd samen met de in het gebied werkzame oudsten vergaderd over belangrijke zaken. Later ging dit de Sociëteit der Groninger Oude Vlamingen heten. Ik laat hier eerst een lijst volgen van gemeenten, die van deze Sociëteit lid waren:

1637	1681	1683	1710
------	------	------	------

³⁵ ME III. 78.

³⁶ Thomas, *Een Vermaninghe*, 54.

³⁷ Thomas, *Een Vermaninghe*, 70.

Groningen	Groningen	Groningen	Groningen
Den Dam	Appingedam	Appingedam	Appingedam
Bierum	Bierum	Bierum	Bierum
Leermus	-	-	Leermens
Loppersum	Loppersum	Loppersum	Loppersum
't Sant	't Zandt	't Zandt	-
-	Zijldijk	Zijldijk	Zijldijk
-	Uithuizen	Uithuizen	Uithuizen
Middelstum	Middelstum	Middelstum	Middelstum
Rasquert	Rasquert	Rasquert	Rasquert ³⁸
De Gaste	-	Lutkegast	-
Grijpskerck	-	-	-
Vledorp	Vliedorp	Vliedorp	-
Liens	-	Leens	-
Cloosterbuiren	Kloosterburen	-	-
-	-	-	Ulrum
-	-	-	Houwerzijl
Homsterlant	Humsterland	Humsterland	Humsterland
-	Sappemeer	Sappemeer	Sappemeer
Nortbroeck	Noordbroek	Noordbroek	Noordbroek
Midwolde	Midwolda	Midwolda	-
Clein Oldamt	Klei Oldamt	Klei Oldamt	-
't Wolt (=Duurswold)	-	-	-
-	-	Wold Oldamt	-
-	-	-	De Meeden
-	Deventer	-	Deventer
-	Kampen	Kampen	Kampen
-	-	Borne	Borne
-	-	-	Hengelo
Cromme Horne (=Emderland) ³⁹	-	Emden	Emden en Emderland
Wirdemer Neijlant ⁴⁰	-	-	Norden
Lier	Leer	Leer	Leer
Goens	Neustadt-Gödens	-	Neustadt-Gödens
-	-	-	Haarlem
-	Zaandam	Zaandam	Zaandam
-	-	-	Enkhuizen
Lange Swage	-	-	-
Jouwer	De Joure	De Joure	Sneek ⁴¹
Drachten	-	Drachten	Drachten
Franecker	-	-	-
Schoterlant	De Knijpe	De Knijpe	De Knijpe
-	Mildam	Mildam	Mildam
Buyrcoop	-	Oldeberkoop	-
Balck	-	-	-
Der Ielst	-	IJlst	IJlst
-	Visvliet-Kollum	Visvliet-Kollum	-
Zielant	Middelburg	-	-

³⁸ In zijn artikel over 'Baflo' nam van der Zijpp nog het bestaan van een aparte gemeente te Baflo aan, die later verenigd zou zijn met het nabije Rasquert. Hij corrigeert zichzelf in zijn artikel over 'Rasquert', waar hij stelt dat de benamingen verwisselbaar zijn. ME I. 212 vergelijk met IV. 253.

³⁹ Email van Otto Knottnerus, 12 oktober 2006. Zie onderstaande voetnoot.

⁴⁰ Waarschijnlijk hetzelfde als Emderland, zie ME II. 212-213.

⁴¹ Volgens Otto Knottnerus betreft het, voordat een centrale persoon verhuisde, dezelfde gemeente. Email van 12 oktober 2006.

Over wat er besproken werd op de vergaderingen van de Sociëteit in deze tijd weten we weinig af. Over een enkele vergadering weten we iets meer. Ter illustratie laat ik de onderwerpen hier volgen. In de vergadering te Groningen in februari-maart 1637 kwamen, behalve de zaak Jurjen Thomas, ook een aantal andere zaken ter sprake:

- Het stellen van twee mannen in de proef (als oudste).
- Het verzoek uit Zeeland om een 'man int Woort'
- Dat ouders met ongelovige kinderen hen lieten delen in hun goederen.
- Dat sommigen in de handel boven hun vermogen handelden⁴².
- Misbruik 'int versoecken des houwelijcx.

Cornelis Jansen ondertekende voor Loppersum, en Peter Harmen voor 't Zandt een rekest in 1644 aan de Staten van Stad & Lande, waarin de ondertekenaars verzochten om de terugkeer van hun oudste Ucke Walles⁴³.

In december 1645 werd te Neustadt Gödens een vergadering gehouden met Ucke Walles en vertegenwoordigers uit de gemeenten Midwolda, Noordbroek, Klei-Oldambt, Bierum en Groningen. Besproken werden:

- Een verzoek uit Pruisen om een man in 't Woord.
- Tevens het verzoek om 'wat meer gezelschap van hier om bij hen te wonen'
- Om een huwelijkspartner voor een vrouw in Pruisen.
- Het plan om begin 1646 naar Den Haag te reizen om opheffing van Uuckles banvonnis te verkrijgen bij de Prins van Oranje.
- Met hetzelfde doel een rekest in te dienen bij burgemeesters en raad van Groningen.
- Het verkrijgen van geld (totaal drieduizend rijksdaalders) voor de vrijheid, die Uucke in Oost-Friesland van de Graaf had gekregen. Het bedrag werd per gemeente verdeeld.

In dit verband wil ik ook een tot nu toe in de doopsgezinde geschiedschrijving verwaarloosd stuk naar voren brengen. In 1647 deed de Waterlandse richting een vredesaanbod aan de Vlaamse gemeenten⁴⁴. Gestemd werd over het sluiten van vrede, en daarvan werd een lijst aangelegd⁴⁵. Van de drie hier behandelde gemeenten komt alleen de gemeente van 't Zandt (dus Vlaams?) voor in de lijst.

In de notulen van de hervormde classis Loppersum van 6 oktober 1653 komen de Menisten ter sprake in een 'Memorie' van de synodale deputaten:

- 1) Is een Ieder Broeder soo veel hem bewust is watt naed openinge Van de leerstukken, so de mennonisten de wij noemen Uke-Wallisten int openbaer end heimlick dryven.
 - 2) Van d' Insolentien so sy gebruicken om de Menschen van onse ware religie af te trecken en[de] tott d'hare te vervoeren en[de] anders.
- Op het eerste weeten de presente broed[ers] te dienen, op het 2. heeft Dmy. Schenckius classi bekent gemaect hoe de sijn E[erwaerde] eenen Mennist Hemmo A. (tott Leermens woenachtijch) op den Sondach neffens sijn vrouw op de acker hadde gevonden, vindende ende soeckende end deselve hem bestraft wegen schendinge van des H[eerens] Heilige dach. Ende d' gemelte Hemmo sijn E[erwaerde] met ongestümicheit by den arm gegrepen. End deselves huisvrouwe des anderen dages haer hadde laeten verluiden, haer Man soude den Jongen Pastoor wel haest watt anders gedaen hebben end hem sulx afgeleert⁴⁶.

In de doopsgezinde geschiedenis is de plaats Loppersum vooral bekend geworden door de daar vastgestelde lijst van leefregels. Op 10 april 1659 kwamen de Groningse gemeenten te Loppersum

⁴² Vergelijk punt 15 uit de verordening uit 1659.

⁴³ S. Abels, *Geschiedenis der doopsgezinden in het Oldambt 1577-1811* (Eexterzandvoort, 2002), 206.

⁴⁴ Gelet op de deelnemende gemeenten betreft het niet de grote vergadering te Haarlem uit 1649. De hier genoemde Vlaamse gemeenten namen wel deel aan deze vergadering, maar de Groningse gemeenten niet.

⁴⁵ SAA, PA 565.A, inv. nr. 596. Het rekest in de inventaris van De Hoop Scheffer ('stemgedrag van gemeente over de Confessie van Dordrecht, 1632') luidt anders dan wat op het stuk zelf aangetekend staat: 'Notitie van een algemeene vergadering, misschien 1647'.

⁴⁶ GA, inventaris van het archief van de hervormde classis Loppersum (toegang 176), inv. nr. 2.

samen om tot 'dinge verbeteringe' te komen. Uit schriftelijke aantekeningen van Jacob Dercks Huysinga vernemen we het volgende:

Den 18en April 1659 zijn onze oudsten, oom Luit Luits en oom Berend Mertens met alle gemeenteboden uit de Groningerlandsche gemeenten te Loppersum vergaderd geweest en met elkander gesproken om eenige dingen te verbeteren, als volgt. In den eersten alle hoogheid te verminderen, als zilverwerk, karmozijnen kleeren, poselein, steenwerk en platten waar berdwark in is, hooggehakte schoenen of met twee riemen, het breedrijgen der rokken, de strijkijzers, het glanzende van het linnen, boven de vloeren van estrikken op te zetten, het beste gladde goed als heerensaaie en vijfschachten. Dit alles wordt verstaan, dat behoort nagelaten en niet gebruikt te worden, alsmede het tabak drinken, van boven wijde stevels en het baardafscheren, wat om hoogheid en versiersel van het lichaam en behuizing gedaan wordt, om de [...] stad niet gelijk te wezen, maar in alles zich naar het nederigste te schikken, als ons des Heeren woord leert en vermaant; want de Heer is in de hoogte en ziet op het nederige en kent de stouten van voren⁴⁷.

Volgens Piet Visser mogen we er vanuit gaan, dat het in 1659 om een aanscherping van een oudere verordening betreft⁴⁸. Het betrof zaken waarover de Groningse gemeenten onderling overeenstemming hadden bereikt. Ik laat hier de teksteditie van Visser volgen:

Den 10 april 1659

Dinge optekeninge, gedaan tot memorie van dinge verbeteringe der Gemt. Godts, en tot Loppersum versproken door gezonde boden van alle gemeenten die in Groningerlandt wonen en in einheyt besloten deze navolgende stukken.

- 1) Geen carmoes lakis of verwes te dragen, of ook van dat gladde Vijfschagt tot kledinge.
- 2) Dat de ouders hunne kinderen niet behoren toe te staan om te dragen dat de ouders niet betaamt.
- 3) Geen schoenen mogen dragen met hooge hakken, of met wit garen afgezet of genaait, nog ook geen 2 riemen op de schoenen, ook geen spiegaten.
- 4) Dat men ook geen klefinge na de nieuwe mode of werelds vindinge en nye wijze behoort te dragen, maar de nedrige gelijk, Rom. 12. Nog ook van eerste mantelties of rockis, op de ongewoonlijke plaatse te dragen, en dat 't een gewoonte is dat nederick klederen.
- 5) Dat ook de rokken boorden, zoo bried en zoo stief niet behoorden gereid te wezen, nog met koorden onder om bezet, nog gestijfde lijfstukken die met balijnen doogetogen zijn, of ook gladde schorties te dragen en mouwens met cromme ellebogen na de mode gemaakt; nog ook mans broekies voor met gaties, of ook met clappen daarop, of knoopjes na de Werelds vindinge gelijk.
- 6) Geen strijkijzers of gleysteen op de cragen of hemden te gebruiken.
- 7) Geen haer met snoeren te winden, of met vlechten te versieren, wrongen of oorsijden onder de huiven te dragen.
- 8) Van 't kleinste linnen niet te gebruiken aan 't lichaam of huishoudinge, of ook eenige pronckussens de daar op de bedden en s' nags of de Tafels of kisten te leggen, nog eenige versieringe in de kussenteeks, of kostelijke spreten of decken op de bedden, dat tot versieringe dient.
- 9) Geen schilderinge of kostelijke verwen in of aan de Huizen te laten maken tot verzieringe.
- 10) Geen witte geschulpte of bonte schottels aan de want of op schappen te zetten.

⁴⁷ J.G. de Hoop Scheffer, 'De oude eenvoud gehandhaafd', in: *Doopsgezinde Bijdragen* [verder: DB] (1879), 111-112. Volgens dit artikel woonde Jacob Derks Huysinga zelf de vergadering bij. Deze bewering levert problemen op. Gelet op het tijdsbestek kunnen mogelijke auteurs zijn Jacob Derks te Stitswert, kleinzoon van de leraar te Rasquert, en Jacob Derks Huysinga, zoon van Derk Sijerts op 'Melkema'. De eerste overleed volgens het stamboek reeds op 15 februari 1658 te Eenrum. De tweede kandidaat werd pas op 9 januari 1659 geboren. Hij liet inderdaad historische aantekeningen na, maar kan onmogelijk zelf de vergadering hebben bijgewoond.

⁴⁸ P. Visser, 'Een achttiende-eeuws afschrift van een verordening uit 1659 voor uiterlijk, kleding en huisinrichting bij de Groninger Oude Vlamingen', in: DB 27 (2001), 229-238.

- 11) Geen sulvere koppies, beeckers of lepels te gebruiken, of ook meshechten en vingerhoeden.
- 12) Geen dopjes goed, kostelijke weefs, toe tafelgoed of anders te gebruiken;
- 13) Geen blanke stange aan de Tomen, of stoppen aan de salen en sporen aan de voeten te gebruiken, om daarmede te rijden of de wereld gelijk, of slingertuygen aan de paarden te gebruiken.
- 14) Geen overdaat te gebruiken aan de lyslagen wagens of ledders, mede na 't hoogste gemaakt of met 2derley verwe gevarft of bont gemaakt.
- 15) Dat ook niemand behoort hooger te verteren als hij moed heeft te betalen, of hij behoort eerst gods raad te nemen, en een iegelijk hoort op zijn tijd te betalen na de belofte, of hij behoort dat tot vernoeginge weder te lossen.
- 16) Geen lanck haer te dragen op zijn hoofd, of de baert te laten snijden en scheren na Werelds wijze.
- 17) Dat men ook geen beelden of gelijkenissen behoort te hebben in de glazen, of in of aan de Huizen.
- 18) Dat ook de spiegelen an de Wanden soo niet ten toon behooren te hangen.
- 19) Geen heertijzeren te gebruiken met beelden voorgeset.
- 20) Geen bonte Floeren in de deelen te leggen, nog met witte of bonte estrik in de Schoorsteen of in de want te versetten tot lust van 't oog⁴⁹.

De Staten van Stad en Lande kwamen geld tekort voor de verdediging van de provincie. Reeds in 1666 waren vijf tonnen goud nodig om deze verdediging te financieren. Om aan de nodige gelden te komen, schreven de Staten leningen uit. De mennisten werden als 'dissenters' verplicht hieraan deel te nemen. Pech voor hen, maar een geluk voor de historicus, want dit levert een nieuwe bron voor het vinden van mennisten op. De zogenaamde 'Mennistenleningen' werden namelijk door de provinciale Ontvanger-generaal verantwoord in overzichten. Later kwamen daar nog de gebeurtenissen in het rampjaar 1672 bij. Hierdoor leden Stad en Lande grote schade. Bekend is het beleg van Groningen door 'Bommen Berend'. De mennisten hadden in deze periode allerlei hand en spandiensten verricht, en daarmee laten zien betrouwbare burgers te zijn. Hieronder volgt een overzichtje van mennisten uit Loppersum en 't Zandt uit 1669, die geld leenden. Leermens wordt niet genoemd.

NAAM	WOONPLAATS	BEDRAG
Waelke Jansen	Loppersum	2.500 gulden
Griettien Frerix, wed. Peter Tonnis	Loppersum	1.000 gulden
Tiaert Tammens	Loppersum	1.000 gulden
Jan Cornelis	't Zandt	1.000 gulden
Geert Jansen	't Zandt	2.500 gulden
Jan Sijrts	't Zandt	1.000 gulden

In 1719 bracht Hendrik Berendsz. Hulshoff een bezoek aan Loppersum. Hij was sinds 1710 oudste bij de Groninger Oude Vlamingen. Hulshoff schreef:

Soo zijn wij dan Donderdag den 25 om 4 uijr agtermiddags na Den Dam gevaren, om broer Gerrit en zijn vrouw te bezoeken en dan den 26, sijnde Vrijdag, vandaar na Loppersum en voorts ook na Middelstum te gaan en daar onse vrienden ook te bezoeken. Ten dien eijnde is Arent Jans dan den 26 's morgens in De Dam bij ons gekomen met een sjese, om ons na Loppersum te halen. Soo zijn wij dan om 9 uijr van Den Dam gevaren en om 11 uijr tot Loppersum gekomen en aldaar onse vrienden in goede gesontheit gevonden. Maar omdat het doen soo regende en waaijde en daarom onbequaam was om te gaan, soo worden wij genootsaakt om niet na Middelstum te gaan, maar gingen weer na de trekschuijt en quamen des avonts weer tot Grooningen⁵⁰.

⁴⁹ Visser, 'Een achttiende-eeuws afschrift', 235-238.

⁵⁰ H.Ch. Hulshoff, 'Bezoekreis van Hendrik Berents Hulshoff aan de Doopsgezinde gemeenten der Oude Vlamingen in Pruissen en Polen in 1719', in: *Mededeelingen en Bijdragen van het Historisch Genootschap*, 48.

Gerrit Hulshoff was reeds voor 1744 leraar van Loppersum. In 1750 werd hij om onbekende redenen afgezet. Volgens de hervormde classis Loppersum hield hij na zijn 'conventikels' in Loppersum en omliggende plaatsen. De classis verzocht om de hulp van redger Ludolphus Helperi om deze bijeenkomsten te weren. Helperi verbood hem te preken, maar Hulshoff trok zich daar niets van aan.

Volgens aantekeningen van Lubbert Egges, oudste te Uithuizen, werd de voetwassing nog in 1765 in de gemeente te Loppersum onderhouden⁵¹.

Volgens de notulen van de Groninger Sociëteit uit 1762 had Leermens 'een ouden zwakken leeraar, behalve een nieuw verkozenen, die zich zelven zeer onbekwaam aanziet; de overige broederen, schoon verscheidene in getal, zijn toch meeste oude lieden'. Drie jaar later (1765) staat in de notulen over Leermens: 'is sedert tot verkiezing van een leeraar overgegaan, dien 't vrij wel gelukt in 't waarnemen zijner dienst en dus in beteren staat als toen'.

In 1783 verenigden de gemeenten Leermens en Loppersum zich tot één gemeente. Ze voerden de gecombineerde naam Leermens-Loppersum. Later werd de gemeente ook wel aangeduid als Zeerijp, naar de plaats van samenkomst.

Brucherus schreef in 1792 over Loppersum: 'Voorts is er ook ene mennonitische gemeente der Oude Vlamingen onder het opsicht van twee leeraren'⁵². Over Leermens schreef Brucherus in 1792: 'Dese plaats, ook wel Leermis genoemd, heeft tevens ene gemeente van Mennoniten der Oude Vlamingen, onder het opzicht van een leraar staande'⁵³.

De naastgelegen gemeente Appingedam verviel aan het eind van de achttiende eeuw. Toen de laatste beheerder van de armengoederen Jan Geerts Cool in 1822 overleed, vreesde Leermens-Loppersum dat de goederen in handen zouden komen van de hervormde gemeente van Appingedam. Reeds voor het overlijden van Cool waren er besprekingen met Leermens-Loppersum geweest, maar de overdracht was nog niet geregeld. Leermens-Loppersum diende een rekwest in bij de koning. In 1825 verwees de koning de zaak naar de gewone rechter. Uiteindelijk kwam er in 1833 een schikking tot stand tussen Annegien Jan Kool (dochter van de laatste beheerder) en Leermens-Loppersum. Het gemeentefonds werd verdeeld tussen de Damster hervormde gemeente en Leermens-Loppersum, terwijl de armenkas en zorg in handen kwam van Leermens-Loppersum.

Afgevaardigden van Leermens-Loppersum waren op 16 september 1825 te Groningen aanwezig en stemden in met het voorstel om één nieuwe doopsgezinde sociëteit voor de gehele provincie op te richten: de Sociëteit van Doopsgezinde gemeenten in Groningen, Drente en Oost-Friesland (G.D.S). Het reglement van de sociëteit werd op 31 maart 1826 goedgekeurd, en op 22 mei ondertekend.

In 1912 ontvingen de zusters het gelijk stemrecht in de gemeente.

Op 29 augustus 1953 besloot Leermens-Loppersum, met behoud van zelfstandigheid, een gecombineerde predikantplaats aan te gaan met Middelstum. Op 18 april 1988 fuseerde Leermens-Loppersum met Zijldijk. Thans maakt de gemeente deel uit van het Samenwerkingsverband van Doopsgezinde Gemeenten in Noord- en West Groningen. Doel van dit verband is vooral het samen behouden van predikantenplaatsen. Verder hebben de deelnemende gemeenten een gezamenlijk diaconaal project. De gemeenten zijn: Eenrum-Mensingeweer, Westerkwartier (Noordhorn), Middelstum, Uithuizen en Zijldijk.

Het archief van Leermens-Loppersum (toegangnr. 960) is ondergebracht bij de Groninger Archieven.

De vermaanhuisen

Over de vergaderplaatsen van de doopsgezinden te LEERMENS is het volgende bekend. In februari 1535 werd te Groningen een gerucht bekend 'dat de wederdopers to Lermisse een nye arcke makeden ende een vergaderinge'⁵⁴. Doopsgezinde vermaanhuisen werden vaker met het woord 'Ark' aangeduid. Met deze nieuwe ark te Leermens werd vermoedelijk de boerderij 'Kinkhorn' bedoeld.

⁵¹ GA, plaatsinglijst van het archief van de doopsgezinde gemeente Zijldijk, inv. nr. 1 (oud nummer 1002). De aantekeningen berusten in 1868 bij Jacob Sijwerds Arkema, landbouwer op 'Boukemaheert' te Usquert,

⁵² Brucherus, *Gedenkboek van Stad en Lande* (Groningen, N. Veenkamp & Zn., 1794), 95.

⁵³ Brucherus, *Gedenkboek*, 91.

⁵⁴ Mellink, *Friesland en Groningen*, 108. De dopers zagen hun gemeente als de ark van Noach. Net als bij Noach konden mensen er gered worden – door middel van de doop – van Gods oordeel over de boze wereld. De

In de Wirdumer Wester Clauw lag de boerderij 'Ter Borg'⁵⁵. Deze heerd stond ten noorden van het dorp Wirdum. Voor de zeventiende eeuw was de boerderij in het bezit van het klooster Bloemof te Wittewierum. Daarna werd het eigendom van de provincie. De doopsgezinde Lippe Sierts was de laatste klooster en eerste provinciemeier. Hij woonde er reeds in 1588 met zijn vrouw Geele Oemkens. Na hen volgden hun zoon Johan Lippens, en daarna diens weduwe Remeke Ewes met haar tweede man Wiltet Louwens. Mogelijk diende de heerd aan het eind van de zestiende en begin van de zeventiende eeuw als vergaderplaats voor de doopsgezinden van Leermens en omstreken. Het voorste gedeelte van de boerderij met zes ramen is de oude 'Sael' waar gemakkelijk vijftig gasten konden zitten⁵⁶. De boerderij 'Ter Borg' staat afgebeeld op een kaart uit ca. 1734 van Henricus Teijsinga⁵⁷.

Ten tijde van leraar Jacob Tietes Huizinga werd gekerkt in TER HORN (hoek), een gehuchtje tien minuten ten zuiden van 't Zandt en een half uur ten westen van Leermens⁵⁸. In de *Atlas van Kuyper* (1865-1870) is ter Horn op de kaart van 't Zandt goed zichtbaar afgebeeld⁵⁹. Het gehucht Ter Horn ontbreekt op de kaart van C. Fehse uit 1862. Bij Van der Aa lezen we in het artikel over 'ter Horn' het volgende:

De eerste, die hier het leeraarsambt heeft waargenomen, is geweest Jacob Tietes Huizinga, die in het jaar 1766 herwaarts kwam, en in het jaar 1821 overleed. Voor dien tijd werd de dienst hier waargenomen door zes onderscheidene dus genoemde liefdepredikers. De kerk is een eenvoudig gebouw, zonder toren of orgel⁶⁰.

De precieze locatie van het vermaanhuis staat aangegeven op een kaart uit 1734 van Henricus Teijsinga. Het stond op de grens van de dorpen Leermens en 't Zandt⁶¹. In het boek *Om Leermens Kommen* valt te lezen:

In de 18de eeuw heeft de Doopsgezinde gemeente van 't Zandt haar kerk gebouwd achter de boerderij van Jacob Tietes op Ter Horn, net over het Maar, aan de oprijlaan naar de Alberdaheerd en dus nog net in Leermens. Het terrein waarop het kerkje stond is later vergraven tot Maar en opslagplaats⁶².

Op ter Horn werd gekerkt tot het jaar 1847, toen in ZEERIJP een nieuwe kerk werd gebouwd. In dit verband is het nog aardig om een vermelding uit de handelingen van de kerkenraad van de hervormde kerk op 't Zandt te laten volgen:

Gelijk de gemeente, ten jare 1835, zich in het bouwen van eene nieuwe pastorij mogt verheugen, zoo zag zij, weinige jaren geleden, het oude kerkgebouw, minder geschikt aan de uiterste grenzen der gemeente gelegen, gesloopt, en eene nieuwe kerk gesticht te Zeerijp, meer in het midden der gemeente. Dit kerkgebouw werd door den leeraar C. Bakker plegtig aan zijne bestemming toegewijd⁶³.

eindtijdverwachting – en daarmee het zoeken naar een uitweg – was in deze tijd erg sterk. Later werden doopsgezinde vermaanhuisen soms als Ark of Ark van Noach aangeduid.

⁵⁵ R. Alma, J. van der Hoeve en K. Holstein, *De boerderij "Op ter Borg" te Wirdum* (Groningen, 2002). Dit werkje is een uitgave van Holstein Restauratie Architectuur, dat in 2000 het voorhuis van de boerderij restaureerde.

⁵⁶ J.E. Muntinga en G.A. Brongers, *Bijdragen tot de kennis van de gemeente Loppersum* (Uithuizen, 1960), 177-178 en afbeelding 26.

⁵⁷ M. Schroor, *Atlas der Provinciëlanden van Groningen 1722-1736* (Groningen, 1996), 42 en kaart 84.

⁵⁸ W. Duinkerken, *Doopsgezinden, Luthersen, Waalsen en Remonstranten in Groningen* (2000), 20 en 22.

⁵⁹ Hetzelfde geldt voor de kaart van C.R.Th. Krayenhof in: *Grote Historische Atlas van Nederland. 2 Noord-Nederland 1851-1855* (Groningen, 1990), 26-27.

⁶⁰ A.J. van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden* (Gorkum, 1839-1851; herdruk Zaltbommel, 1976), XI. 841. Van der Aa, VII. 112: Leermens, 'De Doopsgez., die hier 80 in getal zijn, behooren tot de gem. Leermens-en-Loppersum, welke onder dit d., in de b. Ter-Horn, eene kerk heeft, zijnde een gebouw zonder toren of orgel'.

⁶¹ Schroor, *Atlas der Provinciëlanden*, 41 en kaart 79.

⁶² N.D.B. van der Molen e.a., *Om Leermens Kommen: Van Aaskegat tot Internet* (Bedum, 2000), 35.

⁶³ *Doopsgezind Jaarboekje* (1837), 58.

De doopsgezinden hadden te LOPPERSUM een vermaanhuis in een woning, gelegen aan de Wijmers. Het bevond zich aan de rand van het dorp. Het huis staat afgebeeld op een plattegrond van Loppersum uit ca. 1730, die ten behoeve van de schouw van wegen en tochten werd gemaakt (zie hieronder)⁶⁴. In december 1761 werd Mue Geertjen nog vanuit het vermaanhuis begraven. Toen de gemeente er niet meer kerkte, werd het weer een gewoon woonhuis. Volgens Hamming woonde Jan Feico Camphuis (1818-1890), *Medicinae Doctor* later op het terrein. Diens huis staat afgebeeld in het fotoboekje *Loppersum in oude ansichten*⁶⁵. Volgens het 'seggen van ouden' moet de vermaning in de tuin van Camphuis hebben gestaan. Blijkens de plattegrond klopt deze overlevering.

Van der Aa heeft:

De talrijke gemeente der oude Vlaamsche Doopsgezinden, welke hier vroeger bestond, is sedert gecombineerd met die van Leermens; terwijl de kerk thans dient tot een partikulier huis, gelijk het vroeger reeds ten deele was⁶⁶.

Op de plaats van het huis stond later het politiebureau van Loppersum. Waarschijnlijk hoorden de doopsgezinden er hun vermaningen aan, totdat de gemeente zich in 1783 verenigde met Leermens. Tenslotte brengt Coolman in zijn boek nog een oude overlevering ter sprake. Volgens hem werd de zijbeuk van de hervormde kerk in Loppersum in de volksmond aangeduid als 'de menistenkerk'⁶⁷. Uit 1647 stamt een bericht aangaande ZEERIJP van de schoolmeester-organist-kerkvoogd Fokko Theodoricus Wildeman (1739-1815). Hij stelde een kroniekje samen uit oude kerkboeken van Zeerijp. Bij 1647 noteerde hij 'Pieter Jeltjes uitbedongen om geen Mennonieten Vergadering in de nieuwe schuur te houden'. Het ging daarbij om de pastorieschuur⁶⁸.

Het kerkgebouw aan de Borgweg nr. 32 te Zeerijp werd gebouwd in 1847. Het vermaanhuis werd ingewijd door leraar Claas Bakker. In 1904 werd het verbouwd. Uit dat jaar dateert ook de kansel. In de vloer van de preekstoel zit een luikje dat voor een lange dominee geopend kon worden om te voorkomen dat hij zijn hoofd zou stoten tegen de onderkant van het orgel. Voor extra lange dominees is er zelfs nog een tweede luikje. Het gebouw heeft een voorgevel met neogotische motieven, gebouwd in 1904 naar ontwerp van de architect en aannemer Oeds de Leeuw Wieland (1839-1919). In 1964-1965 werd de kerk ingrijpend gewijzigd waarbij ook het gehele interieur werd vernieuwd. Boven de ingang staat gebeiteld:

IN GEEST EN WAARHEID GOD AANBIDDEN
IS HEILGE CHRISTENPLIGT
DAAR WOONT HIJ MET ZIJN GEEST IN 'T MIDDEN
DAAR WORDT ZIJN RIJK GESTICHT.

De pastorie te Zeerijp dateert van 1835. Zijn stond ook aan de Borgweg⁶⁹. Na het samengaan van Zijldijk met Zeerijp (Leermens-Loppersum) in 1988 was de gemeente in het bezit van twee vermaanhuisen. Op 11 december 2005 hield de gemeente haar laatste dienst in de kerk. Per 1 maart 2006 werden de gebouwen te Zeerijp verkocht. Dick Stukkien en Sacha van Rheenen verhuren de locatie – onder de naam 'De Kleine Antonius' – voor allerlei culturele activiteiten.

Het orgel in de kerk van Zeerijp werd in 1908 door J. Doornbos geleverd. Het werd in 1965 door A.J. Opten hersteld, en later nogmaals eind zeventiger jaren. In de vloer van de preekstoel zat een luikje dat

⁶⁴ De plattegrond uit 1730 staat afgebeeld in Muntinga, *Bijdragen tot de kennis van de gemeente Loppersum*, 63. Volgens I. Hamming, 'Wandeling door Loppersum in 1730', in: *Groninger Volksalmanak* (1959) werd de kaart getekend tussen 30 maart 1730 en 28 april 1735.

⁶⁵ I. Hamming, *Loppersum in oude ansichten*, deel 2 (Zaltbommel), foto 13.

⁶⁶ Van der Aa, *Aardrijkskundig Woordenboek*, 442. Van der Aa maakt gebruik van de bewoordingen van het eenentwintigste deel van de *Tegenwoordige staat der Vereenigde Nederlanden* (Amsterdam, Leiden, Dordrecht en Harlingen, 1794), 349-350, zie ook 353 (Leermens).

⁶⁷ P. Coolman, *Doopsgezinden in de Ommelanden*. *Sporen van menist erfgoed* (Bedum, 2004), 44.

⁶⁸ S.n., 'Merkwaardig kroniekje van organist', in: *Nieuwsblad van het Noorden* 74/218, 16 september 1961.

⁶⁹ E.J. Keijer, *'t Zandt in oude ansichten* 1 (Zaltbommel, 1986), kaart 16.

voor een lange dominee geopend kon worden zodat deze zij hoofd niet zou stoten tegen de onderkant van het orgel. Na de verkoop van het gebouw heeft de huidige eigenaar het orgel laten staan. Specificaties van het orgel:

Prestant 8' (onderste octaaf gecombineerd met Holpijp)
Bourdon 16' disk. (hout)
Holpijp 8' (hout)
Prestant 4'
Fluit 4' (Roerfluit, 7 grootste pijpen van hout)
Octaaf 2'

Crescendotrede (momenteel buiten gebruik)
Pneumatische kegellade, Man. C-f''', aangeh. Ped. C-e

De armenzorg

Op een twee plaatsen in 1753-1755 vond ik vermelding van een 'Mennisten gasthuis' te 't Zandt. Beide keren betrof het twee personen die daar voorafgaand aan hun huwelijk woonden⁷⁰. Jammer genoeg heb ik niet kunnen vinden waar het gasthuis heeft gestaan.

De Meniste armen van 't Zandt bezaten in 1721 onder 't Zandt land, dat gebruikt werd door de meier van de boerderij 'Lutje Colhol'⁷¹. In 1755 bezaten de Mennonieten armen van 't Zandt 2½ grazen, dat gebruikt werd door Isebrant Harms⁷². In 1758 verkochten Arent Cornelis en Jacob Tammes, in kwaliteit als diakenen van de Mennonieten te 't Zandt 2 1/6 grazen land. liggend in een bekleemde plaats op 't Zandt, aan ... Wildeman⁷³.

Tijdens de vergadering op 21 januari 1802 kreeg de kerkenraad van de hervormde kerk op 't Zandt te horen over de 'min gunstigen toestand der Arm-kas'. Dit had tot gevolg:

[...] waarop door den Kerkenraad met eenparige Stemmen besloten wierd, de Gemeente van den meer en meer dringenden nood der Armen te verwittigen, en derzelven behulpzame hand der mede-deelzaamheid in te roepen: Ten welken einde den navolgende Kondiging wierd voorgedragen, en goedgekeurd, om op Zondag den 24 eerskomende, in onze Kerk, en die der Mennoniten vande Predikstoel te worden afgelezen.

Opnieuw de hervormde kerk op 't Zandt besloot op 15 januari 1803 middels een collecte steun te bieden aan de inwoners van Scheveningen:

Welk voorstel door den Kerkenraad is goedgekeurd met verzoek aan den Predikant om op aanstaanden Zondag den 22 Januari de gemeente hiervan te verwittigen, als mede de onderscheidene Mennoniten Gemeenten van ter Horn en Zijldijk daarvan kennis te geven.

Dat het niet gemakkelijk na te gaan is tot welke doopsgezinde gemeente iemand behoorde blijkt uit het verhaal van Melle Pieters Mulder. Het verhaal speelt zich weliswaar in een latere periode af dan hier wordt behandeld, maar is toch zeer illustratief:

Wie in de negentiende eeuw in behoeftige omstandigheden verkeerde had recht op onderstand, een bescheiden uitkering van het burgerlijk of kerkelijk armbestuur, vooral bedoeld om de

⁷⁰ Antje Harms, dochter van Harm Cornelis en Jantjen Jans; Harm Derks (zijn nageslacht noemde zich Maring), zoon van Jantje Jans. De een was op 28 oktober 1753 te Uithuizermeeden, de ander was ook doopsgezind gedoopt (zonder vermelding van plaats). Zij trouwden met elkaar.

⁷¹ J. Huizenga en A.J. Huizenga-Perdok, *Boerderijenboek 't Zandt 1889-1989*. Uitgegeven in 1989 door de afdeling 't Zandt van de Groninger Maatschappij van Landbouw ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan (Uithuizen, 1989), 251.

⁷² Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 237.

⁷³ RA, inventaris van het archief van de families Hofman en Elema (toegang 532), inv. nr. 23. Het land had een huurwaarde van f. 7-10-6 per jaar.

behoefte te weerhouden van bedelarij of diefstal. Welke instantie de onderstand moest verlenen was een vraag die in veel gevallen moeilijk te beantwoorden was. Tegenwoordig krijg je de uitkering van de gemeente waarin je woont, dat is duidelijk, maar in die dagen was de duidelijkheid vaak ver te zoeken. Verwarring was troef, niet in de laatste plaats voor de behoeftige zelf.

Een en ander was geregeld in de Wet op het Domicilie van Onderstand van 1818. Deze wet bepaalde dat elke armlastige bedeed moest worden in de gemeente waarin hij geboren was, ook als hij naar een andere gemeente verhuisde. Pas als hij vier jaar achterelkaar in één en dezelfde andere gemeente had gewoond werd deze gemeente zijn domicilie van onderstand. Dit was van toepassing op zowel burgerlijke als kerkelijk gemeenten. Om het nog ingewikkelder te maken was er daarnaast het provinciaal reglement op het burgerlijk armbestuur van 1827 dat bepaalde dat een ieder die niet in eigen onderhoud kon voorzien in eerste instantie bedeed moest worden door de diaconie van de kerkelijke gemeente waartoe hij behoorde. Dat deze regels in de praktijk tot veel misverstanden en onenigheid tussen de verschillende gemeenten leidden blijkt uit de grote hoeveelheden correspondentie die over deze aangelegenheid in de gemeentearchieven aangetroffen kan worden. Als de kerkelijke en burgerlijke gemeenten er onderling niet uitkwamen werd de zaak voorgelegd aan de gouverneur van de provincie. Die bepaalde vervolgens uit wiens potje de onderstand betaald moest worden.

In 1837 woonde Melle Pieters Mulder met zijn vrouw Jantje Jans en hun kinderen in Oldenzijl, gemeente Uithuizermeeden. Melle was 58 jaar, geboren in 't Zandt en nu in zijn huidige woonplaats in behoeftige omstandigheden komen te verkeren. Voordat hij naar Oldenzijl kwam had hij meer dan vier jaar achtereen in Eppenhuisen gewoond, vallende onder de gemeente Kantens. De burgermeester van Uithuizermeeden, de heer Van Swinderen, schrijft daarom een brief aan zijn collega te Kantens, de heer Plaat, om te bewerkstelligen dat Melle Pieters in de onderstand wordt opgenomen bij de diaconie van Eppenhuisen. Voorlopig voorziet het burgerlijk armbestuur van Uithuizermeeden in Melles levensonderhoud. Later als definitief is vastgesteld waar Melle zijn domicilie van onderstand heeft zal dat worden verrekend.

De diaconie van Eppenhuisen laat weten Melle niet in onderstand te kunnen opnemen aangezien hij tot de doopsgezinde kerk behoort. Plaat is zich hierop gaan informeren bij Melle Pieters en vindt uit dat Melle inderdaad doopsgezind is, dat hij, wonende te Eppenhuisen, kerkte bij de doopsgezinden te Zijldijk in de gemeente 'tZandt en dat hij zich als armlastige in eerste instantie had gewend tot de doopsgezinde gemeente te Uithuisen omdat zijn huidige woonplaats Oldenzijl daartoe behoorde, maar daar nul op het rekest had gekregen.

Daarop wendt Plaat zich tot zijn collega van 't Zandt met het verzoek de diakenen van de doopsgezinden te Zijldijk aan te schrijven om de arme Melle in onderstand op te nemen. In Zijldijk echter wordt ontkend dat Melle überhaupt doopsgezind is, en zo dat toch het geval zou zijn, hij onder de doopsgezinde gemeente van Huizinge zou behoren. Plaats volgende brief is dus gericht aan de doopsgezinde gemeente van Huizinge met de vraag of Eppenhuisen tot hun gemeente behoort. Het antwoord is negatief.

Francois Plaat, tussen 1817 en 1858 burgemeester van zowel de gemeente Middelstum als de gemeente Kantens, is in deze rubriek al eerder ter sprake gekomen en we kennen hem als een deskundig en vastberaden bestuurder maar ik zou me kunnen voorstellen dat hij in deze zaak met zijn handen in het haar zit. Is Melle Pieters nou wel of niet doopsgezind en behoort Eppenhuisen nou tot de doopsgezinde gemeente van Zijldijk of die van Huizinge. Of is er misschien iemand die de kluit probeert te belazeren. Deze punten zijn bepalend voor de vraag van wie Melle zijn onderstand moet krijgen.

Na her en der informatie te hebben ingewonnen komt Plaat tot de conclusie dat Melle Pieters doopsgezind is, en dat ook altijd al is geweest, en dat Eppenhuisen behoort tot de doopsgezinde gemeente van Zijldijk. Vervolgens legt hij het probleem voor aan het provinciaal bestuur. In een lange brief doet hij het hele geval nauwkeurig uit de doeken. Het antwoord van de "Edel Groot Achtbare Heeren Gedeputeerde Staten" komt op 6 augustus 1839 en is gericht aan de burgemeester van de gemeente Uithuizermeeden.

In de lange en zeer gecompliceerde brief, die ik u verder zal besparen, wordt vastgesteld dat de ouders van Melle Pieters in 1778 belijdenis hebben afgelegd bij de doopsgezinde gemeente van Leermens en Loppersum en dat nergens uit blijkt dat Melle ooit naar een andere gemeente is

overgestapt. Daarnaast wordt gesteld dat de doopsgezinde gemeenten in de provincie Groningen geen vast afgebakend gebied hebben, zodat het feit dat Melle Pieters meer dan vier jaar in Eppenhuisen heeft gewoond niet meer ter zake doet. Dientengevolge wordt de doopsgezinde diaconie van Leermens en Loppersum aangewezen als de instelling die Melle in de onderstand moet opnemen. Voor zijn vrouw Jantje Jans, die niet tot de doopsgezinde maar tot de hervormde kerk behoort, wordt de hervormde diaconie van Kantens aangewezen als uitkerende instantie.

Na bijna twee jaar van verwarring weten Melle Pieters en Jantje Jans eindelijk bij wie ze moeten aankloppen voor hun schamele uitkering. In 1870 wordt het domicilie van onderstand, vermoedelijk tot opluchting van veel plaatselijke bestuurders, uit de wet geschrapt. De correspondentie hieromtrent, voer voor genealogen, verdwijnt daarmee uit de gemeentearchieven.

Het aantal lidmaten

Uit een staat van gemeenten, die in 1733 door oudste Tiete Popkes werd opgesteld, en in 1754 bijgewerkt door Lubbert Jans Kremer worden we het volgende gewaar aangaande de hoeveelheid lidmaten van beide gemeenten. Uit de staat blijkt voor beide gemeenten duidelijk de achteruitgang.

Leermens

<i>Jaar</i>	<i>Leden</i>	<i>Broeders</i>	<i>Zusters</i>	<i>Zielen</i>
1710	-	30	-	-
1733	[70]	35	35	-
1754	[50]	20	30	-
1767	30	-	-	-

Bij de rondgang door Kremer waren er te Leermens 'vrij veel volwassen ongedoopten'.

Loppersum

<i>Jaar</i>	<i>Leden</i>	<i>Broeders</i>	<i>Zusters</i>	<i>Zielen</i>
1710	-	22	-	-
1733	[33]	16	17	-
1754	[17]	7	10	-
1767	26	-	-	-
1834	27	-	-	-
1840	48	-	-	155

Bij de rondgang door Kremer waren er te Loppersum 'verscheiden volwassen ongedoopten'.

Van 12 juni-20 juli 1754 reisde kandidaat-oudste Lubbert Jans Kremer, van Neustadt-Gödens langs de gemeenten van de sociëteit. Van Bierum ging hij naar Leermens. Op 16 juni preekte hij te daar voor een gehoor van 80 personen over 1 Joh. 4: 19. Nog dezelfde dag reisde Kremer door naar Zijldijk⁷⁴. De volgende dag, 17 juni hield Lubbert te Loppersum voor 100 personen een prediking over Rom. 9: 33. Op genoemde data noteerde hij ook de boven vermelde ledenaantallen. Na Loppersum vervolgde Lubbert zijn reis naar Middelstum.

Leermens-Loppersum (Zeerijs)

<i>Jaar</i>	<i>Leden</i>	<i>Zielen</i>
-------------	--------------	---------------

⁷⁴ A.M. Cramer, 'Aanteekeningen van eene rondreis in alle de Gemeenten der Oude Vlamingen in de Nederlanden en Oost-Friesland, ten jare 1754; door den Eerw. Lubbert Jans Kremer, leeraar te Nieuwstad-Gödens', in: *Doopsgezind Jaarboekje* (1838/39), 32-52.

1814	-	158
Volkstelling 1889	-	271 Het getal is opgebouwd uit: 't Zandt 133, Loppersum 55, Stedum 38 en Appingedam 45
1897	93 (8 elders), 16 catechisanten	-
1898	91 (8 elders), 23 catechisanten	-
1818	84, 17 catechisanten	-
1956	90	-
1970	92 (112), 8 catechisanten	-
1980	69, 18 catechisanten	-

Biografische gegevens

Lijst van oudsten, leraren en diakenen

LEERMENS

Jacob Garbrans

Mogelijk is Jan Garrebrants bij 'de Muijden' te Loppersum – getrouwd met Trijnje – een broer. Jan was voor 1635 provinciemeier van 32 2/3 grazen land⁷⁵. Jacob wordt niet gevonden in het boerderijenboek. Namens de gemeente eind februari 1637 aanwezig op de vergadering te Groningen waarop de Groningse leraar Jurjen Thomas werd gebannen. Waarschijnlijk was hij leraar, want hij ondertekende mede het protocol⁷⁶.

Pieter Jans

Geboren ca. 1683. Niet gevonden in het boerderijenboek. Leraar 1719-na 1754.

Klaas Teunis

Geboren in 1681. Overleden in 1751. Waarschijnlijk landbouwer op de boerderij 'Ter Horn' bij 't Zandt. Ene Klaas Tonnis betaalde in 1721 verponding over 57½ grazen onder 't Zandt en over veertien grazen onder Godlinze. Klaas was leraar van 1733-1751. Hij was ook afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering in 1738 en in 1744 voor zowel Leermens als 't Zandt.

Jacob Tietes (Huizinga)

Geboren op 15 september 1734 op 'Melkema' te Huizinge. Overleden op 29 juni 1821 op 't Zandt. Zoon van Tiete Popkes en Grietje Jacobs. Zijn vader was landbouwer op de boerderij 'Gaaikemaweer' onder Oldehove en oudste van de Groninger Oud-Vlaamse gemeente Humsterland. Jacob was getrouwd met: 1) met Hindricktje Jacobs – hun huwelijkscontract dateert van 11 mei 1759; 2) op 23 mei 1762 met Trijntje Tammes Huizinga; 3) op 19 september 1790 met Trijntje Leus Huizinga, wed. van Harm Ysbrants Zijlzema, van Zijldijk.

Zijn eerste vrouw was een dochter van Tamme Derks (Huizinga) en Anje Egges, landbouwers op 'Melkema' te Huizinge. Trijntje Tammes werd geboren op 28 april 1736 te Huizinge. Zij overleed op 1 april 1784. Zijn derde vrouw was een dochter van Leue Dereks Huizinga en Idje Luurts, landbouwers op de boerderij 'Karshof' te Garsthuizen.

⁷⁵ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 2658. 148.

⁷⁶ S. Abels, *Doopsgezinde families in het Oldambt 1520-1811* (Exterzandvoort, 2002), 1684 en 1688.

Jacob Tietes was de bet-overgrootvader van de hoogleraar geschiedenis Johan Huizinga (1872-1945), auteur van onder andere het bekende *Herfsttij der Middeleeuwen*⁷⁷. Jacob was een broer van Popke Tietes, landbouwer op de boerderij 'Lutjeland' bij Kommerzijl. Zijn andere broer Hendrik Tietes was landbouwer op de boerderij 'Gaaikemaweer' onder Oldehove. Popke en Hendrik waren beide getrouwd met een dochter van Luirt Luirts, uit het bekende verhaal 'Vaders hoed en moeders das'. Jacob was landbouwer op de boerderij 'Ter Horn' bij 't Zandt. In 1777 betaalde hij zijlschot over 55 grazen⁷⁸. Jacob was leraar van Leermens sinds 24 juli 1763. In 1775 werd hij Commissaris van de Sociëteit der Groninger Oude Vlamingen.

Kinderen:

1) Egge Jacobs Huizinga

Getrouwd met Nantje Jurjens Coolman. Zij was een dochter van Jurjen Fiepkes Coolman en Abeltje Luurts Meinderts, landbouwers op 'Ulsken Heerd' te Zeerijp. Hij nam in 1813 voor een bedrag van 9.000 gulden de boerderij van zijn ouders over.

1760, DEN 29 FEBR., IS IN DEN HEERE GERUST DE EERBARE HINDRICKTJE JACOBS, VROUW VAN JACOB TIETES OP TER HORN⁷⁹.

GEDAGTENISSE VAN D.E. EERB. TRYNTJE TAMMES HUISINGA, HUISVROUW VAN D.E. JACOB TIETES, OP TER HORN. GEBOOREN DEN 28 APRIL 1730. OVERLEED DEN 1 APRIL 1784.

De grafzerk is voorzien van de bijbeltekst Ps. 103:15: GELYK EEN BLOEM WORDT AFGEPLUKT / ZOO WORDT DE MENSCH WEGGERUKT⁸⁰.

Balser Egges

Hij wordt als diaken genoemd in 1637. Verder is er niets over hem bekend.

Arend Cornelis

Getrouwd met Jeyke Hindriks. Landbouwer op boerderij nr. 24 te Leermens. In 1721 eigenaar en gebruiker van 34½ grazen land, nog negen gepachte grazen van hoofdman Alberda en tenslotte twaalf gepachte grazen van Roelf Sjabbes⁸¹. In 1757 betaalde hij zijlschot over 68 grazen. Op 24 maart 1755 was hij F. Cleveringa en diens kinderen wegens achterstallige landhuren 337 gulden en 10 stuivers schuldig. Dit werd op datum vastgelegd in een acte voor redger Helperi te Leermens. Als zijn borgen traden op Tiete Popkes, Hindrik Jacobs en Renger Jacobs⁸². Arend was diaken in 1723-na 1754. Afgevaardigde naar de sociëteit in 1744 en 1748. In 1758 verkocht hij met Jacob Tammes, in qualiteit als diakenen van de Mennonieten te 't Zandt, 2 1/6 grazen land te 't Zandt, liggende in een beklemd plaats aan N. Wildeman. Het stuk land bracht een jaarlijkse pacht van zeven gulden, tien stuivers en zes plakken op⁸³.

Sijwert Pieters

⁷⁷ R.H. Alma en F.J. Ebbens, *Groninger kwartierstatenboek* (Groningen, 1988), 128.

⁷⁸ Huizinga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 183-184. Adres anno 1989: Terhornseweg 8 te 't Zandt.

⁷⁹ Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden*, 799. Grafzerk op 't Zandt.

⁸⁰ Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden*, 800. Grafzerk op 't Zandt.

⁸¹ Huizinga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 172-1732. Adres anno 1989: Godlinzerweg 1 te Leermens.

⁸² GA, inventaris van een collectie charters en huurboekjes, geschonken door mr. L.F. Coolman, inv. nr. 500.

⁸³ GA, inventaris van het archief van de families Hofman en Elema, inv. nr. 3.

Overleden in 1778. Getrouwd met Grietje Arents. Hij was landbouwer op boerderij nr. 73 te Zeerijp. In 1755 betaalde Sijwert zijlschot over 44 grazen land. Het land was eigendom van de Raadsheer Tjaden⁸⁴. Sijwert wordt als diaken genoemd in 1733. In 1739 was hij leraar van Leermens. Hij vertegenwoordigde de gemeente op de sociëitsvergadering in 1738 en 1748 trad hij op voor Leermens en 't Zandt. Verder was hij afgevaardigde in de jaren 1750, 1754, 1755 en 1758.

Kinderen:

1) Arent Sijwerts

Getrouwd met Grietje Jacobs. Nam op 31 mei 1771 de boerenplaats met inventaris, met de beklemming van 65 grazen land over van zijn ouders, op voorwaarde dat hij hun schulden over zou nemen.

Jacob Tammes

Geboren ca. 1702. Afkomstig van 't Zandt. In 1734 te Zeerijp getrouwd (eerste afkondiging op 10 januari) met Trijntje Harms, van Zeerijp. Jacob was tot 1758 landbouwer op een boerderij te Zeerijp. Op 6 oktober 1758 verkocht het echtpaar voor 1.600 gulden hun behuizing met Friese schuur en de vaste, permanente beklemming van 26 grazen en twee tuinen aan het echtpaar Hemme Alles en Trintje Juurts. Met een andere boerderij samengevoegd werd dit het huidige 'Ippinga Heerd' te Zeerijp⁸⁵. Jacob Tammes was diaken van 1752-na 1754. Hij trad ook op als afgevaardigde voor 't Zandt naar de sociëitsvergadering in 1759, 1762 en 1766.

LOPPERSUM

Ebel Ebles

Getrouwd met N.N. Leraar (?) in 1628. In dat jaar aanwezig op de grote vergadering te Middelstum.

Kinderen:

1) Luit Ebls

Overleden in november 1680. Getrouwd met Idje Melles. Zij was een dochter van Melle Rengers en Trijntje Sierts, landbouwers te Leens⁸⁶.

Cornelijs Jans

Vermoedelijk betreft het Cornelis Jans, de stamvader van het geslacht Mabé. Hij was een zoon van Jan Arends en Aelbertgen Jans te Groningen. Cornelis Jans was getrouwd met: 1) op 11 juni 1645 als j.m. 'van Groeningen' voor het gerecht van Haarlem met Altge Barents Hulshoff (Eltje Berents Hulshoff⁸⁷; 2) op 24 juli 1650 voor hetzelfde gerecht met Beertien (Baertgen) Claes, j.d. van Loppersum. Hij had in totaal tien kinderen uit beide huwelijken. Cornelijs vertegenwoordigde eind februari 1637, vermoedelijk als diaken, de gemeente van Loppersum op een vergadering van gemeenten te Groningen, waarop de Groningse leraar Jurjen Thomas werd gebannen⁸⁸. Hij ondertekende – mogelijk als leraar van Loppersum – in 1644 mede een rekwist aan de Staten van Groningen⁸⁹. In 1663 was hij dienaar van de Groninger Oud-Vlaamse gemeente te Haarlem⁹⁰.

⁸⁴ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 260-261. Adres anno 1989: Terhornseweg 4 te Zeerijp. Toen in gebruik als aardappelschuur.

⁸⁵ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 261-263. Adres anno 1989: Terhornseweg 3 te Zeerijp.

⁸⁶ Huizenga, *Stamboek*, IV. 3.1.

⁸⁷ Volgens H.C. Hulshoff getrouwd met een onbekende doopsgezinde koopman te Loppersum. H.C. Hulshoff, 'Hendrik Berendsz Hulshoff en de Groninger Oude Vlamingen', in: *DB* (1992), 70-71.

⁸⁸ Abels, *Doopsgezinde families*, 1684.

⁸⁹ S. Abels, *Geschiedenis der doopsgezinden in het Oldamt 1577-1811* (Eexterzandvoort, 2002), 206.

⁹⁰ J.G. de Hoop Scheffer, 'Reizen van oudsten naar gemeenten', in *DB* (1879), 94.

Tamme Pieters

In 1689 was zijn broer Claes Pieters provinciemeier van boerderij nr. 50 op 't Zandt. In 1707 kocht hij de behuizing van de provincie voor een bedrag van 460 gulden en 10 stuivers, en droeg deze over aan Tamme. In 1736 bezat Tamme met Pieter Clasen aan de Korendijk zestig grazen en twaalf roeden binnendijks land, en in drie percelen aan de weg naar de Nieuwe Dijk 26½ grazen en 42 roeden tussendijks land⁹¹. Tamme Pieters was leraar van Loppersum in 1681.

Jacob Willems

Hij was leraar van Loppersum in 1683.

Jacob Willems

Geboren ca. 1704. Overleden in 1778. Getrouwd met Swaantje Ipes. Landbouwer op de boerderij 'Leewen of Rijpemaheerd' bij de Juist. De boerderij met een beklemming van tachtig grazen land, en gelegen in de Hamster Clauw, werd in 1729 gekocht van Tobyas Scheuning. In 1779 werd de nalatenschap van Jacob verdeeld en de boerderij aan zijn zonen toebedeeld⁹². Leraar van 1732-na 1754. Afgevaardigde naar de sociëteit in 1748.

Kinderen:

1) Sijmen Jacobs

2) Derk Jacobs

Overleden in 1826. Voerde vanaf 1810 de achternaam Juistema. Was in 1800 alleen landbouwer op de ouderlijke boerderij. Waarschijnlijk had hij zijn broers uitgekocht. Zijn kinderen verkochten de boerderij in 1827.

3) Imme Jacobs

Symon Klaassen

Leraar van Loppersum in 1733. In 1738 wordt hij als afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering genoemd.

Gerrit Hendriks Hulshoff

Geboren in het Twentse Borne. Op 24 november 1731 werd zijn huwelijk met Ettje Jans, van Loppersum daar afgekondigd. Hij was leraar van Loppersum. In 1744 trad hij op als afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering. In 1750 wordt hij genoemd 'gesuspendeerd leeraar der Mennonieten'. Het is niet duidelijk waarom hij geschorst was. Gerrit hield volgens de hervormde classis Loppersum in 1750 conventikels, ook tijdens de gewone godsdienstoefeningen. In zijn eigen woning had hij 'een opsigtelijke leerrede' gehouden over Hand. 28: 30-31. Ook trad hij voor gezelschappen in de omliggende dorpen op. Omdat dit tegen de kerkorde was riep de classis de hulp in van redger Helperi. Deze verbood het Hulshoff het spreken, maar deze ging voort met preken op vakante plaatsen, zelfs buiten de classis. Op een zondag in juni 1750 oefende Hulshoff weer tweemaal te Loppersum. De rechter achtte zich niet bevoegd om al te scherp tegen hem op te treden⁹³. Van 1752-1764 was hij leraar van de Vlaamse gemeente te Veendam.

⁹¹ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 220-222. Adres anno 1989: Korendijk 2 te 't Zandt (voorheen Zijldijk).

⁹² Muntinga, *Bijdragen tot de kennis van de gemeente Loppersum*, 130.

⁹³ G.A. Wumkes, *De Gereformeerde kerk in de Ommelanden tussen Eems en Lauwers 1595-1796* (Groningen, 1904; herdruk Groningen 1975), 42.

Melle Jacobs

Geboren op 25 februari 1727. Overleden op 14 september 1772. Zoon van Jacob Rengers en Dieverke Egges op de boerderij 'Coenersheem' op 't Zandt. Zijn broer Renger Jacobs woonde op de ouderlijke boerderij⁹⁴. Melle was getrouwd met Baukje Klaassen⁹⁵. Melle was in 1767 landbouwer de boerderij 'Leege Schuttel' (of Jonge Sikkenheerd) te Loppersum⁹⁶. Dat hij leraar was wordt bevestigd door het *Stamboek*⁹⁷. Helaas is de precieze tijd onbekend. Baukje hertrouwde in 1774 met Jan Jacobs.

Kinderen:

1) Dieverke Melles (Doornbos)

Overleden op 29 november 1826. Op 2 januari 1791 getrouwd met Melle Luirts (Doornbos). Geboren 28 augustus 1760. Uit huwelijk werd een kind geboren. Vanaf 1801 waren zij landbouwers op boerderij nr. 98 te Zeerijp⁹⁸.

2) Anje Melles

Ongehuwd overleden.

3) Jacob Melles Doornbos

Geboren op 20 november 1764. Overleden op 25 oktober 1830. Getrouwd met: 1) in 1797 met Anje Pieters; 2) met Nieske Sikkes Slagter. Anje werd geboren in 1777 en overleed in maart 1807. Nieske werd eveneens geboren in 1777, en overleed in december 1814. Uit het eerste huwelijk zes en uit het tweede huwelijk werden twee kinderen geboren.

4) Klaas Melles

Ongehuwd overleden.

5) Renger Melles

Ongehuwd overleden.

Claes Jans

Hij was eind februari 1637 aanwezig op een vergadering te Groningen van eenendertig gemeenten, waarop de Groningse leraar Jurjen Thomas werd gebannen⁹⁹.

Pieter Teunis

Genoemd als diaken in 1733. Afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering in 1738 en 1744.

Cornelis Jans

Geboren ca. 1702. Waarschijnlijk de Cornelis Jans, van Loppersum die op 13 februari 1722 aldaar trouwde met Lammigjen Dercks, van Loppersum. Hij was diaken van 1739-na 1754.

Ebel Luirts

Diaken in 1750. In dat jaar trad hij op als afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering.

Feyte Gemmes

⁹⁴ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 222-224. Adres anno 1989: Zijldijksterweg 12 te 't Zandt.

⁹⁵ Huizenga, *Stamboek*, VI.14.10 en VII.39.1-5.

⁹⁶ Muntinga, *Bijdragen tot de kennis van de gemeente Loppersum*, 117.

⁹⁷ Huizenga, *Stamboek*, VI.14.10.

⁹⁸ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 300-302. Adres anno 1989: Garsthuizerweg 10 te Zeerijp.

⁹⁹ Abels, *Doopsgezinde families*, 1684.

Als diaken genoemd in 1754. In dat jaar was hij afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering.

Jan Ebes

Als diaken genoemd in 1773. In genoemd jaar was hij afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering.

Luurt Heres

Overleden voor 1812. Afkomstig van Eenrum. Ondertrouwd op 2 september 1764 te Loppersum met Anje Ariens, geboren te Saaxumhuizen. Het voorgenomen huwelijk werd ook de Eenrum afgekondigd met getuigenis van Luirt Ariens, broer van de bruid. Vanaf 1763 landbouwer op de boerderij 'Bojemaheerd' (thans: 'Munsterheerd'). Hij kocht de boerderij, beklemming van 56¼ binnenland, acht grazen te Westerwijtwerd en zes grazen op Wirdummermeeden voor vierduizend gulden. Er hoorde ook nog de beklemming van 25¼ grazen binnenland bij. Zijn erfgenamen verkochten het geheel in 1812 aan Leue Reinders Elema, afkomstig van 'Karshof' te Garsthuizen¹⁰⁰. Luurt wordt in 1779 genoemd als diaken.

't ZANDT

Gert Cornellijs

Leraar van de Vlaamse gemeente van 't Zandt. Hij preekte in 1636 en 1649 in de Vlaamse gemeente van het Oostfriesse Leer.

Peter Harmens

Als leraar genoemd in 1637, 1644 en 1645. Peter nam eind februari 1637 deel aan de vergadering te Groningen waarop de Groningse leraar Jurjen Thomas gebannen werd. Uit het gegeven dat hij mede het protocol ondertekende blijkt dat hij toen leraar was. In 1644 ondertekende hij voor 't Zandt mede een rekwest aan de Staten van Groningen ten behoeve van oudste Uke Walles¹⁰¹. In december 1645 aanwezig op een vergadering te Schoonort in Oost-Friesland, waar met de uit het Groningerland gebannen Ucke Walles overlegd werd¹⁰². Na het overlijden van oudste Hendrik Derks, van Leens in december 1652 behoorde Peter tot de groep van vier leraren die aan de gemeenten voorgesteld werden om hem op te volgen. Peter overleed echter zelf reeds in 1652¹⁰³.

Jacob Willems

Mogelijk was hij leraar. In 1681 vertegenwoordigde hij 't Zandt op de sociëteitsvergadering.

Gerrit Egges

Landbouwer op de boerderij 'Kinkhorn' te Leermens. In 1720 betaalde hij in het schatregister voor 65½ grazen land, waarvan Mevrouw Ripperda. Mogelijk was hij leraar van 't Zandt. In 1681 trad hij op als afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering.

¹⁰⁰ Brongers, *Bijdragen*, 133.

¹⁰¹ Abels, *Geschiedenis der doopsgezinden*, 206.

¹⁰² Schoonort lag net buiten de stad Emden.

¹⁰³ J.G. de Hoop Scheffer, 'Naamlijst van oudsten en leraren bij de Groninger Oude Vlamingen, van omstreeks 1650 tot omstreeks 1750', in: *DB* (1879), 9.

Pieter Jans
Zie: Leermens.

Claas Tonmys
Zie: Leermens.

Siewert Pieters
Zie: Leermens.

Pieter Clasen
Geboren ca. 1714. Overleden op 29 december 1757 te 't Zandt, oud 43 jaar. In 1755 landbouwer op de boerderij 'Ter Horn' te 't Zandt. Hij betaalde zijlschot voor 22 grazen in de Leermenster binneneed en voor 33 grazen in de Omta eed. Op de boerderij opgevolgd door leraar Jacob Tietes (Huizinga). Pieter Clasen was leraar in 1752. Verder was hij afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering in 1749 en 1755.

ANNO 1757, DEN 29 DESEMBER, IS DE EERSAME PETER CLASEN, LEERAAR DER DOOPSGESINDE GEMEENTE TE TER HORNE, INT 43 ^{STE} JAAR ZYNS OUDERDOMS GERUST EN LEIDT ALHIER BEGRAVEN, VERWAGTENDE MET ALLE GELOVIGEN EEN SALIGE OPSTANDINGE DOOR JEZUS CHRISTUS ¹⁰⁴ .

Gerrit Derckx
Diaken (?) in 1637.

Jacob Tammes
Zie: Leermens.

Alle Hemmes
Getrouwd met Aaltie Jans. In 1748 reeds landbouwer op een naamloze boerderij op 't Zandt, die later met land van een voormalige pelmolen is samengevoegd tot boerderij nr. 40. In 1755 betaalde Alle zijlschot over 54 grazen. In 1766 verkocht de provincie 25½ grazen en 49 roeden aan prof. Bertling. Alle was toen nog steeds de meier¹⁰⁵. Hij was afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering in 1759, 1762 en 1766.

Harke Nannes (Coolman)
Afkomstig van Meeden. Overleden in 1780. Getrouwd met Trijntje Doewes. Overleden in 1818. Sinds 11 maart 1767 landbouwer op de boerderij 'Doornbosheerd' te Zeerijp. In 1819 vond de boedelscheiding

¹⁰⁴ Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden*, 799.

¹⁰⁵ Huizinga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 200-204. Adres anno 1989: Omtadaweg 2 te 't Zandt.

tussen de kinderen plaats. De ouderlijke boerderij werd toegescheiden aan zoon Derk¹⁰⁶. Als diaken afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering in 1773.

Kinderen:

- 1) Nanna Harkes Coolman (zie onder).
- 2) Doewe Harkes Coolman
Getrouwd met Swaantje Klaassen. Sinds 1793 landbouwer op boerderij nr. 38 te 't Zandt¹⁰⁷.
- 3) Harm Harkes Coolman
- 4) Siewert Harkes Coolman
- 5) Derk Harkes Coolman
Getrouwd met Frouke Kornelis Eenkema.
- 6) Lammegien Harkes Coolman
Getrouwd met Jan Willem Kiers. Sinds 1805 landbouwer op 'Hinckemaheerd' te Zeerijp¹⁰⁸.
- 7) Eltje Harkes Coolman
Getrouwd met Harm Kornelis Eenkema. Landbouwer op 'Kinkhorn' te Leermens.

ANNO 1780, DEN 13 JUNI, IS OP DOORNBOSHEERD ALHIER OVERLEDEN DE E. HARKE NANNES KOOLMAN, ECHTGENOOT VAN TRYNTJE DOUWES, IN DEN OUDERDOM VAN 63 JAREN, WORDENDE DOOR ZYN ECHTGENOOTE EN ZEVEN KINDEREN BETREURD, HOPENDE OP EENE ZALIGE OPSTANDING DOOR JEZUS CHRISTUS¹⁰⁹.

Pieter Jans

Landbouwer te 't Zandt. Afgevaardigde naar de sociëteit in 1779.

Jan Luurts

Getrouwd met Ida Melles. Van 1783-1801 waren zij landbouwers op boerderij nr. 41 op 't Zandt¹¹⁰. Jan was in 1790 en 1799 afgevaardigde van de gemeente naar de sociëteitsvergadering.

Jacob Emmes

Afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering in 1807.

Nanne Harkes Coolman

Geboren op 18 september 1757 te Zeerijp. Overleden aldaar op 25 mei 1836. Zoon van Harke Nannes Coolman en Trijntje Doewes, van 1766-1818 landbouwers op de boerderij 'Doornbosheerd' te Zeerijp¹¹¹. Hij trouwde op 12 augustus 1786 te Zeerijp met Elisabeth Harms Boukema, wed. van Cornelis Berents, wonend te Zeerijp 'met attestatie naar de Mennonitenkerk op 't Zandt'. Elisabeth werd geboren op 26 januari 1745. Zij Overleed op 29 januari 1826. Sinds 1815 was Coolman landbouwer op 'Eenkemaheerd' te Zeerijp¹¹². Afgevaardigde naar de sociëteitsvergadering in 1815.

¹⁰⁶ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 266-268. Adres anno 1989: Terhornseweg 1 te Zeerijp.

¹⁰⁷ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 197-198.

¹⁰⁸ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 299-300.

¹⁰⁹ Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden*, 812.

¹¹⁰ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 204. Adres anno 1989: Omtedaweg 6 te 't Zandt.

¹¹¹ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 266-268.

¹¹² Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 274-275. Adres anno 1989: Kinkhornsterweg 1 te Leermens.

*Verenigde gemeente***Kornelis Berents (Eenkema)**

Geboren in 1740 te Zeerijp. Overleden op 25 oktober 1783. Zoon van Berent Cornelis en Frouke Hendriks. Kornelis was getrouwd met Lijzabeth Harms Boukema. Volgde zijn ouders in 1775 op de ouderlijke boerderij 'Eenkema heerd' te Zeerijp op. Zijn weduwe hertrouwde na zijn overlijden met Nanne Harkes (Coolman), en bleef op de boerderij. Na het overlijden van Lijzabeth ging de boerderij over naar Nanne¹¹³.

Kinderen:

- 1) Beerend Kornelis Eenkema
Geboren op 18 december 1771.
- 2) Harm Kornelis Eenkema
Geboren op 30 oktober 1772.
- 3) Hendrik Kornelis Eenkema
Geboren op 20 december 1776.
- 4) Anje Kornelis Eenkema
Geboren op 18 mei 1778.
- 5) Fokke Kornelis Eenkema
Geboren op 31 juli 1781.
- 6) Frouke Kornelis Eenkema
Geboren op 30 augustus 1783.

TER GEDAGTENIS VAN DE EERSAME KORNELIS BERENTS OP EENKEMA IN DE ZEERYP, IN LEEVEN DIACON IN DE GEMEENTE DER MENNONITEN BY TER HORN, GEBOOREN IN 'T NAJAAR 1740, OVERLEED DEN 25 OCTOBER 1783, VERWAGTENDE EEN SALIGE OPSTANDING IN CHRISTUS¹¹⁴.

De grafzerk is voorzien een wapen: rechts de letters K.B., vergezeld van drie klaverbladen, 1 en 2. Links: een huismerk. Helmtken: drie struisveren.

Lijst van predikanten van de gemeente Leermens-Loppersum (later geheten Zeerijp)

Leermens en Loppersum. Deze Gemeente werd, sedert het overlijden van haren waardigen Leeraar, den grijzen Huizinga, in 1821, met onvermoeiden ijver bediend door haren belangstellenden raadsman, den Eerw. Gorter van Zijldijk. Veel was er noodig, om dezelve weder van een' vasten Predikant te voorzien, doch de ijver van de Leden der Gemeente, bestuurd door haren raadsman en vriend, en geschraagd door de werkzame deelneming van vele Doopsgezinde Gemeenten in ons Vaderland, heeft de bezwaren weten uit den weg te ruimen. Eene allezins geschikte Predikantswoning, het werk van dien ijver, getuigt voor den goeden geest, die nog onder de Doopsgezinden heerscht, terwijl de beroeping van den Proponent Bakker in het vorige jaar en deszefs spoedige overkomst het langdurig en smartelijk gevoelde gemis vervuld heeft¹¹⁵.

¹¹³ Huizinga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 289-291. Adres anno 1989: Dijkumerweg 1 te Zeerijp.

¹¹⁴ Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden*, 812.

¹¹⁵ *Doopsgezind Jaarboekje* (1839), 32-33.

VACATURE 1821-1836

Claas Bakker

Geboren op 9 oktober 1812 te Oldeboorn. Overleden op 9 maart 1884 om 18.30 uur te 't Zandt. Zoon van ds. Gerrit Bakker en Alida Sepp. De laatste standplaats van zijn vader was Noordhorn. Claas Bakker trouwde op 2 november 1836 te Groningen met Marta Blaupot. Zij was een dochter van de koopman Simon Pieter Blaupot en Anna Gertruda Kijff. Bakker was predikant van Leermens-Loppersum van 12 november 1836-9 maart 1884. De aangifte van zijn overleden werd op 10 maart gedaan door zijn 'naburen' Heertje Menkes Ubbens en Derk Bulthuis.

Alje Mulder

Geboren op 10 maart 1846 te Sappemeer. Overleden op 7 november 1919 te Groningen. Zoon van de leerlooier Meerten Jacobs Mulder en Berendina Huges. Predikant van Wormer (16 maart 1873-1874) en daarna van Zijldijk (15 maart 1874-1888). Op 6 mei 1888 deed hij intrede in Leermens-Loppersum. Op 15 oktober 1905 met emeritaat gegaan.

Frederik ten Cate

Geboren op 18 september 1878 te Borne. Overleden op 4 juni 1945 te Borne. Zoon van Abraham ten Cate en Margaretha Sophia Santman. Hij trouwde op 14 januari 1904 te Borne met Anna Christina Bernarda Ledebor. Predikant van Langendijk (4 januari 1903-1907), Zeerijp (1907-1912), Purmerend (1912-1916), Sappemeer (3 december 1916-1935) en Leiden (3 februari 1935-1943). In het laatste jaar ging hij met emeritaat.

Lodewijk Gerhard Holtz

Geboren op 13 februari 1880 te Purmerend. Overleden op 19 september 1927 te Almelo. Derde kind van de directeur van de posterijen te Purmerend Frederik Carel Holtz en Martha Jacoba Bavinck. Zijn vader was Evangelisch-Luthers. Hij trouwde op 26 november 1907 te Heemstede met Johanna Wilhelmina Hulshoff. Holtz was predikant van Baard (1907-1909), Zijpe (1909-1914), Zeerijp (1914-1918), IJlst (1918-1921) en Almelo (1921-1927).

Rudolph Christiaan de Lange

Geboren op 30 oktober 1891 te Amerongen. Overleden op 6 juni 1963 te Hilversum. Enige zoon van de steenfabrikant Allert de Lange en Christina Petronella de Ridder. Hij had graag geschiedenis gaan studeren, maar het werd theologie. Hij trouwde op 21 februari 1918 te Rotterdam met Anna Elink Schuurman. Uit dit huwelijk werd één dochter geboren. Predikant van Woudsend (21 november 1915-1919), Leermens-Loppersum (1919-1923), Krommenie (1923-1927), Aalsmeer (1927-1956). Voor zijn eerste proefpreek in deze gemeente had hij, zoals gebruikelijk is, zijn preek opgeschreven en legde de vellen op de kansel. voor zich neer. In het vuur van de preek zwaaide hij met zijn hand per ongeluk alle papieren van de kansel. Een zucht steeg op uit de kerkbezoekers, van : 'Hoe moet dat nu verder?' Een diaken schoot te hulp en raapte alle velletjes weer op. Maar ds. de Lange ging onverstoorbaar door met zijn preek. Later vertelde hij, dat hij, achteraf gezien, die velletjes niet nodig had gehad omdat hij eigenlijk altijd voor de vuist weg preekte. In 1956 jaar ging hij met emeritaat.

Adrianus Pieter van de Water

Geboren op 7 maart 1896 te Soengei Sikambing (Medan) in voormalige Nederlands-Indië. Overleden op 7 juni 1951 te Laren (NH). Hij trouwde op 20 oktober 1925 te Den Haag met Corrie Hatty van Ginkel. Predikant van Leermens-Loppersum (22 november 1925-1928), en daarna bij de Nederlandse Protestanten Bond te Baarn (1928-1931). Vervolgens te Oldeboorn (1935-1939), Zwolle (1939-1942), Apeldoorn (1942-1945), Hallum (1945-1948) en St. Anna Parochie (1948-1950). Daarna was hij van 1950 tot zijn overlijden predikant in algemene dienst van de Algemene Doopsgezinde Sociëteit. In zijn tijd te Baarn was ds. van de Water betrokken bij de Internationale School voor Filosofie te Amersfoort. In 1950 sprak hij op de vijfde Mennonite World Conference.

DOOPSGEZINDE KERK.

Men meldt uit Groningen:

Nu ds. Van der Zijpp, doopsgezind predikant te Zijldijk, het beroep naar Joure heeft aangenomen, zullen weldra alle doopsgezinde gemeenten in Noord-Groningen vacant zijn, nl. Leermens-Loppersum, Mensingeweer, Uithuizen en Zijldijk. Verder zijn in de provincie nog vacant de gemeenten te Winschoten e.o., Noordhorn en Den Horn¹¹⁶.

Folpmer Jacob de Holl

Geboren op 2 november 1869 te Hoogeveen. Overleden op 19 december 1934 te Baarn. Zoon van de apotheker Henricus Reinhardus de Holl en Gesina Frederika Folpmers. Hij trouwde met Trijntje Albertina Troelstra (1871-1935). Vanaf 1892 studeerde hij theologie te Amsterdam en aan het doopsgezind seminarie. Hij studeerde onder prof. I.J. le Cosquino de Bussy. Deze zag in hem zijn opvolger, maar de Holl publiceerde daarvoor te weinig belangrijks. In 1933 werd hij wel lector ethiek aan het seminarie.

De Holl was predikant van Mensingeweer (28 november 1897-1900), Hindeloopen (1900-1903), Den Ilp (1903-1905), Medemblik (1905-1913), Borne (1913-1926), Purmerend (1926-1929), Leermens-Loppersum (13 oktober 1929-2 december 1934). Op de laatste datum ging hij met emeritaat. Als predikant paste hij zich weinig aan, en was nochalant in zijn omgang en kleding, howel hij zijn pastorale taken wel naar zijn beste kunnen vervulde. In 1904 schreef hij zich in Amsterdam in voor de studie rechten, maar brak deze al gauw weer af¹¹⁷. Hij was medeoprichter van het *Tijdschrift voor zedekunde*, dat maar twee jaargangen verscheen. Het 'In memoriam' door P. Oosterbaan staat in het *Doopsgezind Jaarboekje* van 1936.

Helena Cornelia Leignes (Lenie) Bakhoven

Geboren op 12 augustus 1910 te Brielle¹¹⁸. Overleden op 13 april 1996 te Zwolle. Op 18 april werd zij in Zwolle-Noord gecremeerd. Dochter van Ir. Gerrit Marius Leignes Bakhoven, directeur van de gasfabriek in Brielle en Antoinette Helena (Tonny) Romijn. Predikante van Leermens-Loppersum (24 maart 1935-1940), Borne (1940-1947), Kampen-Zwartsluis, vanaf 1947, Meppel-Zwartsluis vanaf 1964. Bij deze combinatie hoorde vanaf 1967 ook Wolvega. Zij ging per 1 juli 1972 met emeritaat.

In de oorlog herbergde zij joodse onderduikers, terwijl zij ook twee Duitse officieren in huis had. Van 21 maart-4 mei 1939 gaf zij met anderen leiding aan een groep gevluchte joodse kinderen, die in het Broederschapshuis Fredeshiem werden opgevangen. Op 20 november 2000 werd zij postuum aan de VU te Amsterdam vanwege dit werk door Yad Vashem onderscheiden met de titel 'Rechtvaardige onder de volken'¹¹⁹.

¹¹⁶ *Het Vaderland*, 25 augustus 1928.

¹¹⁷ *Biografisch Lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands protestantisme IV* (1998), 208-209.

¹¹⁸ *Nieuwe Brielsche Courant*, 14 augustus 1910.

¹¹⁹ A.G. Hoekama, 'Bloembollen' voor Westerbork. Hulp door Zaanse en andere doopsgezinden aan (protestants-) Joodse Uitse vluchtelingen in Nederland (Hilversum, 2011), 57-58.

Hendrik Arnoldus Maria den Herder

Geboren op 18 januari 1915 te Den Haag. Overleden op 6 januari 1947. Predikant van Leermens-Loppersum vanaf 6 september 1942, vanaf 1944 in combinatie met Middelstum. Daarna predikant van Edam-Monnikendam (1946-1947). Hij was getrouwd met Cornelia Maria van Veen. Zijn 'In memoriam' staat in het *Doopsgezind Jaarboekje* van 1949.

Dr. Symen Jacob Bouma

Geboren op 6 februari 1903 te Leeuwarden. Overleden op 4 augustus 1963 te Groningen. Zoon van de predikant Gerrit Bouma en Jacobje de Vries. Op 23 juli 1930 te Amsterdam getrouwd met Hiltje van der Wal. Uit dit huwelijk werd een zoon geboren. In 1942 werd hij predikant van de Nederlandse Protestanten Bond te Badhoevedorp. Deze groep was in 1935-1936 opgericht met steun van de Nederlandse Protestanten Bond, Afd. Haarlemmermeer. Daarna predikant van Leermens-Loppersum en Middelstum van 1946-1948. Emeritus op 9 augustus 1953. Vanaf 1948 was hij verbonden aan de bibliotheek van de universiteit van Groningen. Van 1958-1963 was hij directeur van de bibliotheek.

Hendrikus Johannes (Henk) Witteveen

Geboren op 11 januari 1924 te Deventer. Overleden op 28 april 2011 te Deventer. Werd in 1943 te Deventer gedoopt door ds. Tulner. Voorafgaand aan zijn studie in Amsterdam, verbleef hij op uitnodiging van de MCC een jaar in de Verenigde Staten.

Proponent in 1953. Deed op 30 augustus 1953 intrede te Middelstum. Witteveen was predikant van de combinatie Leermens-Loppersum en Middelstum. Hij nam op 15 januari 1962 afscheid. Daarna was hij predikant van de Noord-Hollandse combinatie Krommenie, Wormer-Jisp en Knollendam (1962-1968) en tenslotte van Groningen (1968-1986). Op 26 augustus 1968 deed hij intrede in Groningen¹²⁰. Op 27 april 1986 nam Witteveen afscheid van zijn laatste gemeente met een preek over Fil. 2: 5. Emeritus geworden in 1986. Hij keerde terug naar Deventer, waar hij nog jaren met zijn broer Gerrit in het voormalige ouderlijk huis aan de Brink woonde¹²¹. De begrafenis op 5 mei 2011 werd geleid door ds. Fennema.

Jolantje Froukje Petra (Jolan) Banai-Gaaikema

Geboren in 1949. Dochter van ds. Menno Jan Jakob Gaaikema en da. Tilly Seth Paul. Proponente in 1975. Getrouwd met Humphrey Banai. Van 1976-1978 verbleef zij in Suriname, waar zij in opdracht van een overheidsinstituut o.a. onderwijsprojecten opzette. Vervolgens werd predikante van de doopsgezinde gemeente Assen-Roden (1978). In 1983 keerde ze terug naar Suriname. Ze was predikante in Nieuw-Nickerie, hoofdstad van het district Nickerie. Op 19 oktober 1989 intrede als predikante van de doopsgezinde gemeenten Oost-Groningen en Zeerijp-Zijldijk. Het gezin woonde in de wijk Tuikwerd in Delfzijl. Afscheid van Oost-Groningen op 25 mei en op 9 juni 1996 van Zeerijp-Zijldijk. Op 23 juni 1996 intrede te Drachten-Ureterp. Op 18 augustus 2002 afscheid van Drachten-Ureterp. Op 1 september 2001 deed zij intrede in Haarlemmermeer. Vanaf 2005 was zij tevens geestelijk verzorger in het doopsgezind zorgcentrum 'Het Mennistenerf' in Zaandam. In 2009 richtte zij de stichting Veelkleurige Kansen op, om hulp te bieden in Suriname. Begin 2011 vertrok het gezin naar Suriname¹²².

¹²⁰ *Nieuwsblad van het Noorden*, 26 augustus 1968.

¹²¹ F. R. Fennema, 'Bij het overlijden van Henk Witteveen', in: *Doopsgezind gemeenteblad. Maandelijkse uitgave van de doopsgezinde gemeenten Groningen en Haren* 54/5 (2011), 9-10.

¹²² R. Brants, 'Kleurrijke predikante vertrekt', in: *Witte Weekblad*, 23 februari 2011.

Biografische gegevens aangaande doopsgezinde lidmaten te Leermens, Loppersum, 't Zandt en Zeerijp

Gijse Alberts

Zoon van Albert Gijses (?). Deze 'koopman, Mennist' van Leermens werd op 29 april 1693 burger van Appingedam¹²³. Getrouwd met Stijntje Jacobs. Vanaf 7 december 1720 woonde hij in het voorhuis van het pand Blankenstein in de Dijkstraat, met een tuintje er achter op eigen grond. Het geheel verkocht Gijse op 7 oktober 1746 aan Wyger Hansen. Hij staat ook genoteerd voor het adres Wijkstraat 47. De volgende bewoner van dit huis was zijn geloofsgenoot Abraham Mabé¹²⁴.

Kinderen:

1) Albert Gijses Hoeksema

2) Jacob Gijses Hoeksema

Op 9 november 1703 werd hij door zijn vader ingeschreven in het boek van het koopliedengilde.

Op 4 maart 1718 werd hij 'more mennonitarum' burger van de stad¹²⁵. Op 11 oktober 1719 trouwde hij te Appingedam met Baugien Laurens, van Midwolda. Koopman van beroep.

3) Geesien Gijses

Op 28 januari 1733 te Apingedam getrouwd met Meyndert Klaasens Backer.

Harmen Alberts

Te Zeerijp. Getrouwd met Lijsabet Gerrijts. Zij hertrouwde in 1732 met Hinderk Toomes.

Lijsbeth Alderts

Zie: Rienje Derks.

Dietie Arents

Menniste van Leermens. Getrouwd met: 1) Allert Ties; 2) op 29 januari 1769 werd haar voorgenomen huwelijk met de hervormde Pieter Clasen, j.m. van Eenum te Leermens afgekondigd.

Frerik Arents

Mennoniet van Leermens. Getrouwd met: 1) in 1756 met de weduwe Hooike Eltjes; 2) zijn voorgenomen huwelijk met Trijntje Claassen, mennoniet van Garsthuizen werd op 24 april 1774 te Leermens afgekondigd. Landbouwer op de boerderij van zijn eerste vrouw, boerderij nr. 17 te Leermens¹²⁶.

Grietje Arends

Van Leermens. Ondertrouwde op 2 januari 1752 te Leermens ('beide Mennonijten') met Thijs Alderts, wedr. , van Bierum

¹²³ W.G. Doornbos en D.F. Kuiken, *Burgerboek van de stad Appingedam 1619-1808* (Groningen, 1995), 34.

¹²⁴ A. Hoft, *Vissen rond de Floem. Een bijdrage tot het historisch-topografisch onderzoek van de ontwikkeling van de stad Appingedam tot 1810* (Groningen, 1990), 62, 78 en 158

¹²⁵ Doornbos, *Burgerboek*, 42.

¹²⁶ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 161-162. Adres anno 1989: Noorderweg 2 te Leermens.

Jan Arents

Waarschijnlijk begraven op 26 november 1775 te Loppersum. Hij is mogelijk een zoon van schoenmaker Arent Jans en Anje Hiepkes. Getrouwd met: 1) op 1 september 1737 te Loppersum met de katholieke Aaltje Harms – zij overleed in 1752/1753; 2) met Trijnje Jans. Op 9 juli 1753 werd een boedelinventaris opgemaakt. Er was toen sprake van twee nagelaten kinderen¹²⁷.

Kinderen:

1) Arent Jans

Wever te Loppersum. Geen doop gevonden.

2) Hermannus Jans

Wever te Loppersum. Werd op 11 april 1752 te Loppersum katholiek gedoopt door de pastoor van Appingedam..

Grietje Bartels

Deze bejaarde j.d. werd op 29 maart 1765 na drie jaar voorafgaand onderwijs gedoopt in de hervormde kerk van 't Zandt.

Jan Ben(n)es

Mennist van Eenum. Trouwde op 23 april 1730 te Eenum met de hervormde Anje Willems. Jan werd op 20 maart 1733 als bejaarde Mennist na voorafgaande belijdenis gedoopt in de hervormde kerk te Eenum.

Kinderen:

1) Martjen Jans

Werd op 27 maart 1730 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum.

Siert Berends

Afkomstig van Uithuizen. Trouwde met: 1) in 1778 (1 augustus attestatie naar Uithuizerveerden) werd het huwelijk met Anje Harms, van Zeerijp afgekondigd te Zeerijp; 2) op 6 februari 1785 in de doopsgezinde vermaning te Uithuizen met Nieske Geerts, van 't Zandt. Zij woonden op 't Zandt en waren lid van de gemeente te Zijldijk.

Kinderen:

1) Berend Sierts

Geboren op 3 juni 1790 op 't Zandt.

Harm Derks

Overleden op 28 juli 1775 op 't Zandt. Zoon van Jantje Jans. Trouwde op 13 april 1770 te Uithuizerveerden met Antje Harms. Zij was een dochter van Harm Cornelis en Jantjen Jans. Het paar woonde in 1775 in het Mennisten Gasthuis. Antje overleed op 22 juni 1806 te Weiwerd¹²⁸.

Kinderen:

1) Harm Cornelis (Maring)

Werd op 19 februari 1775 in de hervormde kerk van 't Zandt gedoopt.

Rienje Derks

¹²⁷ R.F.J. Paping, ' "Twee geloven op één kussen". Gemengde huwelijken tussen katholieken en protestanten in de Groninger Ommelanden 1731-1800; een voorlopige inventarisatie', in: *Gruoninga* 40 (1995), 127-149.

¹²⁸ Parenteel van Harm Cornelis (Maring): <http://www.jamaring.com/PAR1714/DOCUMENT.HTM>

Van Menniste ouders. Getrouwd met Lijsbeth Alderts, eveneens van Meniste ouders. Werde samen met zijn vrouw op 7 juni 1787 naar voorafgaande belijdenis in de hervormde kerk te Leermens gedoopt. Op 12 september 1791 vertrokken ze met attestatie naar 't Zandt.

Melle Rengers Dorenbos

Van Mennonieten afkomst. Getrouwd met Trijntje Pieters. Op 20 maart 1791 werd hij na voorafgaande belijdenis in de hervormde kerk van Leermens gedoopt.

Luijt Ebels

Te Loppersum. Overleden in november 1680. Waarschijnlijk een zoon van leraar Ebel Ebles (zie boven). Was getrouwd met Idje Melles, dochter van Melle Rengers en Trijntje Sijerts te Leens.

Kinderen:

1) Luijt Luirts

Getrouwd met Lijsbeth Tonnis. Landbouwer op de boerderij 'Lutke Saaxum' te Baflo.

2) Trijntje Luirts

Getrouwd met Meindert Klaassen, te Beerta¹²⁹.

Tjapke Eibes

'Mennonijt' te Leermens. Getrouwd met de hervormde Bauke Claesen. Zij kwam op 15 juni 1755 over naar Leermens met attestatie van Krewerd.

Gerrit Egges

Getrouwd met Eltie. Zoon van Egge Walles en Reinouw. Zijn vader was een broer van de bekende oudste Uke Walles. Hielp eerst zijn moeder mee op de boerderij op Marsum. Daarna (in ieder geval in 1673) woonachtig te 't Zandt. Later landbouwer was hij op de boerderij 'Kinkhorn' te Leermens. Gerrit leende in de Mennisten-leningen in 1673 een bedrag van 200 gulden uit aan de provincie¹³⁰.

Kinderen:

1) Egge Gerrits

Getrouwd met Aafke Claassen.

Gerrit Egges

Mennoniet van Leermens. Zoon van Egge Gerrits en Aafke Claassen. Zijn voorgenomen huwelijk met de hervormde Margijn Watses, j.d. van 't Zandt werd op 5 november 1758 te Leermens afgekondigd. Hun huwelijkscontract dateert van 20 oktober 1758. Getuigen voor de bruidegom waren Stijntje Egges, halfzuster; Hindrik Aylts en Beertje Egges, zwager en halfzuster; Gerrit Michiels, volle neef; Tamme Luijes, volle neef; Melle Pieters, aangetrouwde neef; Sijtje Luirts, volle nicht; Jan Luirts en Grietje Luirts, aangetrouwde neef en volle nicht; Harm Lammerts en Grietje Jans, aangetrouwde neef en volle nicht; Jacob Jans en Anje Pieters, aangetrouwde neef en volle nicht. Voor de bruid waren dat Berendina Meurs, moeder; Peter Regnier en Johanna Margrieta Watzes, zwager en zuster; juffrouw Elisabeth Adriana Meurs, wed. de Jager, volle moei¹³¹.

Kinderen:

1) Egge Gerrits

¹²⁹ Huizinga, *Stamboek*, IV, 2, 3 en V, 6, 1-2.

¹³⁰ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 1902, fol. 308vo.

¹³¹ GA, rechterlijk archief Leermens, inv. nr. 547, 6vo.

Werd op 9 maart 1760 in de hervormde kerk te Leermens gedoopt.

2) Egge Gerrits

Werd op 21 november 1762 in de hervormde kerk te Leermens gedoopt.

Harmen Egges

Mennoniet van 't Zandt. Ondertrouwde op 14 februari 1734 voor de hervormde kerk van Baflo-Rasquert met Trijnje Luirts, van Baflo.

Jan Egges

Mennoniet van Leermens. Op 20 april 1727 (6 april te Loppersum) werd zijn voorgenomen huwelijk met Geeske Simens, van Loppersum in de hervormde kerk van Leermens afgekondigd.

Hoike Eltjes

Mennoniet? Overleden vóór 1753. Getrouwd met Willemtie Tonckes.

Griettien Frericx

Deze weduwe van Peter Tonnis, te Loppersum, leende als Menniste in 1664 een bedrag van 1.000 gulden aan de provincie¹³².

Egge Gerrits

Getrouwd met Aafke Claassen. Opvolger van zijn vader op de boerderij 'Kinkhorn' te Leermens.

Kinderen:

1) Gerrit Egges

Getrouwd met Margijn Watses.

Lijsbeth Gerrits

Menniste van Leermens. Getrouwd met: 1) H. Alberts; 2) Hinderk Toomes; 3) afkondiging op 3 april 1735 te Leermens van het voorgenomen huwelijk met Luyrt Luijs, van Leermens.

Willem Gijses

Van Loppersum. Werd als mennoniet op 26 november 1669 burger van Appingedam. In het hoofdgeld uit 1670 werd hij aangeslagen voor drie personen boven veertien jaar en voor een rund¹³³.

Grietje

Van Leermens. In het begraafboek van Leermens staat dat zij op 29 maart 1765 uit het vermaanhuis (Ter Horn?) werd begraven:

¹³² GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 1892 en 1902.

¹³³ Doornbos, *Burgerboek*, 28.

Albert Harmens

Mennoniet van Zeerijp. Trouwde op 16 juli 1741 (aankondigingen op 2, 9 en 16 juli) te Leermens met de Menniste Geertje Harmens, van Leermens. Het echtpaar ging beide op 17 juni 1742 'op belijdenis' over naar de hervormde kerk van Leermens.

Kinderen:

1) Jantje Alberts

Op 7 januari 1742 in de hervormde kerk van Leermens gedoopt. Getuige was 'moei' Grietie Hindriks.

Antje Harms

Geboren te Uithuizermeeden. Overleden op 22 juni 1806 te Weiwerd. Dochter van Harm Cornelis en Jantien Jans, van Garsthuizen en later te Uithuizermeeden. Werd op 28 oktober 1753 doopsgezind gedoopt. Trouwde 'wonende te Mennisten Gasthuis te 't Zandt' op 13 april 1770 te Uithuizermeeden met Harm Derks 'wonende te Mennisten Gasthuis te 't Zandt'. Hij was een zoon van Jantje Jans. Harm overleed op 28 juli 1775 op 't Zandt. Antje hertrouwde op 12 januari 1792 met de hervormde Jan Geerts.

Kind uit het eerste huwelijk:

1) Harm Cornelis Maring

Geboren op 't Zandt. Overleden op 27 juli 1826 te Baflo. Werd op 29 februari 1775 doopsgezind gedoopt op 't Zandt. Was dagloner en korenschipper van beroep. Hij trouwde op 15 november 1801 te Uithuizermeeden met Antje Jans, dochter van Jan Eltjes en Geertje Jacobs¹³⁴.

Evert Harmens

'Mennonijt' te Leermens. Getrouwd met Trijntje Sijgers. Zij werd op 25 december 1757 als lidmaat aangenomen in de hervormde kerk van Leermens.

Geertje Harmens

Zie: Albert Harmens.

Haike Harmens

Zie: 1) Tamme Wibbes, 2) Alle Hemmes.

Lysabeth Harms

Zie: Claas Jans.

Roelof Harms

In 1774 dienstbaar bij (de latere hervormde diaken) Enne Pieters. Ging op 27 maart 1774 samen met zijn zus Vrouwke over naar de hervormde kerk te Eenum 'van de Mennoniten uitgegaan'.

Vrou(w)ke Harms

¹³⁴ Uit de online parenteel van Harm Cornelis Maring, door J.A. Maring te Tolbert.

Menniste te Eenum. Ondertrouwde als j.d., van Garsthuizen op 4 februari 1764 te Eenum met de hervormde Elle Hindriks, van Woltersum¹³⁵. Het paar trouwde op 't Zandt. Op 27 maart 1774 trad zij met haar broer Roelof toe tot de hervormde kerk te Eenum 'van de Mennoniten uitgegaan'.

Kinderen:

1) Hemke Elles

Op 2 februari 1766 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum.

2) Klaaske Elles

Op 5 augustus 1770 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum.

3) Claaske Elles

Op 4 april 1773 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum.

Ittje Heines

Afkomstig van 't Zandt. Werd nadat hij 'met hanttasting blooft na te doen komen doordien het een mennist is' op 17 februari 1676 burger van Appingedam¹³⁶. Niet gevonden bij Hoft.

Hemke

Te Leermens. Op 7 mei 1784 'uit vermaninghuis' begraven.

Alle Hemmes

Getrouwd met: 1) ondertrouwde als j.m., van Lopperum op 27 september 1739 te Leermens met Ebelje Jacobs, wed. van Riewke Rems, van Leermans ('beide Mennoniten'); 2) ondertrouwde op 3 november 1743 te Leermens met Haike Harmens, wed. van Tamme Wibbes, van 't Zandt.

Feite Hemmes

Mennoniet van Loppersum. Ondertrouwde op 11 maart 1736 voor de hervormde kerk van Baflo/Rasquert met Trijnje Siwerts, van Rasquert.

Hemke

Te Leermens. Op 6 april 1797 'uit het vermaning huis' begraven.

Harm Hindriks

Getrouwd met: 1) N.N.; 2) op 12 juni 1729 te Zeerijp met Swaantien Derks, wed. van Hindrik Koerts, van Zeerijp. Harm ging op 6 december 1719 over naar de hervormde kerk van Zeerijp 'welke van Menisten afkomste zijnde ook nu op desen dag na kerkordre is gedoopt'. Zijn tweede vrouw werd op 11 juni 1734 lid van de gemeente te Zeerijp. Op 30 juni 1747 werd Harm gecensureerd, maar op 13 juni 1749 'na belijdenisse van zijn kwaad' weer tot het avondmaal toegelaten.

Kind uit zijn eerste huwelijk:

1) Hindrik Harms

Op 12 december 1723 (procl.) te Zeerijp getrouwd met Anje Derks, wed. van Albertus Jansen, van Westeremden.

¹³⁵ Elders staat dat hij afkomstig was van Eenum.

¹³⁶ Gemeentearchief Appingedam, Oud Archief, inv. nr. 76.

Hendrik Hendriks

Te Zeerijp. Getrouwd met Imke (Hemke) Jakobs. In 1809 kocht het echtpaar samen met Pieters Derks Uildersma en diens vrouw Aafke Tjaarts een naamloze boerderij te Zeerijp¹³⁷. Zij waren lid van de gemeente te Zijldijk.

Kinderen:

1) Grietje Hendriks

Geboren op 8 april 1781 te Zeerijp.

Martien Hinderks

Zie: Derk Klaesen.

Rientjen Heukes

Zie: Derk Klaesen.

Auke Hoijskes

Hervormde vrouw uit Zeerijp, die zoals blijkt uit de kerkenraadnotulen overging naar de doopsgezinden.

17 december 1723

Alsoo Koert Jans Auke Hoijskes heeft ondervraagt, soo heeft sij geantwoort dat nog niet an de Menisten was over gegaan, maar dat dit evenwel haar voornemen was, alwaarom heden weder geciteert was dog is niet verschenen, alwaarom dese saack wijder an de sorg van D[omine] J[ohannes] Verschuier wort an-bevolen.

16 juni 1724

Alsoo hier niet nader van kan berigt worden soo wort Koert Jans ouderling en Reelf Willems diaken versogt om bij Auke Hoijskes selfs nader te vernemen

15 september 1724

Alsoo Coert Jans en Pieter Jans dese Kommissie verrigt hebben, soo hebben sij berigt dat Auke Hoijskes haar selfs gesegt hadde dat tot de Mennisten waar overgegaan, alwaarom geresolveert wort om int vervolg met de afsniding voort te vaaren.

Bijwke Hoijskes

Deze bejaarde jonge vrouw werd op 1 juli 1768 na voorafgaand onderwijs gedoopt in de hervormde kerk van 't Zandt.

Sijwert Hoijskes

Getrouwd met: 1) Frauke Aijkes, wed. van Claas Hendriks; 2) Geertruida Arents, wed. van Lambertus van der Tuuk. Frauke en haar eerste man waren landbouwers op de Ernst Heerd op 't Zandt – een plaats met een beklemming van 78 grazen – sinds 1755. Vanaf 1764 woonde Sijwert er; hij kocht de heerd

¹³⁷ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 261-263. De boerderij werd later met een andere boerderij samengevoegd tot 'Ippingaheerd' te Zeerijp. Adres anno 1989: Terhornseweg 3 te Zeerijp.

op 30 april 1770 van de voogden van de kinderen van zijn eerste vrouw. Daarvoor moest hij de kinderen op achttienjarige leeftijd een bedrag van 553 gulden en 10 stuivers uitkeren. In 1785 werd de boerderij verkocht aan een dochter uit het eerste huwelijk van zijn tweede vrouw¹³⁸.

Kinderen:

1) Hoijske Sijwerts

Op 16 november 1765 gedoopt in de hervormde kerk van 't Zandt: 'de man nog Mennist zijnde heeft mij bij handtasting voor den Heere belooft dit kind niet alleen in onze Leere te zullen opbrengen, maar ook om van nu an zelfs zich in onze Leere te sullen laten onderwijzen om daar van belijdenisse te doen'.

Trijntje Ypes

Op 19 februari 1766 te Eppenhuisen geboren. Dochter van wijlen Ype Jans en Jantje Jacobs, beide menisten. Getrouwd met Atte Jans. Werd op 29 september 1799 na voorafgaande belijdenis in de hervormde kerk te Leermens gedoopt.

Hindrik Isebrandts

Hoewel geen doopsgezinde wil ik hier toch aan de hand van de hervormde notulen de wonderlijke gedachten van deze spiritualistische boerenarbeider uit Zeerijp de revue laten passeren. Hij kwam in aanvaring met de bevindelijke predikant van Zeerijp, ds. Johannes Verschuier (1714-1737)¹³⁹:

17 december 1734.

Hindrik Isebrandts heeft versogt binnen gestaan, en versogt wederom ten Avondmaal te gaan, dog alsoo van alle kanten blijkt dat nog in zijn dwalingen volherd en het nu tegenwoordig soo overklimmende an ons gebleecken is. Soo is hem zijn begeerte ontsegt, waar op in sulken toorn met gesigte, woorden, kloppen op de tafel, en dreigen uitvoer dat wij alle verbaast en ver- schrikt wierden. Waar op na beloftinge is weg gegaan.

Kort verhaal van het geene voorgevallen is Consistorie met Hindrik Isebrandts den 17 Decemb[er] 1734.

Hindrik Isebrandts versogt binnen te staan willende de Consistorie wat voor te stellen. Het welk toe-gestaan en Hij binnen gekomen zijnde, begon een relaas van vreed en eenigheid etc: waar op Dom[ine] Verschuier seide Hij soude maar ophouden, alsoo wij dit alles ook wel wisten, en Hij soude maar zijn versoeck voor stellen. Het welk dan dede, en daar in bestonde dat begeerde wederom aan het H[eilig] Avondmaal toegelaaten te worden. Waarop Hem gelast wierde buiten te staan, en doemaals met een-paarigheid van stemmen beslooten Hem zijn versoeck af te slaan, alsoo ons allen wel bewust was, dat nog bij zijn dwaalinge volherde en daar over al, luidrugtig genoeg van sprack. Waar op weer binnen geroepen zijnde, stelde Dom[ine] Verschuier hem eerst voor, dat Hij alle menschen een indruk sogt te geven dat Hem het Avondmaal verboden was om questi welke Hij met Dom[ine] Verschuier hadde, hem vragende waar die in bestonden. Hij antwoorde, dat je mij u dogter niet wild geven. Dom[ine] Verschuier repliceerde dat, als dit het was, sulks waar was; alsoo zijn dogter aan hem niet wilde geven. Hij seide, je sult zij mij wel moeten geven, wou je Gods raad tegen staan etc: Dom[ine] Verschuier seide wel te konnen hooren dat van zijn Dweeperie geheel nog niet af was. Hij seide dat het geen Dweeperie maar de Geest van God en Waarheid was, welke Geest

¹³⁸ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 186-188.

¹³⁹ Wumkes, *De Gereformeerde kerk in de Ommelanden*, 41, 57-58, 115-121 en 123. Ds. Verschuier verhaalde overigens in zijn boek *De Zegenpralende Waarheid* (Groningen, 1859) bij monde van Natanaël, dat hij een doopsgezinde had gesproken, die 'recht zuiver was in de leer van 's menschen ellende en onmacht, in de krachtige werking van Gods vrije genade, de noodzakelijkheid van Christus' verdiensten, het werk der wedergeboorte, de ware zelfverloochening enz. en van dit alles, met verstand zeer hartelijk sprak'.

Dom: Verschuir niet kende, welke laaste daar op repliceerde dat Hij ja bij Dom[ine] Boelens¹⁴⁰ tot Loppersum was geweest klagenste dat ook twee vrouws personen aan geweest was om tot Dom[ine] Verschuir te gaan, dat Hij wilde met hem spreken etc: Wat dat was? Waar op Hindrik Isebrandts seide om te versoenen, en hem te vraagen wat het te seggen was dat Dom[ine] Verschuir gesegt hadde, Dat geen part nog deel aan hem wilde hebben. Waar op zijn Eerw. sei dat was te seggen, aan zijn dwaalingen en geestdriverien. Hij seide dat het geen dwalingen maar waarheid was. Dom: Verschuir vraagde of dat waarheid was dat Hij het Hooft der Kerke soude worden en zijn vrouw welke krijgen soude het wijf de bruid des Lams? Hij antwoorde van Ja, en seide wou Je de Geest van Godt tegen staan, etc: Ik ben een Gesante Godts etc: Waar op Dom[ine] Verschuir nu genoeg gehoord hebbende en hier willende af zijn: seide tot Hem, Hindrik Isebrandts de Consistorie heeft beslooten u versoek af te slaan, en het Avondmaal blijft u als nog ontsegt soo lange tot wij beterschap hooren, dat wij wenschen. Hier op wierd Hij als een woedend schepsel, zijn oogen vervielen, zijn aangesigte was vreeslijk, en Hij beefde van boosheid, seer scheldende ben Je een Herder: Ik geef na dij niet naa: Ik wil ook geen part nog deel met dij hebben: Om dijn hoogmoed dat Je u dogter niet aan soo een arbeider geven wilt etc: maar Je sult het wel moeten doen Godt sal zijn raad uitvoeren etc: Waar op na een en andermaal Hem gesegt zijnde dat soude heenen gaan, en elk Hem tot bedaaren sogt te brengen, soo wierde nog grimmiger hieuw met de vuist op de tavel dat het klonk en ging tierende en raasende als een uitgelootend raasend schepsel weg, daar door wij alle seer verbaast en verschrikt wierden niet wetende wat van sulk een handel worden sal, alsoo ten vollen pvertuigt zijn dat Hij Dom[ine] Verschuir soude aangetast hebben bij aldien alleene met zijn Eerw[aarde] geweest was, biddende de Heere dat Hij onsen Leeraar wil bewaaren: en zijn Eerw[aarde] versoekende alle voorsigtigheid tot veiligheid voor zijn persoon te gebruiken. Dit na waarheid zijnde opgesteld is dit bij ons allen verteeckent.

Actum Zeerijp den Decemb[ris] 1734.

J. Verschuir, Eecs in Zeerijp

Koert Jans ouderlijnc; F[ricke] P[ieters]; Pieter Jannes Diakon; Riewen Abels Diaken.

Vragen an Hindrik Isebrandts voorgesteld in Cons[istorie] gehouden den 13 Meert 1734. Met zijn ant-woorden daar op.

1. Of gij niet drijft en staande houd, dat God u sevenmaal belooft heeft telkens een besondere maagt, tot u vrouw te hebben.

Dit heeft Hij geantwoort:

Antw[oord] Ja, of seide ik kan er niet tegen twisten.

2. Of gij niet leert dat de Bruid des Lams u vrouw sal zijn, en gij, en zij, het hooft van alle de gelovigen.

Antw[oord] Ja.

3. Of gij niet roemt dat dagelijks met vasten en gebeden dit zoekt te verkrijgen.

Antw[oord] Ja.

4. Of gij niet leert dat gij, bij die vrouw die gij verkrijgen sult, een Heilig zaat sonder sonde telen sult.

Antw[oord] Ja.

5. Of gij niet verscheiden getroude vrouwen genoemd hebt in de Zeerijp, bij de welke gij slapen soud, om een heilig zaad te telen, het welk haar Mans met blijdschap souden aansien.

Antw[oord] Ja.

6. Of gij niet staande gehouden hebt dat de eerste van bovengenoemde seven, schoon al getrout, u vrouw sou worden, en dat de Engelen haar maagdom voor u bewaarden.

Antw[oord] Ja.

7. Of gij niet duidelijk verdedigt hebt, dat Hoererie en Dieverie voor u geen sonde was.

Antw[oord] Ja

8. Of gij niet staande hebt gehouden dat God u geopenbaart en belooft heeft dat de Borg

¹⁴⁰ Ds. Boelens

Eelsum¹⁴¹, en de plaatse van Klaas Jans¹⁴² u eigendom soude worden met alle desselfs Landerien, en dat gij sonder schatting daer woonen soud als u besittinge, gelijk Abraham in Canaan.

Antw[oord] Ja.

9. Of gij niet leert dat u somtijds Engelen verschijnen, voor u, agter u, en an u zijden.

Antw[oord] Ja.

10. Of gij niet gesegt hebt dat verscheiden zielen van menschen die nu nog leeven voor u gehuppelt hadden, en u voor gebed versogt dat bekeert mogten worden. En dat op u gebed de Heere het u ook hadde toegesegt.

Antw[oord] Ja.

11. Of gij niet voorwend dat nog Predikant in de Zeerijp sult worden, en de Collega van Dom[ine] Verschuir en **dat u geopenbaart is dat alle Menisten dan sullen bekeert worden.**

Antw[oord] Ja.

12. Of gij de Keiser (dat is de Overigheid) niet wilt uitroejen, wanneer het vrieje en heerlijke Rijk van Christus sal opgerigt worden.

Antw[oord] Ja.

Dit getuigen wij:

J. Verschuir, Ecus in Zeerijp

Koert Jans ouderlijnc; F[ricke] P[ieters]; Pieter Jannes Diaken; Riewen Abels Diaken

18 maart 1735

Dese saak van Hindrik Isebrandts is nog deselfde, en alsoo nu op dese tijd na Loppersum met de woninge vertrocken is, soo heeft een Attestatie versogt, dog is besloten dat sij Hem bij Provisie sal geweigert worden.

17 juni 1735

Alsoo Hindrik Isebrandts bij Dom[ine] J[ohannes] Verschuir en de ouderling Fricke Pieters geweest is om wederom een Attestatie te versoecken, dog ten eenemaal duidelijk toonde dat nog zijne dwalingen behouden hadde, soo is de Attestatie nogmaals geweigert.

9 maart 1736

Hindrik Isebrandts heeft wederom een Attestatie versogt, dog om dat het ons toeschijnt dat nog deselve man is, geweigert, evenwel om dat ons ook toeschijnt dat Dom[ine] Boelens van Loppersum hier de hand in heeft, is an Hind[rik] Isebr[andts] gesegt dat Dom[ine] Boelens geliefde over zijn persoon een brief an ons te schrijven, dat gezond in de leere was, soo wilden wij ons daar na reguleren.

10 Juni 1737

Alsoo Hindrik Isebrandts nu wederom een Attestatie van ons begeert heeft, en tegen ons belijdenis gedaan van sijn voorgaande dwalingen met een volle afkeuringe en veroordeling, waar in ons dan genoeg heeft gegeven soo hebben wij daar op een Attestatie an hem toegestaan en na waarheit gegeven wenschende dat de Heere Hem ligt geve bestiere en leiden, en beware van den bosen.

Jacob

Deze 'bejaarde persoon van de Mennoniten Secte tot ons overgekomen' werd op 19 juni 1791 in de hervormde kerk van 't Zandt gedoopt.

¹⁴¹ De boerderij 'Eelsum' bevindt zich aan de Borgweg 20 te Zeerijp. Huizinga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 280-282.

¹⁴² Vermoedelijk wordt hiermee de boerderij 'Baukumaheerd' te Zeerijp van de doopsgezinde Klaas Jans bedoeld (zie hieronder).

Lisebet Jacobs

Van Zeerijp. Haar voorgenomen huwelijk met Jacob Pieters, van Bierum werd in 1770 te Zeerijp afgekondigd. Er bij staat de aantekening '3 juli 1770 naar de mennisten gemeente gegaan [om te trouwen] te Leermens'.

Hindertie Jakobs

Ca. 1726 geboren te Toornwerd. Overleden op 18 januari 1776 te Loppersum. Deze doopsgezinde trouwde op 29 oktober 1751 te Loppersum met de hervormde Coert Pieters (Heikema). Hij was een zoon van Peter Claassens en Martien Coerts. Coert was op 9 maart 1725 in de hervormde kerk te Middelstum gedoopt. Hij overleed op 17 april 1799 te Loppersum. Coert was landbouwer op de boerderij 'Hayckensheerd' te Loppersum.

Hindrick Jacobs

Mennoniet van Leermens. Op 11 maart 1731 werd zijn voorgenomen huwelijk met Geeske Jacobs, meniste van Zeerijp te Leermens afgekondigd.

Jan Jacobs

Mennoniet van Loppersum. Zijn huwelijk met Foske Egges, meniste van Usquert werd op 8 mei 1785 te Loppersum afgekondigd.

Martien Jacobs

Getrouwd met Arend Willems. Deze vrouw 'zijnde een Mennonijt' werd op 30 maart 1783 in de hervormde kerk van Oosterwijtwerd gedoopt.

Nieske Jacobs

Van Leermens. Zij trouwde in 1732 (aankondigingen op 24 februari, 2 en 9 maart) te Leermens met Renger Leulefs, van Oosternieland ('beide Mennoniten').

Annitje Jans

Van Leermens. Haar huwelijk met Pieter Jans, van Zandeweer werd op 31 mei 1704 in de ondertrouwboeken van Groningen aangetekend. Haar 'brootheer' Pieter Willems trad daarbij op als getuige. Hun huwelijk werd op 2 juli 1704 door de Groninger Oud-Vlaamse leraar Derk Alles bevestigd.

Arent Jans

Getrouwd met Anje Hiepkes. Schoenmakers te Loppersum.

Kinderen:

1) Jan Arents

Balthasar Jans

Meester-schoenmaker te Zeerijp. Waarschijnlijk betreft het Baltser Jans, van Zeerijp, die op 4 november 1714 in de hervormde kerk te Zeerijp trouwde met Geertien Jans, wed. van Jan Willems. In de acta van de hervormde kerk aldaar lezen we het volgende:

8 maart 1715

Alsoo Meester Balthasar Jans schoemaaker in de Zeerijp, en dus verre een Ledemaat van des Heeren Tavel geweest maer nu an een Menisten weduwe waer getrouwt, voor de Consistorie waer geciteert, om van dese volgende saacken reeden te geven:

1. dat in een seer geruime tijd in onse kerke niet was geweest, maer in tegendeel wel in de vergaderinge der Mennoniten
2. dat sig ook af sonde[re] de verscheiden reisen van des Heeren H[eilig] Avondmael
3. of oock een ronde belijdenisse en bekentenisse doen wilde van zijn ergerlijcken wandel, alsoo zijn tegenwoordige vrouw met ruim $\frac{1}{4}$ jaers na haar troudag waer in de craam gekomen
4. om reden te geven waerom zijn nieuwsgeboorn kind over 3 week oud niet ter Doop gepresenteert wierde, niet tegenstaande door Dom[ine] Verschuir met en buiten presentie der ouderlingen nu alsoo menigmael uit Godts woort hem had soecken te overreedens Soo heeft Meester Balthasar Jans geantwoort wanneer voor dese vergaderinge verschenen was aldus op het eerste dat de vergaderinge der Mennoniten bijwoonde om haer leere te ondersoecken. Op het tweede dat sig vant H[eilig] Avondmael hadde afgesondert en geoordeelt hadde niet bequaem te zijn daar te gaan Op het derde gesegt dat een smertelijk naberouw hadde dus met zijn tegenwoordige vrouw voor haar trouw dag te hebben geleefd. Op het vierde dat zijn kind niet mog laten doopen, alsoo de kinderdoop in de Hooftstucken en Bibel niet konde vinden, en alsoo niet tegenstaende menigvuldige kragtige reedenen nu, om hem te overtuigen, en voor- maels al geschied in de visitatien, Hij sig niet liet overreeden, ja selfs seide dese trouwinge niet waer voorgevallen zijn kind niet gedoopt wilde hebben alsoo ook niet wilde antwoorden. Uit alle welke dingen de eerwaarde kerkenraad nodig geoordeelt heeft hem het H[eilig] Avondmael bij provisie te doen verbieden, inmiddels Godt biddende hem weder als een afgedwaelt schaap op den regten Weg te geleiden.

10 mei 1715

Meester Balthasar Jans is op gedane Citatie wederom voor dese vergaderinge verschenen, en gevraegt sijnde of bij voorgaande antwoords en meininge verbleef heeft niet alleen deselve bevestigt maer gesegt dat soo het vervolgens soo bij de Menisten vond als vermeinde, Hijvan voornemen waer om Mennist te worden, waer op hem door Dom[ine] Verschuir een ernstige rede is gedaen, behelsende de swaer-wichtigheit vant werk, de grootheit vant gevolg, en dat wel met God en des Heeren Woord soude te rade gaan, presenterende zijn Eerw[aarde] alijt wel daer inbehulpig te willen zijn, welke met een wens dat God zijn oogen mogte verligten, en hem geleiden wierde geëindigt.

6 september 1715

Angaende de saack van Meester Balthasar Jans, heeft Dom[ine] Verschuir en Luird Hiddes mede raport gedaan dat in de visitatie in zijn huis sijnde gekomen Dom[ine] Verschuir hem met alle ernst en in Conscentie heeft afgevraegt of Hij reeds tot de Menisten was overgegaen alsoo dat gerugte tot onse ooren gekomen was, waerop genoemde Balthasar Jans, volmondig heeft geantwoort van Ja dat sulks geschiet was, niet sonder groote verwonderinge en ontsettinge van onse personen, op welke ronde belijdenisse door Dom[ine] Verschuir hem een kragtige reden gedaen wierde, omtrent het geene reeds gesien was en nog omtrent hem konde geschieden, met een wens en gebed tot God dat Hij hem nog eens verligtede oogen des verstandts mogte geven om weder te keeren tot de staed waer uit nu gevallen was, voorts was het besluit vant Eerw[aarde] Consistorium dat niet nodig waer om hem weder an onse Tavel te citeren alsoo dit nu al tweemaal geschiet was, en Hij door dese belijdenisse betoond hadde geen eenige hoop meer overig te weesen: Dog resolveerden ook om hier in voor tegenwoordig niet meer te doen, alsoo Dom[ine] Verschuir te voeren over dese saacke geconsuleert hebben: de met het Eerw[aarde] Classis van Loppersum benefens de Heeren Deputaten Sijnodij nu eerst begeerde an deselve nader kennisse te geven eer tot volkomen afsnidinge van dese persoon quam, of mogelijk ook jets doort Christelijk Sijnodus konde uitgewerkt worden om

int toekomende sulke afvallen voor te komen, alsoo dese niet geschiet is uit een overtuiging des gemoeds, alsoo gemelde Balthasar Jans noijt dien angaande jets gesproken heeft, maer alleen voortkomende uit de sterke Censure der Menisten welke alle handel en wandel (daer sij haer brood merendeels van trocken) afsneden.

20 oktober 1715

Angaande de saack van Balthasar Jans heeft Dom[ine] Verschuir ingebracht dat op het laatst gehouden Classis wederom gesonsuleert hadde met de Heeren Deputaten Sijnodije beneffens het Eerw[aa]rde Classis van Loppersum, welke altesaam op ingebracht berigt, dat gemelde Balthasar Jans reedts tot de Menisten overgebracht was na eigen Confessie, van oordeel waren dat met de afsnidinge van zijn persoon als een verrot lid van onse gemeente, moste worden voortgevaren, welke raad en goedvinden van genoemde Heeren bij ons in Consistori vergadert, overwogen sijnde wij al te saam ons toestemminge daer toe geven gelijk wij doen mits desen dat Mr. Balthasar Jans op de proefpredicatie voor het toekomende Avondmael om de quaetheit van zijn leere en tot de Menisten overgegaen is volgens Act[a] Cons[istorie] den 6 7bris 1715 beneffens zijn ergerlijken wandel daer uit voortkomende beneffens daer van gewaagt wordt Act[a] Cons[istorie] den 8 Martius 1715 Art 3. sal worden uit onse gemeenschap afgesniden na de ordinaire wijze der kerke, ondertusschen nog tot Godt biddende dat Hij hem als een afge- dwaelt en als verloren schaap, nog eens na zijn onbegrijpelijke genade mag opsoeken en te regte brengen.

6 december 1715

Alsoo op heden na voorgaande besluit de afsnidinge van Mr. Balthasar Jans geschiet is soo is dese saacke soo verre afgedaen, egter voortan alles nog sullende anwenden om soo moogelijk weer te winnen, en insonderheit bidde wij God dat Hij sijner wil genadig wesen en na zijn onbegrijpelijke goedertierendheid weder te regt brengen.

Derk Jans

Mennist van Eenum. Getrouwd met Grietje Tjaerkes. Beide werden in 1735 'voortijt Mennonijt' lid van de hervormde kerk te Eenum. Grietje was dienstmaagd van de hervormde predikant.

Kinderen:

1) Jan Derks

Op 1 juli 1731 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum. De doopvragen werden beantwoord door zijn schoonmoeder, die lidmaat te Eenum was.

2) Peter Derks

Op 6 december 1733 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum. De doopvragen werden beantwoord door zijn schoonmoeder.

Geert Jansen

Van 't Zandt. Leende in de Mennisten-leningen in 1669 een bedrag van 1.000 gulden aan de provincie¹⁴³.

Grietien Jans

Van Leermens. Trouwde op 21 maart 1784 te Oosterwijtwerd met Sijwke Tiddes, van Oosterwijtwerd. Zij 'zijnde een mennonijt' werd op 22 juni 1788 in de hervormde kerk te Oosterwijtwerd gedoopt. Grietien overleed aldaar (vermoedelijk in het kraambed) op 30 november 1788.

Klaas Jans

¹⁴³ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 1892. 315-335.

Geboren in 1674 te Zeerijp. Overleden op 6 mei 1726 te Zeerijp. Zoon van Jan Cornelis en Geeske Luurts, landbouwers op de boerderij 'Baukemaheerd' te Zeerijp. Begraven aldaar. Getrouwd met Lysabeth Harms. Geboren in 1687. Overleden op 4 april 1750 te Zeerijp, en aldaar begraven. Klaas was opvolger van zijn vader op 'Baukemaheerd'. Volgens het schatregister van 1721 betaalde Claas verponding over 80½ grazen land. Rengers van Farmsum was de eigenaar van de grond¹⁴⁴.

Kinderen:

1) Jan Klaassens (zie onder)

2) Geeske Klaassens

Geboren ca. 1709 te Zeerijp.

3) Harm Klaassens

Overleden op 22 september 1770 te Usquert. Trouwde op 11 februari 1739 met Anje Eppes.

Overleden op 14 april 1779 te Usquert. Zij was een dochter van Eppe Heepkes en Grietje Peters, landbouwers op de boerderij 'Griesterheerd' in het kerspel Eenrum.

4) Luurt Klaassens (zie onder)

5) Trijntje Klaassens

ANNO 1726, DEN 6 MAAY, IS D.E. KLAAS JANS GERUST, WOONACHTIG GEWEEST OP BOUKEMA IN 'T KASPEL ZEERIJP, IN HET 53ST JAAR ZIJNER OUDERDOMS, VERHOOPENDE EENE ZALIGE OPSTANDINGE ALLEEN DOOR JESUM CHRISTUM¹⁴⁵.

Zijn grafzerk is voorzien van het volgende huismerk:

ANNO 1750, DEN 4 APRIL, IS GESTORVEN DE DEUGDZAAME LYSABETH HARMS, IN T 63STE JAAR HAARES OUDERDOMS OVERLEDEN, DE NAGELAATEN WEDUWE VAN D.E. JANS, OP BAUKEMA IN T KASPEL ZEERIJP, VERWACHTENDE EEN OPSTANDINGE DER DOODEN ALLEEN DOOR JESUM CHRISTUM¹⁴⁶.

Haar grafzerk is voorzien van een wapen: Een geopende gelijkzijdige driehoek, ondersteund door een hart, de driehoek tussen twee klaverbladen, het hart tussen de letters L.H.

Claas Jans

Mennoniet van Leermens. Op 9 december 1770 trouwde hij te Godlinze met de hervormde Niessijn Willems, van Godlinze.

Waalke Jansen

Woonde te Loppersum. Getrouwd met Menje; 2) Marretie. Landbouwer op de boerderij Oezingaweer¹⁴⁷. Volgens Spanheim was hij in 1647 provinciemeier van dertig grazen 'vrie van behuisinge'. Dit land had toebehoord aan het klooster van Felwerd¹⁴⁸. In 1664 leende hij als mennist tegen 4% rente een bedrag van 2.500 gulden aan de provincie¹⁴⁹.

¹⁴⁴ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 276-277.

¹⁴⁵ Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden*, 810.

¹⁴⁶ Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden*, 811.

¹⁴⁷ Muntinga, *Bijdragen tot de kennis van de gemeente Loppersum*, 115.

¹⁴⁸ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 2658. 431vo.

¹⁴⁹ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 1892, 1902, 1907, 1915 en 1928. Met Jan Jacobs van Coomen uit Appingedam en het Groningse echtpaar Berent Feddes en Geertruit leende hij daarmee het hoogste bedrag uit.

Kinderen:

1) Kornelisje Waalkes

In het ouderlijk huis werden op 17 juli 1670 Siert Derks en Kornelisje Waalkes getrouwd door Luit Luits, van Westeremden 'onsen Lieven Oldsten en Dienaar'. Dit huwelijk is geen lang leven beschoren geweest, want in 1673 komt zij met haar echtgenoot Harmen Eltiens voor als provinciemeiers van de reeds genoemde dertig grazen. In 1706 werd het land gebruikt door Henric Jans Boelema en diens vrouw Marretie¹⁵⁰.

Willem Jans

Mennoniet van Zeerijp. Werde op 20 augustus 1723 burger van Appingedam. Hij moest 4 gulden en 10 stuivers voor het recht betalen. Niet gevonden bij Hoft.

Jittje Johannes

Deze Menniste werd op 28 april 1782 in de hervormde kerk te Eenum gedoopt. Zij was getrouwd met schoolmeester Jelle Anes Cuiper.

Trijntie Juijts

Zie: Jacob Rieuwkes.

Trijnje Jurjens (Jurrijns)

Menniste te Eenum. Zij trouwde als j.d., van Eppenhuizen op 9 februari 1766 te Eenum met de hervormde Jan Hindriks, wedr. van Geertie Pieters, afkomstig van Eenum.

Kinderen:

1) Hindrik Jans

Op 10 april 1766 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum.

2) Jurjen Jans

Op 12 april 1772 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum.

3) Jurjen Jans

Op 24 augustus 1775 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum.

Anje Klasen

Van Zeerijp. Getrouwd met: 1) Derk Jurjens; 2) afkondiging van haar voorgenomen huwelijk met Pieter Jans, van Noordbroek vond op 18 november 1731 te Zeerijp plaats. Ze trouwden op 9 december 1731.

Derk Klaesen

Van 't Zandt. Ondertrouwde: 1) op 10 februari 1732 te Leermens met Martien Hinderks, j.d., van Leermens ('beide Mennoniten'); 2) op 18 maart 1742 te Leermens met Rientjen Heukes, van Leermens ('beide Mennoniten').

Dietjen Claessen

¹⁵⁰ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 2658. 431vo.

Van Zeerijp. Deze vrouw trouwde in december 1682 in de hervormde kerk te Westeremden met Tjapko Aijbes, van Uithuizermeeden. Beide waren 'Mennisten kinder'.

Grietjen Claes

Menniste te Eenum. Ging op 11 april 1690 als 'bejaerde, sijnde geweest mennist' over naar de hervormde kerk te Eenum.

Imke Klaassen

Deze 'vrouwspersoon uit de Mennisten' werd op 4 april 1740 'na voorgaande onderwijs en belijdenis der waarheid van de leere der gereformeerde en haar geloov' gedoopt in de hervormde kerk te Wirdum.

Jan Clasen

Mennoniet van Leermens. Op 15 mei 1774 werd zijn voorgenomen huwelijk met zijn geloofsgenote Grietie Claassen, wed. van Hans van Nijekerk te Leermens afgekondigd.

Jantien Claesen

Getrouwd met de soldaat (!) Claas Hinderks. Deze vrouw 'voorheen Mennonijt' deed op 19 maart 1751 na voorafgaande doop belijdenis in de hervormde kerk te Leermens.

Claes Claesen

Mennist te Eenum. Getrouwd met de hervormde N.N.

Kinderen:

1) Claas Claesen

Werd op 10 januari 1739 gedoopt in de hervormde kerk te Eenum.

Luurt Klaasen

Getrouwd met Grietje Jans (elders Grietje Rieuwkes). Zij hertrouwde met Geert Jans Smit. Landbouwer op een naamloze boerderij te Leermens. In 1755 betaalde Luurt er zijlschot over vijftientig grazen in de Omta eed. De weduwe verkocht met Gerrit Schates de boerderij aan J. Mesting, hoveling op Rengerda¹⁵¹.

Berent Cornelis

Getrouwd met Frouke Hendriks. Berent was landbouwer op 'Eenkemaheerd' te Zeerijp. In 1721 betaalde hij verponding over 77 grazen land¹⁵².

Kinderen:

1) Kornelis Berents (Eenkema).

Zie boven.

¹⁵¹ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 177-178.

¹⁵² Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 289-291. Adres in 1989: Dijkumerweg 1 te Zeerijp.

ANNO 1751, DEN 2 JULIUS, IS D.E. BERENT KORNELIS, WOONAGTIG GEWEEST OP EENKEMA IN DE ZEERYP, IN 'T 54STE JAAR ZYNES OUDERDOMS OVERLEDEN EN LEIT ALHIER BEGRAVEN, VERWAGTENDE EEN ZALIGE OPSTANDIGE DOOR JESUM CHRISTUM.

Deze grafzerk is voorzien van een wapen. Rechts: Gedeeld: I een halve adelaar, vergezeld van boven een ster; II op een terras een omgewende omziende gans met een klaverblad in de bek. Links: Huismerk nr. 590, vergezeld van de letters B.K. Helmtken: een omziende gans met een klaverblad in de bek¹⁵³.

Huismerk nr. 590:

ANNO 1775, DEN 23 DECEMBER, IS DIE EERBAARE FROUKE HINDRIKS, DE NAGELAATEN HUISVROUW VAN D.E. BERENT CORNELIS, WOONAGTIG GEWEEST OP EENKEMA IN DIE ZEERYP, IN 'T 75STE JAAR HAARES OUDERDOMS OVERLEEDEN ENDE LEIDT ALHIER BEGRAAVEN IN HOOPE EN VERWAGTENDE EEN ZAALIGE OPSTANDINGE DOOR JESUM CHRISTUM¹⁵⁴.

Jakob Kornelis

Werd op 5 juli 1754 werd in de hervormde kerk te Zeerijp gedoopt: 'Voorts is van de Mennisten gegaan door het ontvangen van het heilig doopsel'.

Jan Cornelis

Geboren ca. 1645 te Zeerijp. Overleden ca. 1709 aldaar. Getrouwd met Geeske Luurts. Overleden op 9 december 1716 te Zeerijp. Kochten op 10 april 1666 van de voogden van de minderjarige kinderen van wijlen Peter Jans en Trintie en hun zoon Jan Peters de behuizing 'Beauwkuma' (Baukemaheerd) te Zeerijp met de beklemming van 87 grazen en de inboedel voor 7.850 gulden en vier dukaten¹⁵⁵. Cornelis leende in de Mennisten-leningen in 1669 een bedrag van 1.000 gulden aan de provincie¹⁵⁶.

Kinderen:

1) Claas Jans

Geboren ca. 1674 te Zeerijp (zie boven).

2) Jan Jans

Geboren ca. 1675 te Zeerijp. Overleden op 28 januari 1709 aldaar.

3) Renger Jans

4) Luirt Jans

5) Anje Jans

6) Lisabeth (Elisabeth) Jans

Woonde ten tijde van haar eerste huwelijk te Tjamsweer. Op 13 januari 1717 met attestatie van Tjamsweer te aangenomen als lidmaat van de hervormde kerk te Middelstum. Getrouwd met: 1) ca. 1717 te Middelstum met Jan Jeltens, voerman; 2) op 16 augustus 1733 te Middelstum met Harke Willems, van Godlinze; 3) op 2 mei 1756 te Middelstum met Ocke Pieters, van Kantens – huwelijkscontract 14 april 1756 te Middelstum.

7) Trijnje Jans

Getrouwd met Jan Geerts. Testeerde op 17 juni 1761 te Appingedam. De helft van haar bezit ging naar haar zus Elisabeth, vrouw van Ocke Pieters. Haar neef Jan Clazen Nieboer kreeg

¹⁵³ Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden*, 811.

¹⁵⁴ Pathuis, *Groninger gedenkwaardigheden*, 812. De grafzerk is voorzien van een wapen. Rechts: Drie klaverbladen, 1.2. Links: de letters F.H.

¹⁵⁵ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 276-277.

¹⁵⁶ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 1892, 315-335.

alleen het vruchtgebruik over de andere helft. Curators over diens kinderen waren Gerrit en Aike Wolters.

8) Cornelis Jans

Getrouwd met Hester Clasen, wed. van Jan Peters.

Jan Cornelis

Van Loppersum. Zijn huwelijk met Martijn Gerckes, van Sappemeer werd op 12 oktober 1700 in de ondertrouwboeken van Groningen aangetekend. Haar neef Alle Allers trad bij die gelegenheid als getuige op. Het huwelijk van het paar werd op 10 november 1700 door de Groninger Oud-Vlaamse leraar Goosen Berents Hulshoff bevestigd.

Jan Crijns

Van 't Zandt. Zijn voorgenomen huwelijk met Heike Thies, wed. van Hindrik Tammes, van Zeerijp werd op 8 februari 1722 aldaar afgekondigd.

Luije Krijns

Op 't Zandt. Getrouwd met Hilje Hendriks. Zij waren lid van de gemeente te Zijldijk.

Kinderen:

1) Yda Luijes

Geboren op 14 april 1812 op 't Zandt.

Trijntje Lippes

Getrouwd met Derk Lammerts. Zij werd op 10 januari 1755 in de hervormde kerk te Zeerijp gedoopt: 'Van de Mennisten is tot ons overgegaan en op heden door het H. Doopsel onse kerk ingelijvt'.

Geert Louwerens

Afkomstig van 't Zandt. Als Mennoniet op 12 januari 1695 burger van Appingedam geworden. Niet gevonden bij Hoft, maar wel in het kohier van de 400^e penning uit 1702. Hij werd hierin in de Dijksteroosterkluft aangeslagen voor 500 gulden¹⁵⁷.

Martje Lulofs

Deze Menniste van Middelstum trouwde op 12 februari 1797 te Zeerijp met Berend Cornelis, van Zeerijp.

Geeske Luurts

Zie: Jan Cornelis.

Claes Luirts

¹⁵⁷ Doornbos, *Bewonerslijsten van de stad Appingedam*, 61.

Van Zeerijp. Deze persoon 'uit de Mennoniten' werd op 24 februari 1770 na voorafgaande belijdenis in de hervormde kerk van Tinallinge gedoopt.

Luitjen Luirts

Op 't Zandt. Getrouwd met: 1) Anje Harms; 2) Jaike Rengers, wed. van Jacob Rengers. Anje was de enige dochter van Harm Everts. Kocht in 1766 de landerijen van de provincie, dat is 19¼ grazen en 34 roeden op de Godlinzer uiterdijk, 9¼ grazen en 23 roeden op de Godlinzer uiterdijk en 8¼ grazen en vierendertig roeden binnensdijks. In datzelfde jaar kocht hij ook de boerenbehuizing op de Korendijk op 't Zandt met een beklemming van een dijkstal. Haar ouders hadden de boerderij eerder bezeten. In 1797 kocht Luitjen van de hervormde kerkvoogden van Godlinze zeven deimpten Godlinzer uiterdijks land¹⁵⁸. Luitjen en Anje waren lid van de gemeente te Zijldijk.

Kinderen:

1) Hilje Luitjes

Geboren op 30 maart 1768 op 't Zandt.

2) Luurt Luitjes

Geboren op 20 februari 1783 op 't Zandt. Noemde zich later Hoeksema. Getrouwd met Anje Pieters Voorwerk. Namen van 1809-1818 de ouderlijke boerderij over.

Luijrt Luijs

Mennoniet van Leermens. Op 17 april 1735 werd zijn voorgenomen huwelijk met Lijsbeth Gerrits, wed. van Hindrik Thomas, Menniste van Leermens aldaar afgekondigd.

Harm Luitjes

Getrouwd met Hilje Hendriks. Woonden op 't Zandt. Zij waren lid van de gemeente te Zijldijk.

Kinderen:

1) Ytje Harms

Geboren op 17 maart 1802 op 't Zandt.

Jan Luytjens

Afkomstig van Zeerijp. Op 30 mei 1687 werd hij als Mennoniet burger van Appingedam. Niet gevonden bij Hoft, maar wel in het 'Omlander ampt en neringh' geld uit 1708. Volgens dit belastingregister deed hij aan 'alderhande coopenschap'. De aanslag betrof één gulden. In het kohier van de 400e penning uit 1702 werd hij in de Solwerderkluft aangeslagen voor 2.000 gulden.

Jan Mennes

Afkomst van 't Zandt. Werd als Mennoniet op 11 december 1721 voor zestien stuivers burger van Appingedam. Niet gevonden bij Hoft.

Jurjen Menses

Getrouwd met Jantje Willems. 'Welke na voorgaant onderzoek tot ledematen (overgaande van de mennoniten) tot ons [d.i. de hervormde gemeente van 't Zandt] zijn aangenomen'. Jurjen stond op 13 februari 1784, 15 april 1791 en 30 mei 1793 op nominatie als diaken van de hervormde gemeente van 't Zandt.

¹⁵⁸ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 218-220. Adres anno 1989: Korendijk 13 te 't Zandt.

Kinderen:

1) Mense Jurjens

Werd op 18 augustus 1780 gedoopt in de hervormde kerk van 't Zandt.

Jan Klaassens Nieboer

Geboren in 1709 te Zeerijp. Overleden op 27 april 1783 aldaar. Begraven te Zeerijp. Zoon van Klaas Jans en Lijsabeth Harms. Getrouwd met Kunje Pieters. In 1751 kocht hij van zijn broer en zussen de ouderlijke boerderij 'Boukemaheerd' met inventaris en de beklemming van 83 grazen. In 1772 kocht Jan de verervende beklemming van 88 grazen voor vijfendertighonderd gulden van de Douariere Rengers van Farmsum. Zijn erfgenamen verkochten de plaats Boukema in 1785 aan Klaas Roelfs en Tjaake Tiejes voor 9.925 gulden.

TER GEDAGTENISSE VAN DE EERSAME JAN KLASSEN, WOONACHTIG OP BOUKEMA TE ZEERIJP, OVERLEEDEN 27 APRIL 1783 IN DEN OUDERDOM VAN 72 JAAREN ONDER HOOPE VAN EEN ZALIGE OPSTANDING TEN EEUWIGEN LEEVEN ALLEEN DOOR JESUS CHRISTUS.

Jacob Pieters

Mennoniet van Bierum. Zijn huwelijk met Lisbet Jacobs, meniste van Zeerijp werd in 1770 afgekondigd te Zeerijp. Er bij staat de aantekening: '3 juli 1770 naar de mennisten gemeente gegaan te Leermens'.

Jurjen Pieters

Deze man, 'voorheen Mennonijt', deed op 19 maart 1751 na voorafgaande doop belijdenis in de hervormde kerk te Leermens.

Luurt Pieters

Geboren op 25 november 1748. Overleden op 24 februari 1811 op 't Zandt. Op 4 mei 1777 getrouwd met Anje Jakobs. Sinds 1778 gebruikers van de boerderij 'Oosterhuizen' met haar landerijen¹⁵⁹. Zij waren lid van, en Luurt diaken van de gemeente te Zijldijk.

Kinderen:

1) Diewerke Luurts

Geboren op 30 april 1784 te 't Zandt. In 1807 getrouwd met Egge Eppes Oosterhuis, afkomstig uit Usquert. Van 1825-1847 landbouwers op 'Oosterhuizen'. Zij waren lid van de gemeente te Zijldijk.

Kinderen:

1) Luurt Egges

Geboren op 1 januari 1808 op 't Zandt.

2) Anna Egges

Geboren op 10 juli 1812 op 't Zandt.

3) Eppe Egges Oosterhuis

Getrouwd met Derkje Doewes van Hoorn. Kocht in 1847 de boerderij met 58.67.24 hectare van zijn moeder voor een bedrag f. 35.355.

Tonnis Peters

¹⁵⁹ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 224-226. Adres anno 1989: Oosterhuizerweg 2 op 't Zandt (voorheen Zijldijk).

Getrouwd met Dewerke. Mogelijk een zoon van Peter Tonnis en Griettien Frericx, die ook in de Mennisten-leningen worden genoemd. Dit Mennistenpaar van Loppersum leende in 1673 achthonderd gulden uit aan de provincie¹⁶⁰.

Martje Pieters Pool (Poon)

Geboren op 16 november 1755 te Zeerijp. Overleden op 6 mei 1837 te Appingedam. Zij was een dochter van Roelof Pieters Pool, arbeider te Loppersum en Anje Pieters. Deze doopsgezinde vrouw trouwde op 8 januari 1780 voor de hervormde kerk te Loppersum met Coert Pieters (Heikema), wedr. van Hindertie Jakobs.

Jan Reinderts

Deze j.m. 'welke van de mennoniten tot ons is overgegaen en op zijn belijdenis tot litmaat aangenomen en gedoopt' op 8 juli 1781 in de hervormde kerk van 't Zandt. Volgens de ledenlijst was zijn moeder doopsgezind. Op 22 mei 1799 werd hij diaken van de hervormde gemeente. Hij trad af op 30 september 1804.

Jacob Rieuwkes

Van Leermens. Ondertrouwde op 16 november 1760 te Leermens ('beide Mennonijten') met Trijntie Juijrts, van Leermens.

Riewke Rems

Getrouwd met Ebelje Jacobs. Zij hertrouwde in 1739 met Alle Hemmes (zie aldaar).

Jantjen Roelofs

Van Zeerijp. Afkondiging van haar voorgenomen huwelijk met geloofsgenoot Alje Sijwerts, van Usquert vond op 15 maart 1739 te Zeerijp plaats.

Beertien Scheltes

Van Zeerijp. Haar voorgenomen huwelijk met Reefke Jacobs, van Eppenhuisen, werd op 6 december 1721 te Zeerijp afgekondigd. Beide waren Mennisten.

Jan Sijrts

Van 't Zandt. Leende in de Mennisten-leningen in 1664 een bedrag van 1.000 gulden aan de provincie¹⁶¹.

Klaas Sijwerts

Zoon van Sijwert Harms en Bouke Everts, landbouwers op 'De Grote Arke' te Zijldijk. Getrouwd met de hervormde Trijnje Klazen. Zij woonden 'buiten het loeg'. De vragen bij de doop van hun kinderen

¹⁶⁰ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 1902 en 1915.

¹⁶¹ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 1892.

werden steeds door de moeder beantwoord 'alzo de man an de Mennisten Kerke is'. In 1767 woonde hij op boerderij nr. 38 op 't Zandt. In 1776 verkocht het paar de plaats met beklemming van 41 grazen aan Mevrouw van Bolhuis¹⁶².

Kinderen:

1) Anje Klasen

Op 18 oktober 1767 gedoopt in de hervormde kerk van 't Zandt.

2) Trijntje Klasen

Op 23 september 1769 gedoopt in de hervormde kerk van 't Zandt.

3) Wikjen Klasen

Op 23 november 1771 gedoopt in de hervormde kerk van 't Zandt.

Juurt Tammes

Van 't Zandt. Zijn voorgenomen huwelijk met Wellemtie Tonckes, van Oldenzijl werd op 26 mei 1732 te Oldenzijl afgekondigd.

Tjaart Tammes

Van Loppersum. Getrouwd met Trijntjen. Leende in de Mennisten-leningen leende in 1669 een bedrag van 1.000 gulden uit aan de provincie¹⁶³.

Tiark Tammes

Van Zeerijp. Zijn voorgenomen huwelijk met Tjaske Cornelis, wed. van Jan Heerkens, van Appingedam werd op 24 juni 1719 in Groningen afgekondigd. Daarbij trad Pieter Folkerts 'als daar toe versoght' op als getuige van de bruid. Op 13 juli 1719 werd het huwelijk te Groningen bevestigd door Egbert Pieters, leraar van de Groninger Oud-Vlaamse gemeente aldaar.

Heike Thies

Van Zeerijp. Getrouwd met: 1) Hindrik Tammes; 2) in 1722 met Jan Crijns (zie boven).

Berentijn Tierx

Van 't Zandt. Haar voorgenomen huwelijk met Harm Hindrix, smid van Oldenzijl werd op 20 juni 1706 te Oldenzijl afgekondigd.

Jan Tjaarts

Getrouwd met Voske Jacobs. Zij woonden op 't Zandt. Beide waren Mennist, maar lieten toch twee kinderen dopen (?!). In 1778 kochten ze voor tweeduizend gulden de Egbert Datema Heerd te Zijldijk van Trijntje Symons en haar tweede man Simen Klaassen¹⁶⁴. In 1788 verkochten zij boerderij nr. 40 op 't Zandt – een plaats met een beklemming van zeventig grazen – voor 6.100 gulden aan drie eigenaren¹⁶⁵.

Kinderen:

1) Geertje Jans

¹⁶² Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 197-198. Andres anno 1989: Hoofdstraat 115 op 't Zandt.

¹⁶³ GA, inventaris van het archief van de Staten van Stad en Lande, inv. nr. 1892 en 1902.

¹⁶⁴ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 234.

¹⁶⁵ Huizenga, *Boerderijenboek 't Zandt*, 201. Adres anno 1989: Omtadaweg 2, 't Zandt.

Gedoopt op 31 oktober 1767 in de hervormde kerk van 't Zandt. De vragen werden beantwoord door haar broer Willem Jacobs.

2) Geertjen Jans

Gedoopt op 25 februari 1769 in de hervormde kerk van 't Zandt.

3) Auke Jans

Gedoopt op 29 februari 1772 in de hervormde kerk van 't Zandt.

Aafke Tijmens

Menniste van Leermens. Haar voorgenomen huwelijk met Tamme Harmens, mennoniet van Godlinze werd op 6 december 1744 te Leermens afgekondigd.

Anje Tijmens

Mennonijt van Leermens. Ondertrouwde als j.d., van Leermens aldaar op 10 november 1754 met de hervormde Cornellis Frericks, j.m., van Leermens.

Hinderk Toomes

Overleden ca. 1735. Mennoniet van Leermens. Op 29 juni 1732 werd zijn voorgenomen huwelijk met Lijsabet Gerrijts, wed. van H. Alberts, Menniste van Zeerijp te Leermens en Zeerijp afgekondigd.

Harm Tonnis

Geboren op 21 januari 1747. Trouwde op 9 april 1769 met Derkje Tjaards. Geboren in april 1741. Overleden op 9 oktober 1819. Zij was een dochter van Tjaard Sieuwerts en Eltje Egges, te Uithuizen. Harm was landbouwer op Kolhol, bij 't Zandt.

Kinderen:

1) Geertruid Harms

Geboren op 24 januari 1770.

2) Tjaard Harms [Edema]

Geboren in 1771. Overleden op 21 september 1807.

3) Tonnis Harms [Edema]

Geboren op 5 februari 1779. Overleden op 22 december 1840.

4) Luilf Harms [Edema]

Geboren op 15 september 1782. Overleden op 4 september 1834.

Peter Tonnis

Zie: Griettien Frericx.

Willemtie Tonckes

Mennoniet van Leermens. Getrouwd met: 1) Hoiike Eltjes; 2) op 7 januari 1753 werd haar voorgenomen huwelijk met Frerik Arents, mennoniet van Eppenuizen te Leermens afgekondigd.

Tamme Wibbes

Van 't Zandt. Getrouwd met Haike Harmens.

Jan Wichers

Te Zeerijp. Getrouwd met Grietien Hindriks¹⁶⁶. In de notulen van de hervormde kerk te Zeerijp op 6 oktober 1715 lezen we:

Dese beslotene saacke [d.i. de afsnijding van mr. Balthasar Jans] is an Jan Wichers en sijn vrouw voorgesteld, welke nu veel koelder als te vooren waren, egter haer nader daer op wilden bedencken, waer mede dan soo verre opgeschort wort.

Op 20 oktober 1715 lezen we in die zelfde notulen:

Alsoo Jan Wichers voor over 30 jaar an de gemeente der Menisten geweest en nu nog weeklijks een brood van haer tot onderhoud ontvangende, beneffens sijn huisvrouw Grietien Hindriks welke voor 9 a 10 jaer sig seer ergerlijk heeft gedragen soo dat selfs wel ongeveer 7 jaer int Provinciale tugthuis heeft geseten, dog t zedert dien tijd nu als gesezt 9 a 10 jaers is verlopen in welke tijd zij in de Rijp hebbende gewoont van een goed leven en wandel is geweest; beide versoecken om an onse gemeente te mogen worden angenommen, ja Grietien Hindriks sulks menigmael met tranen versogt, seggende of dan haer misdaet soo groot was dat sij altijt van Godts kerke moste uitgesloten wesen, soo heeft het Consistorium eindelijk geresolveert om soo mogelijk dese beide menschen te redden en te helpen en over sulks besloten 3 agtereenvolgende sondagen het in de kerke door Dom: Verschuur sal worden gekundigt op dat alle ledematen van dit haer voornemen mogen kennisse dragen en soo er waer jemant mogt sijn welke hier jet tegen hadde of daer an mogte ergeren, sulks mogte openbaren, en soo sulks niet gebeurde haer beide dan door de pastoor doen onderwisen en soo vervolgens an onse gemeente en Tavel des Heeren an te nemen, mits ook dat dan an Jan Wichers het brood dat nu van de Menisten krijgt van onse boekhouder der Armen sal genieten, tot alle welke dingen wij wenschen dat God sijn segen wil mededelen.

Sijtje Willems

Van Zeerijp. Haar voorgenomen huwelijk met Luitien Melles, van Groningen, werd op 13 april 1720 te Groningen afgekondigd. Als haar getuige trad haar neef Toncke Sommerdijck op. Op 8 mei 1720 werd het paar 'gecopuleert door Alle Derks, Mennoniten leeraar in Groningen. Zij hertrouwde in 1737 met Popko Arents Huisingh, van Groningen. Toen woonde ze te Loppersum. Als getuige bij de afkondiging op 21 september 1737 in Groningen trad haar zwager Abraham Suring op. Op 10 oktober 1737 bevestigde Mennoniten leeraar Pieter Folkerts het huwelijk te Groningen.

2.3) Geboorte Register van de Doopsgezinde Gemeente te Leermens

Dit deel bevond zich op 13 september 1814 reeds ter gemeentesecretarie. Zie bijlagen huwelijksakten 't Zandt.

Enum

Nanno Harms Koolman / Marijke Egberts
Harm Nannes Koolman
Nieske Nannes Koolman

21/2/1808
18/1/1811

¹⁶⁶ Ik heb zijn huwelijk niet kunnen vinden.

Johanna Nannes Koolman	10/3/1812
Harko Nannes Koolman	9/9/1814

Garsthuizen

Luije Derks Huisinga / Grietje Pieters	
Pieter Luijes Huisinga	10/7/1768

Leermens

Pieter Jans / Alstjen	
Egge Pieters	29/2/1759

Trijntje Jans, thans wed. van Siewert Feites	3/2/1758
--	----------

Jan Jans Kingma / Geeske Jakobs Juistema	
Jan Jans Kingma	12/5/1789

Evert Pieters Kinkema / Geeske Jakobs Juistema	
Diewerke Everts Kinkema	2/8/1776
Pieter Everts Kinkema	6/4/1779
Anje Everts Kinkema	16/2/1783

Loppersum

Melle Luurts Doornbos / Diewerke Melles Doornbos	
Bouke Melles Doornbos	21/10/1791

Pieter Rengers Doornbos / Enje Johannes Venekamp	
Johannes Pieters Doornbos	24/5/1806

Lammert Luitjens Hoving / Hemke Klases	
Anje Lammerts Hoving	9/8/1802
Martje Lammerts Hoving	30/10/1807

Jan Luijes Huizinga / Martje Sijwerts Juisting	
Sijwert Jans Huizinga	20/9/1812
Leulf Jans Huizinga	26/12/1814

Luije Jakobs Huizinga / -	
Jan Luijes Huizinga	16/2/1784

Pieter Luijes Huizinga / Anje Kornelis Eenkema	
Grietje Pieters Huizinga	31/8/1801
Kornelis Pieters Huizinga	25/11/1802
Lijzabeth Pieters Huizinga	3/7/1804
Geessien Pieters Huizinga	29/4/1807

Jan Jakobs / Diewerke Pieters	
Jakob Jans	22/9/1756

Siewert Feites Juisting / Trijntje Jans	
Feite Siewerts Juisting	25/12/1782

Martje Siewerts Juisting	1/4/1785
Jann Siewerts Juisting	5/7/1788

Spijk

- / Stijntje Jakobs	
Jakob	11/4/1805

Tjamsweer

Jakob Klasen / Wieke Klasen	
Wieke Jakobs	13/12/1802

Ulrum

Melle Hendriks Doornbos / Jantje Luitjes	
Luitjen Melles Doornbos	13/11/1781

't Zandt

Jan Immes Dijkhuis / Grietje Arends	
Martje Jans Dijkhuis	2/2/1792
Grietje Jans Dijkhuis	14/8/1795
Jakob Jans Dijkhuis	8/12/1805

Jacob Melles Doornbos / Anje Pieters	
Wibge Jakobs Doornbos	14/5/1801
Melle Jakobs Doornbos	8/1/1805
Pieter Jakobs Doornbos	16/3/1807
Sikke Jakobs Doornbos	28/5/1811

Imme Jans / Martje Jakobs	
Anje Immes	24/11/1765

Derk Harkes Koolman / Frouwke Kornelis Eenkema	
Harko Derks Koolman	24/4/1814

Douwe Harkes Koolman / Zwaantje Klasens	
Trijntje Douwes Koolman	23/7/1794
Klaas Douwes Koolman	9/5/1796
Harko Douwes Koolman	6/5/1798

Egge Pieters Mulder / Anje Immes	
Imme Egges Mulder	18/7/1794
Jan Egges Mulder	27/2/1801
Sijmon Egges Mulder	25/8/1805

Pieter Jans Mulder / Wibge Melles Doornbos	
Alstje Pieters Mulder	12/5/1787
Ebel Jans Mulder	18/8/1791
Anje Jans Mulder	4/9/1793

Renger Jakobs Rengers / Diewerke Immes	
--	--

Martje Renger Rengers	25/7/1792
Jeike Renger Rengers	29/9/1793
Nieske Renger Rengers	24/5/1798
Anje Renger Rengers	26/1/1802
Rengnier Ladingh Wijchel / Geetruida Kornelis Huizinga	
Margaretha Johanna Engelbert Wijchel	23/8/1797
Heine Jans van Zijlen / Alstje Pieter Mulders	
Wibge Heines van Zijlen	17/4/1807
Jantje Heines van Zijlen	18/2/1810
<i>Te Leermens</i>	
Eltje Heines van Zijlen	27/5/1814
<i>Zeerijp</i>	
Harm Kornelis Eenkema / Eltje Harkes Koolmam	
Lijzabeth Harms Eenkema	24/12/1796
Trijntje Harms Eenkema	24/12/1796
<i>Te Eenum</i>	
Kornelis Harms Eenkema	25/3/1801
Kornelis Beerend Eenkema / Lijzabeth Harms Boukema	
Beerend Kornelis Eenkema	18/12/1771
Harm Kornelis Eenkema	30/10/1772
Hendrik Kornelis Eenkema	20/12/1776
Anje Kornelis Eenkema	18/5/1778
Fokke Kornelis Eenkema	31/7/1781
Frouke Kornelis Eenkema	30/8/1783
Willem Sepes Eppinga / Nieske Nannes Walma	
Jantje Willems Eppinga	13/4/1813
Derk Harkes Koolman / Frouwke Kornelis Eenkema	
Lijzabeth Derks Koolman	24/7/1811
Harko Nannes Koolman / Trijntje Douwes Huizinga	
Nanno Harkes Koolman	10/9/1757
Douwe Harkes Koolman	11/4/1761
Harm Harkes Koolman	7/6/1763
Derk Harkes Koolman	7/6/1763
Derk Harkes Koolman	10/4/1765
Lammechijn Harkes Koolman	14/3/1768
Eltje Harkes Koolman	5/4/1770
Sijwert Harkes Koolman	26/8/1772
Jurjen Feipkes Koolman / Abeltje Luirts	
Mentje Jurjens Koolman	15/8/1769
Eja Jurjens Koolman	10/10/1771
Trijntje Jurjens Koolman	27/12/1776
Fiepke Jurjens Koolman	16/9/1778

Nantje Jurjens Koolman	9/6/1781
Anje Jurjens Koolman	5/4/1789
Feipke Jurjens Koolman	18/10/1791
Nanno Harkes Koolman / Lijzabeth Harms	
Trijntje Nannes Koolman	5/6/1789
Hindrik Hindriks Tillenga / Hemke Jakobs ter Veer	
Elske Hindriks Tillenga	29/11/1778
Grietje Hindriks Tillenga	8/4/1781
Jakob Hindriks Tillenga	24/5/1784
Lupke Hindriks Tillenga	26/9/1786
Martje Hindriks Tillenga	31/10/1790
Hindrik Johannes Walma / Anje Klases Veenkamp	
Jantje Hindriks Walma	28/5/1811
Trijntje Hindriks Walma	20/11/1812

W. Alberda op Zandt, schepper Van Zanster schepperie en[de] Lermens zeven Loppersum, Rijk, doe alhier In woenders Van Loppersum hoet Roende loeg als sinde seeven Cluften dat see sullen elck betaelen aen de Eewaelt Albert Eppes soe als hier is op gestellet elck vs. sick bij drie olde silvester schilden Toe breucke Tot aefdoeninge de koesten Weghen de repperaezij Van de Loppersummer Mollen Tijll oever de schip sleedt Int Jaer **1669** den 8 desemb[er] beraempt en[de] oeff lesen laeten op den 12 deses Ten Loppersum in de kercke omme haer geldt op Te brengen den 20 deses in de Roese Ten Loppersum soe Als hier stiet onder Teckent.

DE KLUIFT DAER DE E.E. IJONKEJR MEPSCHE IN WOENET IJN DE NEIJE STRAET

Jr. Mepsche	2-10-0
Aerent Roelefs wefer	1-15-0
Teunnis Jacobs kremer	2-0-0
Miegel Dercks Timmerman	2-0-0
Claes Modderman snider	2-10-0
Jan Jansen kriger	1-10-0
Eijso schoemacker	1-15-0
Redger leelincks huis	1-10-0
Willem Oennes Timmerman	2-0-0
Wiske de wed.	0-18-0
Peter Hindricks hoeFebre	0-15-0
Mr. Meijndert schoelmester	1-0-0
De E. pastoer Braes	2-0-0
Rellef Fatties olet man	0-12-0
Anne wefster wed.	0-15-0
Gretie kramster wed.	0-15-0
Willem Ottes	1-0-0
Claes Jans Wefer	1-0-0
Sijmen Gerets	1-0-0
Jan Jacobs	1-0-0
Aem Tiarck een olet man	0-12-0
	<u> +</u>

28-17-0

HOEFSMID END VAN DE NEIJE STRAET, JAN MERTENS CLUFT

Jan Mertens huisman	2-0-0	
Jan Alleis smiet	2-0-0	
Jan Harckes Timmerman	2-0-0	
Joannies Gerets	1-5-0	
Jaacob Wefer	1-0-0	
Claes Jaans	1-0-0	
Wieret Wefer	1-15-0	
Garnnant boelder hoenderk[oper]	0-15-0	
Peter Sijmons hoenderk[oper]	0-15-0	
Peter boelder hoenderk[oper]	0-15-0	
Faettie Roelefs Wefer	0-15-0	+
	14-0-0	

EPPO HOELET COOPERS CLUFT, VAN DE SNIDER VAN

Warner Jans	2-0-0	
Derck Alberts gertema[ker]	2-0-0	
Jan Elmerts	2-0-0	
Willem peckes schipper	5-0-0	
Harcko Harmans	0-10-0	[doorgestreept 0-17-0]
Claes Feijs	2-10-0	
Abraham Harmens snider	2-0-0	
Hoemme Claesen	2-0-0	
Reijner Aeffens	2-0-0	
Eeppe Hindricks	2-0-0	
Hindrick Toennis	2-0-0	
Claes Bartels	2-0-0	
Derck Elmerts Molder	2-10-0	
Peter Jebsens sarris	1-10-0	
Egbert Claesen hoelet C[ooper]	2-0-0	
Joannes Jans koeper	1-0-0	
Joffer	0-15-0	
Hindrick smiet	1-0-0	+
	34-7-0	

DE KLUFT VAN DE NOERDER MILLE FAN

Peter Willems pastebacker	2-0-0	
Peter stelmackers wed.	2-0-0	
Claes Feijs becker	2-0-0	
Jan Peters brower	1-16-0	
Lendert smiet	2-0-0	
Zijbrant Harmens kramer	2-10-0	
Cornellis Wenet	2-10-0	
Peter Jans Wijn	2-0-0	
Mensche Jelts schipper	5-0-0	
Harmen kupper de olde	2-10-0	
Meijnert kramer	2-0-0	
Derck backer	2-16-0	
Freck oelijslaeger	2-16-0	
Harmen schijpper, vaert na den dam [=Appingedam]	2-5-0	
Feijs gerttemacker	2-0-0	
Asze Luis huis	2-0-0	+
	38-3-0	

JONGE HARMEN CUPPERS CLUFT AN GINS SIET DE NIJE DAEM

Jaacob Doeckes wed.	3-5-0	
Tijmen backer	2-16-0	
Melle Jacobs	2-0-0	
Elmert schoemacker - 2 - huizen	4-10-0	
Anne Douwes	1-0-0	
Harmen schijpper	5-0-0	
Redger backebarts huis	2-5-0	
Faebijes wedman	2-0-0	
Harmen Harmans	2-0-0	
Jan Harment schipper	5-0-0	
Albert schipper	2-0-0	
Goetie Gerits wed.	2-0-0	
Leijsbet naest de memesche	1-18-0	
Harm Peters timmerman	2-0-0	+
	37-14-0	

DE KLUFT VAN DE MESTER ENDE VAN DE HOEGE STRAET

Fecke Peters wed.	2-10-0	
Claes Frecks - 2 - huizen	5-10-0	
Hepcke Gertien wed.	1-5-0	
Fecke Tjaes advecaet	1-1-0	
Prelamus Timmerman	1-10-0	
Cornellis Gerets smiet	1-10-0	
Hindrick Gerrits kresmer	2-0-0	
Gerrit Cornellis	2-0-0	
Eijsze Gertien wed.	1-10-0	
Mester Jan sijabbes barbaer	2-0-0	
Hindrick Berents	1-5-0	
Hijdde Waldricks	1-5-0	
Hintien hoelet saegersk[oo]p[er]	0-8-0	
Kunne Michels	1-2-0	
Ulfart Jans	1-2-0	
Cornellis backer	0-12-0	
Jan Willems bruig	2-15-0	
Oette Koerts huis	1-5-0	
Greitie Bruints	2-10-0	+
	35-9-0	

AEDAM BERENTS EN[DE] PETER JANS KLUFT HEET OESTER EN VAN DE HOEGE STRAET

Aadam Berents	2-0-0	
Jannes Welet harbargaer	3-0-0	
Peter Sashes harbargaer	3-0-0	
Berentie Peters wed.	0-12-0	
De E. pastoer Selje wed.	0-15-0	
Weijert Oebbes snider	1-10-0	
Eenje Elmerts backes	1-10-0	
W[...]uke Douwes wed.	0-12-0	
lange Coecke backer	1-10-0	
Jan Winckels glaesmacker	0-15-0	
Haevinck Dreves	2-0-0	
Aszell wester vriester	0-15-0	
Mester Aeijelt Uidens barbaer	2-0-0	
Meu Gepcke wed.	1-0-0	
E. pastoer Hinderickes	2-0-0	
Remge Jansen Verman	1-10-0	

Mest[er] Claes orgeliest wed.	0-10-0	
Doecke Jaekobs huis	1-10-0	
Egbert Luddes	-	
Luitien doedt graefer	0-15-0	
Egbert Aerients	0-15-0	
Jan Kalcks	0-15-0	
Harmen Hindricks op de Wech	0-8-0	
Jan Jaecobs buir	1-10-0	
Writscher Joesten buir	1-10-0	
Beerent op de bleck	1-0-0	
Hilbrant Jansen Haen	1-10-0	
Elckert Johans - 2 - huizen	3-3-0	
Robecke wed.	0-15-0	
Peter Jans glaesmacker	1-16-0	
Jan Jaecobs gertemacker	1-5-0	
Meijke smiets wed.	1-10-0	
Hibbel Faeckens	<u>0-15-0</u>	+
	43-16-0	

Den 31 desemb[er] 1669 hebbe Ick Reckinge gedaen Van diet Ragister an de E.E. Jr. Willum Alberda als schepper en[de] Ten Vollen betaelt ende heet [...] gulet oever gelanget E.A. Eppes helvolet¹⁶⁷.

¹⁶⁷ GA, inventaris van het archief van de Generale Zijlvest der Drie Delfzijlen (toegang 708), inv. nr. 363.